

T.C.
OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜMENİN DİNAMİKLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sabiha ÇİFTÇİ

OSMANIYE / 2018

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜMENİN DİNAMİKLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SABİHA ÇİFTÇİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Banu TANRIÖVER

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Nebiye YAMAK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Rahmi YAMAK

OSMANİYE / 2018

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Banu TANRIÖVER

(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Nebiye YAMAK

Üye: Prof. Dr. Rahmi YAMAK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylım./..../2018

Doç. Dr. Müjdat AVCI

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.
- 26/07/2018

Sabiha ÇİFTÇİ

ÖZET

İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜMENİN DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SABIHA ÇİFTÇİ

Yüksek Lisans, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Banu TANRIÖVER

Temmuz 2018, 141 sayfa

Ekonomik büyüme ve işsizlik ile ilgili ilk temel çalışma Arthur Okun (1962)'a aittir. Okun, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin ekonominin hem daralma hem de genişleme dönemlerinde aynı olduğunu ileri sürmüştür. Fakat son yıllarda, hem dünya ülkelerinde hem Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümede artış gözlemlenmesine rağmen işsizlik seviyeleri istenilen düzeylere ulaşamamıştır. Üstelik ampirik çalışmalar da ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde bu durumun farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu durum literatüre “istihdam yaratmayan büyüme” kavramının girmesine sebep olmuştur. Bu nedenle mevcut çalışmada hem dünya ekonomilerinin hem de Türkiye ekonomisinin makroekonomik sorunlarından biri olan, istihdam yaratmayan büyümenin olası nedenleri belirli dönemler için araştırılmıştır.

Türkiye ekonomisinde istihdam yaratmayan büyümenin varlığı 2005:I-2017:I dönemleri GSYH ve işsizlik oranları verileri ile sınanmıştır. Çalışmada ilk olarak söz konusu zaman serilerin durağanlığı ADF (1979), birim kök testi ile araştırılmıştır. Ardından HP (1997) filtresi kullanılarak reel üretim serisinin potansiyel üretimden farkı (çıktı açığı) ve işsizlik serisinin doğal işsizlik oranından farkı elde edilmiştir. Sonrasında Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı (ARDL Yöntemi) ile değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkisi analiz edilmiştir. Söz konusu seriler arasında eşbütünlüğün varlığına rastlanmamıştır. Ardından seriler

arasında kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL modeli oluşturulmuştur. Modelin sonucunda seriler arasında kısa veya uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Bu durum ekonomik büyümede gerçekleşen artış veya azalışın işsizlik oranlarını etkilemediğini ortaya koymaktadır. Oysa Okun (1962)'na göre ekonomik büyümede gerçekleşen bir artışın işsizlik oranlarını azaltması gerekmektedir. Bu bağlamda elde edilen bulguların Türkiye ekonomisinde istihdam yaratmayan büyümenin varlığını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: İstihdam yaratmayan büyüme, ekonomik büyüme, işsizlik oranı, okun yasası ve sınır testi.

ABSTRACT**DYNAMICS OF JOBLESS GROWTH: THE CASE OF TURKEY****SABIHA ÇİFTÇİ****Master Thesis, Department of Economics****Supervisor: Assistant Professor Banu TANRIÖVER****July 2018, 141 pages**

The first basic study on economic growth and unemployment belongs to Arthur Okun (1962). Okun, the relationship between economic growth and unemployment is the same in both periods of recession and expansion. But in recent years, unemployment levels have not declined to the desired level, although economic growth has been observed both in the world and in the Turkish economy. In studies conducted, it has been found that this situation differs during the expansion and contraction periods of the economy. This situation led to the introduction of the concept of "jobless recovery-jobless growth" in the literature. For this reason, probable causes of growth that do not create employment, which is one of the macroeconomic problems of both the world economies and the Turkish economy, have been researched for certain periods.

The presence of jobless growth in Turkey's economy in 2005:I-2017:I period was tested with GDP and unemployment data. In the study, the stability of the time series was first investigated by ADF (1979), unit root test. Then, using the HP (1997) filter, the difference of the real production series from the potential production (output deficit) and the unemployment series is different from the natural unemployment rate. Then, the cointegration relation between the variables was analyzed by the Boundary Test approach developed by Pesaran, Shin and Smith (2001). The existence of cointegration among the mentioned series was not found. The ARDL model is then developed to identify long and short cycle relationships between the series. As a result of the model, the existence of a long or short rotational relationship between the series could not be determined. This suggests that the increase or decrease in economic growth

does not affect unemployment rates. However, according to Okun (1962), an increase in economic growth is required to reduce unemployment rates. Turkey employment in the economy of the findings obtained in this context does not create can be said that the presence of nature to support the growth.

Keywords: Jobless recovery, jobless growth, economic growth, unemployment, okun law and bound test.

ÖNSÖZ

Ekonomik büyüme ülkeler için hedef bir makroekonomik göstergedir. Üretilen nihai mal ve hizmet miktarındaki artış ülke ekonomisini olumlu etkileyerek toplumun refah seviyesini arttırmaktadır. İşsizlik oranları ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için en önemli makroekonomik sorunlardan biridir. Bu sebeple ülkeler için işsizlik oranlarının yüksek olmasının nedenlerinin bilinmesi ve bu nedenlere yönelik politikaların üretilmesi çok önemlidir. Okun yasasına (1962) göre ekonomik büyümede meydana gelen artış işsizlik oranlarını düşürmektedir. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalar göstermektedir ki ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranları istenilen seviyelere düşmemiştir. Bu durum teori ile örtüşmemekle birlikte literatürde istihdam yaratmayan büyüme kavramının çıkmasına sebep olmuştur.

Yüksek lisans tez çalışmamın hazırlanma sürecinde bilgilerini, tecrübelerini, desteklerini esirgemeyen saygıdeğer ve çok kıymetli danışman hocalarım Prof.Dr. Mahir FİSUNOĞLU ve Dr.Öğr.Üyesi Banu TANRIÖVER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Sayın jüri üyeleri Prof.Dr. Nebiye YAMAK ve Prof.Dr. Rahmi YAMAK'a bilgilerini, tecrübelerini paylaştıkları ve kıymetli zamanlarını ayırdıkları için teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamın analizinde yardımlarını eksik etmeyen Arş.Gör. Burhan BİÇER'e ve ekonometri yüksek lisans öğrencisi sevgili arkadaşım Selin KARLILAR'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen değerli eşim Dr.Öğr.Üyesi Taha Emre ÇİFTÇİ'ye, kıymetli oğlum Yekta Çağan ÇİFTÇİ'ye, eşimin ablası Dr.Öğr.Üyesi Tuğba ÇİFTÇİ'ye, her zaman yanımda olan sevgili ailem ve eşimin ailesine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sabiha ÇİFTÇİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi	3
1.2. Çalışmanın Amacı.....	3

BÖLÜM II

EKONOMİK BÜYÜME, EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı ve Tanımı	5
2.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	8
2.3. Ekonomik Büyümenin Çeşitleri.....	9
2.4. Ekonomik Büyüme Teorileri	10
2.4.1. Klasik Büyüme Modelleri	11
2.4.1.1. Adam Smith	14
2.4.1.2. David Ricardo	15
2.4.1.3. Thomas Malthus	17
2.4.1.4. Karl Marx	18
2.4.2. Dışsal Büyüme Modelleri.....	20
2.4.2.1. Harrod ve Domer Modeli	21

2.4.2.2. Solow Modeli.....	24
2.4.3. İçsel Büyüme Modelleri.....	29
2.4.3.1. Paul Romer.....	31
2.4.3.2. Robert Lucas	32
2.4.3.3. Robert Barro ve Rebelo.....	33
2.5. İşsizlik Kavramı ve Tanımı.....	33
2.5.1. İşsizlik Türleri	35
2.5.2. İşsizliğin Nedenleri.....	36
2.5.3. İşsizlik İle Mücadele	38
2.5.4. İşsizlik Teorileri.....	40
2.5.5. Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Sorunu.....	41
2.6. İstihdam Kavramı ve Tanımı	43
2.6.1. İstihdam Türleri	44
2.6.2. İstihdam Teorileri	45
2.6.3. İstihdam Esnekliği	48
2.6.4. İstihdam Eşiği.....	50

BÖLÜM III

OKUN YASASI VE MAKROEKONOMİK MODELLER KAPSAMINDA İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME

3.1. Okun Yasası.....	52
3.2. Okun Yasası Kapsamında Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişkisi	56
3.3. Makro Modeller Kapsamında Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi.....	57
3.3.1. Klasik Yaklaşım.....	58
3.3.2. Keynesyen Yaklaşım.....	62
3.3.3. Monetarist Yaklaşım	66
3.3.4. Yeni Klasik Yaklaşım	69

3.3.5. Yeni Keynesyen Yaklaşım	71
3.4. İstihdam Yaratmayan Büyüme Kavramı	73
3.5. İstihdam Yaratmayan Büyümenin Nedenleri	75
3.5.1. Ekonomik Büyüme-İşsizlik-Verimlilik İlişkisi	76
3.5.2. İşgücü Piyasası	80
3.5.3. Teknolojik Yenilikler	84
3.5.4. Diğer Nedenler	88

BÖLÜM IV

TEORİK VE AMPİRİK LİTERATÜR

4.1. Literatür Araştırması	89
----------------------------------	----

BÖLÜM V

İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME: TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ARDL YÖNTEMİ İLE BİR İNCELEME

5.1. UYGULAMA	97
5.1.1. Veri Seti	97
5.1.2. Hodrick-Prescott Filtresi	100
5.1.3. Birim Kök Analizi	103
5.1.4. Eşbütünleşme Analizi	104
5.1.5. ARDL Sınır Testi Modeli	106

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	110
-------------------------------	------------

KAYNAKÇA.....	115
----------------------	------------

EKLER	123
--------------------	------------

ÖZ GEÇMİŞ	125
------------------------	------------

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey Fuller
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Modeli
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HP	: Hodrick-Prescott Filtresi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KBDG	: Kişi Başına Düşen Gelir
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MC	: Marjinal Maliyet
MR	: Marjinal Gelir
NAIRU	: Doğal İşsizlik Oranı
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SIC	: Schwarz Bilgi Kriteri
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 2001-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Tarım Sektöründe İstihdam Esneklikleri (%)	49
Tablo 2. 2001-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Tarımdışı Sektörlerde İstihdam Esneklikleri (%)	50
Tablo 3. 2006-2016 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratma Durumu (%)	51
Tablo 4. 1990-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Kayıtdışı İstihdam Oranları (Bin)	83
Tablo 5. 2005-2015 Dönemi Toplam Kayıtdışı İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı (Bin).....	84
Tablo 6. ADF Test Sonuçları	103
Tablo 7. Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Model (5.4)..	106
Tablo 8. Sınır Testi Sonuçları-Model (5.4).....	106
Tablo 9. ARDL (2,4) Modelinin Tahmin Sonuçları-Model (5.7).....	108
Tablo 10. ARDL Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları-Model (5.10).....	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Neo-Klasik Üretim Fonksiyonu	26
Şekil 2. Solow Büyüme Modeli.....	28
Şekil 3. Toplam Üretim Fonksiyonun (a) ve Emegın Marjinal Ürünü (b).....	61
Şekil 4. Keynes ve Gayri İradi İşsizlik	64
Şekil 5. Orijinal Phillips Eğrisi.....	67
Şekil 6. Beklentilerle Genişletilmiş Phillips Eğrisi	68
Şekil 7. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Reel GSYH.....	98
Şekil 8. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İşsizlik Oranı	98
Şekil 9. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Çıktı Açığı	99
Şekil 10. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İşsizlik Açığı.....	100
Şekil 11. İşsizlik Açığı ($\lambda=1600$).....	101
Şekil 12. GSYH Açığı ($\lambda=1600$)	102
Şekil 13. GSYH Açığı ve İşsizlik Açığı	102

BÖLÜM I

GİRİŞ

Son yıllarda dünya ekonomileri ve Türkiye'nin en büyük makroekonomik sorunlarından biri işsizlik olarak bilinmektedir. İşsizlik sorunu, devletlerin varlık sebebi olan toplumu hem ekonomik hem de sosyal açıdan olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Hem mikro hem de makro anlamda bir sorun olarak ortaya çıkan işsizliği devletler ya asgari seviyelere düşürmek ya da ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli tedbirler almakta, bunun için politikalar üretmektedir.

İşsizliğin ortaya çıkış nedenleri ve seviyeleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de işsizlik, ülkelerin ortak makroekonomik sorunlarının başında yer almaktadır. Türkiye'de de önem arz eden makroekonomik sorunlardan biri işsizliktir. Türkiye'de işsizlik oranı özellikle 1960'lı yıllardan sonra artış göstermeye başlamıştır. 1980 ve 1990'lı yıllarda birçok dünya ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin de liberalleşme sürecine dahil olması neticesinde küreselleşme çabaları ve emek gücüne ikame eden teknolojik gelişim işsizlik seviyelerinde artış yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye'de işsizlik 2001 ekonomik krizi ile birlikte üzerinde önemle durulması gereken bir sorun haline gelmiştir.

Ülkeler ekonomik olarak büyüme sağlasa da işsizlik yapısal bir sorun olarak kalabilmektedir. İşsizlik seviyesini asgari düzeyde tutarak bunu sürdürebilir hale getirmek politika yapımcıların ve uygulayıcıların en önemli görevlerinden biridir.

Bir ülke ekonomisi için ekonomik büyüme oranının artış göstermesi çok önemlidir. Ekonomik büyüme kavramı, toplam üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışı ifade etmektedir. Bu anlamda ekonomilerin nominal değil, reel anlamda büyümeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi belirtmek gerekmektedir. Genel anlamda bakıldığında ekonomideki mal ve hizmet miktarındaki artış, istihdam oranlarını arttıracakı söylenebilir. Bu düşüncenin temel dayanağı ise, üretilen her mal ve hizmet için daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulması gerektiğidir. Buradan sonuçla ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilk sistemli ve temel çalışma 1962 yılında Arthur Okun tarafından iktisat literatüründe yerini almıştır. Okun'a göre ekonomik büyüme arttıkça işsizlik oranları azalacaktır. Bu

yasa iktisat literatüründe Okun Yasası olarak yerini almıştır. Fakat son yıllarda dünya ekonomilerinin ve Türkiye'nin ekonomik büyüme ve işsizlik oranlarına bakıldığında teori ile örtüşmemektedir. Yani ülkeler ekonomik anlamda büyümelerine rağmen işsizlik oranları istenilen seviyelere düşmemektedir. Bu durum son yıllarda iktisatçıların sıkça üzerinde durduğu bir konu haline gelmiş ve istihdam yaratmayan büyüme (jobless recovery-jobless growth) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu amaçla çalışmada Okun Yasası kapsamında istihdam yaratmayan büyümenin varlığı ve dinamikleri araştırılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak ekonomik büyüme kavramı üzerinde genel bir değerlendirme yer almaktadır. Sonrasında ekonomik büyümenin ölçülmesine, çeşitlerine yer verilerek ekonomik büyüme teorilerinin tarihsel gelişim süreci içerisinde nasıl etkilendiği ele alınmıştır. Klasik büyüme modellerinde Adam Smith'in, David Ricardo'nun, Thomsen Malthus'un ve Karl Marks'ın görüşlerine yer verilirken, dışsal büyüme modellerinde Harrod, Domer ve Solow'un görüşlerine yer verilmiştir. İçsel büyüme modellerinde ise Paul Romer'in, Robert Lucas'ın, Robert Barro ve Rebelo'nun görüşleri yer almaktadır. Ardından işsizlik kavramının tanımına, türlerine, nedenlerine, mücadele yollarına ve Türkiye'de işsizlik sorununa yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak istihdam kavramının tanımı, türleri, teorileri, "istihdam esnekliği" ve "istihdam eşiği" yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Okun Yasası ele alınarak istihdam yaratmayan büyüme kavramı ve nedenleri ele alınmıştır. Bunun için ilk olarak Okun Yasası "matematiksel" ve "teorik" olarak açıklanmış, sonrasında Okun Yasası kapsamında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Makro modeller kapsamında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki Klasik, Keynesyen, Monetarist, Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen makroekonomik modellerin görüşleri ele alınmıştır. Son olarak istihdam yaratmayan büyümenin nedenlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise iktisat literatüründeki ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan görüşler yer almaktadır. Son bölüm ise uygulama aşamasıdır. Bu bölümde Türkiye ekonomisi için 2005:I-2017:I dönemi üçer aylık ekonomik büyüme ve işsizlik oranları verileri kullanılarak zaman serisi analizi yöntemleri ile test edilmiştir. Bunun için ilk olarak ADF birim kök testi uygulanmıştır. Ardından HP (1997) filtresi kullanılarak reel üretim serisinin potansiyel üretimden farkı (çıktı açığı) ve işsizlik serisinin doğal işsizlik oranından farkı elde edilmiştir. Sonrasında Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı

(ARDL yöntemi) ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmiştir. Ardından seriler arasında uzun ve kısa dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL modeli oluşturulmaktadır.

1.1. Çalışmanın Önemi

Ekonomik büyüme, bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin miktarının bir önceki döneme göre artış göstermesi olarak ifade edilebilmektedir. Bu sebeple ülkelerin ekonomik anlamda büyümeleri ve kalkınmaları toplumun refah düzeyini arttırmaktadır. Bu bağlamda ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması büyük önem taşımaktadır. İşsizlik sorunu ise toplumu olumsuz etkileyen bir olgudur. Bu sebeple hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin en temel makroekonomik sorunları arasında yer almaktadır. Bu anlamda ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ilk olarak Arthur Okun ele almıştır. Okun (1962) ABD ekonomisi için ele aldığı çalışmasında ekonomik büyümede gerçekleşen artış işsizlik oranlarını düşürmektedir. Ekonomik büyümede meydana gelen azalış ise işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Okun'un ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişkiyi formüle etmesi "Okun Yasası" olarak ifade edilmektedir. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalar teori ile örtüşmemektedir. Yapılan çalışmalara göre ekonomik büyümedeki artışlar işsizlik oranlarını istenilen seviyelere düşürmemektedir. Bu durum istihdam yaratmayan büyüme kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum göstermektedir ki ekonomik büyüme tek başına istihdam yaratmada yeterli olmamış ve iki değişken arasındaki ilişkinin giderek zayıfladığı ortaya çıkmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Ekonomik büyüme ve işsizlik kavramları ülkeler için önemli makroekonomik göstergelerdir. Bu kapsamda Okun (1962) bu alanda ilk olarak ele aldığı çalışmasında ABD ekonomisi için ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Okun'a göre doğal işsizlik oranlarındaki %1 birimlik bir artış reel GSMH açığının büyüklüğü yaklaşık %3 oranında azaltacaktır. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalarda ise ekonomide meydana gelen artışlar işsizlik oranlarını yeteri kadar düşürmediği görülmektedir. Bu sebeple ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranlarının yeteri kadar düşmemesinin birçok önemli nedeni vardır. Bu çalışma ise ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki kapsamında literatüre ek bir katkı

sağlama amacı ile oluşturulmuştur. Bu amaçla çalışmada Okun Yasası kapsamında istihdam yaratmayan büyümenin varlığı ve dinamikleri araştırılmıştır. Çalışma Türkiye ekonomisi için istihdam yaratmayan büyümenin nedenlerini ve bu nedenlere getireceği politika önerileri açısından önem taşımaktadır.

BÖLÜM II

EKONOMİK BÜYÜME, EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

Çalışmada Okun Yasası kapsamında istihdam yaratmayan büyüme olgusu inceleneceğinden bu sebeple çalışmanın bu bölümünde ilk olarak, ekonomik büyüme kavramı üzerinde genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından bu kapsamda ekonomik büyüme kavramının tanımı, büyümenin ölçülmesi, ekonomik büyümenin çeşitleri ve klasik, içsel ve dışsal büyüme teorisinin tarihsel gelişim süreci içerisinde nasıl etkilendiği ele alınacaktır.

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı ve Tanımı

Ekonomik büyüme, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azalması ve insanların yaşam kalitesini yükseltebilmesi için önemli ve güçlü bir araçtır. Güçlü sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, istihdam olanakları ve iyi eğitim şartları sağlayarak ebeveynlerin çocuklarına yatırım yapmalarını sağlayacaktır. Bu durum güçlü ve büyüyen girişimci grubun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu nedenle güçlü ekonomik büyümeler, insan gelişimine büyük katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Department For International Development [DFID], n.d., s. 2). Böylece hane halkının yaşam kalitesi ve işgücüne katılım oranı artacaktır.

Nobel ödüllü ekonomist Amartya Kumar Sen ekonomik büyümeyi, insanların değer verdikleri temel özgürlüklerinin daha da genişletilmesi ve geliştirilmesi için önemli bir araç olarak nitelendirmektedir. İnsanların bu özgürlükleri daha sağlıklı bir yaşam, daha iyi beslenme, daha uzun yaşama gibi genel yaşam standartlarındaki ilerlemeler ile güçlü bir şekilde ilişkili olmasıdır (DFID, n.d., s. 8).

Bir ulusun ekonomik büyümesi o ulusun Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ile doğrudan alakalıdır. GSYH, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen tüm nihai malların ve hizmetlerin -yani son kullanıcı tarafından satın alınanların- parasal cinsten değeridir. GSYH'ye bir ülkenin sınırları içerisinde üretilen tüm çıktılar dahildir (Callen, 2008, s. 48). GSYH'da gerçekleşecek bir artış (yani üretim miktarında meydana gelen bir artış) hem hane halkı için hem de ülke ekonomisi için olumlu anlam taşımaktadır. GSYH'da bir artış meydana geldiğinde hane halkı için daha çok istihdam kaynağı oluşacak, gelir

seviyeleri ve yaşam kaliteleri yükselecektir. Ülke ekonomisinde ise üretim ve gelir seviyesinde artış meydana gelecektir. Fakat GSYH'da bir düşüşte gerçekleşebilmektedir. GSYH negatif yönde seyir izlediğinde hem ülke vatandaşları için hem de ülke ekonomisi için olumsuz yönde bir sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda ise işsizlik oranları artacak, hane halkının gelir seviyeleri ve yaşam kalitelerinde düşüş meydana gelecek, ülkenin üretim seviyesi, yerli ve yabancı yatırımlarda düşüş gerçekleşerek birçok makroekonomik sorun ortaya çıkabilecektir.

Bir ülkede ekonomik büyümenin oluşabilmesi için fiziki üretim kapasitesinin artması veya mevcut kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yeni teknolojilerin oluşturulması gerekmektedir (Masatçı, 2004, s. 6). Bir başka deyişle, ya ülke ekonomisinde mal ve hizmet üretiminde kullanılan faktörlerin miktarında artış oluşması gerekir ya da ekonomi tam istihdam durumunda ve faktör miktarı sabit iken faktörlerin verimliliklerinin artması gerekmektedir (Yılmaz, 2008, s. 45).

Ekonomik büyümenin farklı tanımlarına göre, bir ülkenin sınırları içerisinde bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam üretimin parasal değeri iken, potansiyel çıktı düzeyi ise, mümkün olan kaynaklar ve teknoloji ile elde edilebilir maksimum üretim miktarıdır (Aytaç, 2015, s. 1). Farklı bir tanıma göre ekonomik büyüme, belirli bir ülke ekonomisinde, belirli bir dönemde içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarının artması, yani Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 'deki artış olarak da tanımlanır. Başka bir ifade ile ekonomik büyüme, reel çıktı düzeyinde zaman içerisinde meydana gelen artış olarak da ifade edilebilir (Demir, 2015, s. 76). Bir başka tanıma göre ise ekonomik büyüme, gereksinim duyulan mal ve hizmet miktarını üretebilmek için üretim kapasitesinin artması anlamına gelmektedir (Saçık, 2009, s. 163). O halde ekonomik büyüme en genel anlamıyla, üretilen mal ve hizmetlerin miktarının bir önceki döneme göre artış göstermesi olarak ifade edilebilmektedir (Eğilmez, 2013, s. 194).

Bir ülkenin ekonomik büyümesi, üretim faktörlerinin kullanma oranı ve kullanım verimliliği tarafından belirlenmektedir. Geleneksel olarak Avrupa'daki ekonomik büyüme ise işgücüne göre sermayenin artan kullanımı ve verimliliğindeki artış ile karakterize edilmektedir (Sardadvar, 2011, s. 19).

Bazı ekonomistlere göre ekonomik büyüme çeşitli anlamlara gelmektedir. Bu nedenle bazı ekonomistler için ekonomik büyüme gelişmiş ülkelerin büyümesi anlamına gelir. Bununla birlikte Schumpeter'e göre ekonomik büyüme terimi, dinamik bir ekonomide büyüme anlamına gelerek, tasarruf ve nüfus oranında genel bir artışa neden

olmakta ve uzun vadede de istikrarlı ve kademeli bir artış için kullanılır (Somashekar, 2003, s. 8).

Kindleberger'e göre büyüme, daha fazla çıktı, aynı zamanda daha fazla girdi ve daha fazla verim anlamına gelmektedir. Yani büyüme girdi birimi başına çıktı miktarındaki artışı ifade etmektedir. Diğer yandan ekonomik büyüme, bir takım ekonomik koşulların uyarılması ile birlikte ekonominin ilerleyişini ifade etmektedir. Buna örnek olarak Sanayi Devrimi döneminde Birleşik Krallık'ın elde ettiği ekonomik ilerleşim verilebilmektedir. A. Maddison'a göre ekonomik büyüme, gelişmiş yani zengin ülkelerin gelir düzeylerinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Fakat Mehta'ya göre büyüme terimi niceliksel bir öneme sahiptir. Büyüme bir şeyin miktarında veya hacminde artış anlamına gelmektedir. Bu sebeple bir ülkenin nüfusunda, milli gelirinde, kişi başına düşen gelirinde, tüketiminde, tasarrufunda, yatırımda, dış ticaretinde vb. durumlarında artış, ekonomik büyümeyi ima etmektedir. Bunun yanı sıra ekonomide büyüme kesinlikle brüt ve kişi başına düşen reel gelirden artış şeklinde olmalıdır (Somashekar, 2003, s. 9).

Bir ülkede gerçekleşen ekonomik büyümenin nominal bir artış ile değil, reel bir artış ile gerçekleşmesi önemlidir. O halde nominal GSMH, bir ülke sınırları içerisinde bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerini ifade eder. Reel GSMH, nominal GSMH'nın tam tersine belirli bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarında zaman içerisinde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Golovko, 2009, s. 5). Bu sebeple, ekonomik büyüme mal ve hizmet miktarındaki artış ile meydana gelmiş ise bu reel büyümeyi, eğer mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış ile gerçekleşmiş ise nominal büyümeyi göstermektedir.

Ekonomik büyüme oranı, reel GSYH'nın ve reel GSMH'nın artış oranı anlamına gelmektedir. Üretilen mal ve hizmet miktarlarının artışından dolayı ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Reel GSYH'deki artış ile gerçekleşen bu ekonomik büyüme, toplumun refahını da arttırmış anlamına gelmektedir. Ekonomik büyüme ile birlikte üretim artmakta ve üretimin artması, beraberinde tüketimin de artmasını getirmektedir. Tüketimin artması ise, ülke vatandaşlarının refahında artış olduğunu ifade etmektedir (Eğilmez, 2013, s. 194). Ekonomide meydana gelen mal ve hizmetlerdeki reel artışın büyüme olabilmesi için bu artışın geçici olarak değil, devamlı olması gerekmektedir. Bu sebeple ekonomik büyüme kısa vadeli değil, uzun vadeli düşünülmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkar (Eser, 2014, s. 28).

Görüldüğü üzere, bir ekonominin büyüyüp büyümediğini dönemsel olarak üretimini arttırıp arttırmadığına bakılarak ölçülebilmektedir. Yani bir ekonominin gerçek anlamda büyüyüp büyümediği, ekonominin ürettiği mal ve hizmetlerin fiziksel miktarında artış olup olmadığına bağlı olmaktadır (Eğilmez, 2013, s. 80-81).

2.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ulusal gelir ve ürün hesabı yapılırken en basit yöntemlerden biri olan GSYH hesaplama yöntemi kullanılır. GSYH hesaplama yöntemi her ulus tarafından yapılmaktadır (Landefeld, Seskin, Fraumeni, 2008, s. 193). Bu sebeple GSYH ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Çünkü GSYH ekonominin büyüklüğü ve ekonominin performansı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Geniş anlamda, reel GSYH'deki bir artış, ekonominin olumlu anlamda büyüdüğünün göstergesidir. Reel GSYH güçlü bir şekilde büyüdüğünde, şirketler ve fabrikalar daha fazla işçi çalıştıracaktır ve işçiler daha fazla paraya sahip olacaktır. Bu durumda reel GSYH'nin artması istihdam oranlarını da arttırmaktadır. Fakat günümüzde gerçekleşen GSYH'deki bu artış bazı sanayi ülkelerinde yeteri kadar istihdam yaratmamaktadır (Callen, 2008, s. 48-49).

Ekonomik büyüme hızı, ekonominin bir önceki yıla göre reel milli gelirden meydana gelen yüzdesel artışı ifade etmektedir. Ekonomik büyüme reel ulusal gelirin veya üretim miktarının ölçülmesi ile bulunmaktadır. Ekonomik büyüme hızı ölçülürken ülkelerin ürettiği mal ve hizmet miktarlarının bir önceki yıla göre değişme oranı, ülkelerin ekonomik büyüme hızlarını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme oranı hesaplanırken daha çok GSYH kavramı kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme oranı ölçülürken özellikle reel değerler kullanılmalıdır. Ekonomik büyümenin nominal fiyatlar ile hesaplanması, fiyat artışlarından kaynaklanan bir ekonomik büyümeyi ortaya koyacaktır ve bu durum büyüme hızındaki artışı net bir şekilde ortaya koyulmasını engelleyecektir. Fiyat yükselişlerinden arındırılan reel GSYH, ekonomik büyüme oranını daha iyi yansıtacak, yıllar arasında karşılaştırma yapabilmeyi kolaylaştıracaktır (Demir, 2015, s. 82-83).

Ekonomik büyüme oranı hesaplanırken ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı dikkate alınmaktadır. Ortalama büyüme hızı, reel GSYH'de uzun dönemde meydana gelen artışı ifade etmek ile birlikte yıllık artışı göstermektedir (Ünsal, 2007, s. 322). Yıllık büyüme hızı ise, herhangi bir yıl (t yılı olsun) ve bir önceki yılda ($t - 1$) reel GSYH 'de meydana gelen değişim ile bir önceki yıldaki reel GSYH oranının yüz

ile çarpılması yıllık büyüme hızını vermektedir (Cheem, 2003, s. 7). Aşağıdaki denklemler sırasıyla ekonomik büyüme ve yıllık büyüme hızı denklemini ifade etmektedir:

$$g_t = \left[\frac{Reel\ GSYH_t}{Reel\ GSYH_{t-1}} \right]^{1/n} - 1 \quad (2.1)$$

(2.1) nolu ekonomik büyüme denklemi, yıllık büyüme hızı ile değerlendirilebilmektedir. $Reel\ GSYH_t$ dönem sonundaki reel GSYH seviyesini, $Reel\ GSYH_{t-1}$ ise bir önceki dönem GSYH düzeyini ifade eder. $1/n$ 'de ki 1 sayısı yıllık veri olduğunu (eğer 3 aylık veriler ise 4, aylık veriler ise 12 ile ifade edilir) göstermektedir. n ise önceki ve sonraki dönem periyotları arasındaki farkı ifade etmektedir.

$$g_t = \frac{Reel\ GSYH_t - Reel\ GSYH_{t-1}}{Reel\ GSYH_{t-1}} \times 100 \quad (2.2)$$

(2.2) nolu yıllık büyüme hızı denkleminde t , herhangi bir dönemde gerçekleşen büyüme oranı, $t - 1$ ise bir önceki dönemde gerçekleşen büyüme oranını ifade etmektedir. Bu durum yıllık büyüme denkleminin yüzdesel olarak gösterilmesidir.

Büyüme oranının ya da uzun dönemli makroekonomik büyümenin değerlendirilmesinde kullanılan bir başka eşitlik ise, kişi başına düşen gelirdeki (KBDG) artıştır. Kişi başına düşen gelir ise GSYH'nın nüfusa bölünmesi ile ifade edilebilmektedir (Apaydın, 2013, s. 11):

2.3. Ekonomik Büyümenin Çeşitleri

1996 yılında Birleşmiş Milletler, yayımlamış olduğu İnsani Kalkınma Raporunda ekonomik büyümenin niteliksel özelliklerinden yola çıkarak beş farklı çeşidinin olduğunu belirlemiştir. İnsani Kalkınma Raporuna göre ekonomik büyümenin çeşitleri şunlardır (Ünen, 2015, s. 38):

İşsiz Büyüme: Ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen istihdam oranlarında istenilen artışın gerçekleşemediği büyüme şeklidir. Ekonomik büyüme sağlanmasına karşın işsizlik oranlarının artış göstermesi işsiz büyümedir.

Acımasız Büyüme: Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi sonucunda, oluşan gelirin eşit olarak paylaşılmadığı büyüme şeklidir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği

düzeltilmek söz konusu olmazken, üstelik bu gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek artış göstermektedir.

Köksüz Büyüme: Ekonomik büyümede artış yaşanmasına karşılık, ülke vatandaşlarının kültürel kimliklerini yani toplumsal değerlerini kaybettiği büyüme çeşididir.

Geleceksiz Büyüme: Ekonomik büyümeyi gerçekleştirirken yenilenemeyen doğal kaynakların tüketilmesi, yani var olan doğa unsurlarının yok edildiği ekonomik büyüme çeşididir. Doğanın veya çevrenin ekonomik büyümenin gerçekleşmesi adına yok edilmesi, kirletilmesidir.

Sessiz Büyüme: Ülke vatandaşlarına sağlanacak olan hak ve özgürlüklerinin giderek kötüleştirilmesi, demokratik bir sosyal yaşamın daha da bozulması ile meydana gelen ekonomik büyümedir.

2.4. Ekonomik Büyüme Teorileri

William Petty'den David Ricardo'ya kadar olan tüm klasik iktisatçıların sistematik ekonomik analizinin başlangıcından bu yana iktisatçıların gündeminde ekonomik büyüme sorunu (ekonomik büyümenin kaynakları, şekilleri ve etkileri) vardır. Bu sorun klasik iktisatçılar için var olsa da hala günümüzde varlığını sürdürmektedir (Kurz ve Salvadori, n.d., s. 1).

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında iktisat okullarının doğrudan büyüme teorileri ile ilişkileri söz konusudur. Adam Smith ile başlayan iktisadi büyüme, sermaye birikimi ve teknolojik gelişme ile açıklanabilmektedir. Smith'in ekonomik büyüme ile ilgili görüşleri dönemin diğer klasik iktisatçıları David Ricardo, Thomas R. Malthus, John Stuart Mill tarafından da benimsenmiştir. David Ricardo büyüme üzerine azalan verimler kanunu ile ilgili katkılar sağlarken, Thomas R. Malthus ise nüfus etkisi üzerinde durarak büyüme katkı sağlamıştır (Taşar, 2015, s. 1).

Frank Ramsey'in 1928 yılındaki *A Mathematical Theory Of Saving* [Tasarrufun Matematiksel Teorisi] çalışması ile birlikte 1950'li yıllarda R.F Harrod ile E.D. Domar, Keynesyen statik teoriyi, büyüme teorisi ile dinamikleştirme girişmişlerdir. Harrod-Domar büyüme modeli üretim sürecinde girdiler arası ikame oranının küçük olduğu kabul edildiğinde, kapitalist sistem kararsız bir yapıya sahip olacaktır. Fakat 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile birlikte geliştirilen bu büyüme modelleri sonraları ününü yitirmişlerdir. Sonrasında bu alana katkıyı R.M. Solow yapmıştır. Solow büyüme

modeli, girdilerin azalan verimlerine ve ölçeğe göre sabit getiriye dayanmaktadır. Solow modeli Neoklasik büyüme yaklaşımı olarak da adlandırılmakta ve Neoklasik üretim fonksiyonuna dayanmaktadır. Bu Neoklasik üretim fonksiyonu ekonominin basit genel denge modelini kurmak için sabit tasarruf oranı ile birleştirilmiştir. Bu modele göre, GSYH'leri başlangıçta az olan ülkeler sonrasında daha fazla büyüme oranına sahip olacaklardır (Ateş, 1998, s. 9).

P.M. Romer ve R.E. Lucas gibi iktisatçılar ise büyüme teorisi çalışmalarında fiziksel ve beşeri sermayeyi, araştırma ve geliştirmeyi (AR-GE), dışsalılıklar ve aksak rekabet konularını ön plana çıkarmışlardır. İçsel Büyüme Teorileri olarak adlandırılan bu durum teknolojiyi, AR-GE ve beşeri sermaye aracılığı ile içselleştirmişlerdir. Dışsal büyüme modellerinde beşeri sermayeye yer verilmemiş veya teknolojiyi dışsal bir olgu olarak ele almışlardır. Bu iktisatçıların bu noktaya karşı çıkışı içsel büyüme modellerini Neoklasik yaklaşımdan ayırmıştır (Ateş, 1998, s. 9).

Çalışmada ekonomik büyümenin dinamiklerini ortaya koymak amacıyla ekonomik büyüme teorileri ele alınmaktadır. Bu sebeple ilk olarak Klasik büyüme modelleri ele alınarak, Klasik büyüme modelleri içerisinde sırasıyla Adam Smith, David Ricardo, Thomas R. Malthus ve Karl Marx'ın büyüme teorileri ele alınmaktadır. İkinci olarak, dışsal büyüme modellerine değinilerek Harrod-Domar ve Solow büyüme modeli açıklanmaktadır. Son olarak, içsel büyüme modellerinde Paul M. Romer'in ve Robert E. Lucas'ın görüşlerine değinilmektedir.

2.4.1. Klasik Büyüme Modelleri

Dünya ülkelerinin ekonomik büyümelerinin artması ve bu ekonomik büyümenin sürekli olarak devam etmesi için çeşitli teoriler ortaya koyulmuştur. Ekonomik büyüme teorileri 18. yy'ın sonları ve 19. yy.'ın başlarında Adam Smith ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Bu Klasik Büyüme modeli Adam Smith, David Ricardo, Thomas R. Malthus, John Stuart Mill gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir (Ünen, 2015, s. 42). Bu başlık altında ilk olarak Klasik büyüme modellerinin başlangıcı kabul edilen Merkantilizm ve Fizyokrasi açıklanacaktır. Ardından sırasıyla Adam Smith, David Ricardo, Thomas R. Malthus ve Karl Marx'ın büyüme teorileri incelenecektir.

Ekonominin bilim olarak değil, sistematik sezgisel yaklaşımlar seti olarak ortaya çıkışına merkantilizm adı verilmektedir (Eğilmez, 2013, s. 32). Merkantilizm, yeni ticaret kapitalist sınıfın ideolojisini yansıtan bir politik iktisat sistemini benimsemiş ve

ulusal devletlerin iktisat politikası ilkelerini kabul etmiştir. Politik iktisat kavramını ilk defa kullanan merkantilistler olmuştur (Kazgan, 2012, s. 43). Merkantilist ekonomik yaklaşıma göre, ülkenin zenginliği paradan ya da altın ve gümüşten oluşmaktadır. Bir ülkenin zenginliği ülkede bol miktarda değerli madenlerin bulunmasından geçmektedir. Merkantilist sistemin ileri sürdüğü düşünceye göre, her bir ülkenin zengin olabilmesi için ihracatın özendirilip ithalata kota getirilmesi gerekmektedir (Smith, 2011, s. 455-446, 710). Merkantilist ekonomik yaklaşıma göre, zenginliğin kaynağı değerli maden stoklarıdır. Zenginliğin kaynağını değerli maden stokları ile ölçen ve merkantilizmin öncülüğünü yapan ülkeler İspanya, Portekiz, Hollanda ve İngiltere olmuştur (Eğilmez, 2013, s. 32).

Merkantilist görüşün temel varsayımları şunlardır: Değerli madenler ülkeye zenginlik sağlar. Bu sebeple ülkeler değerli maden stoklarını ele geçirmek için çabalamalıdır. Bunun için ülke için dış ticaret çok önemlidir. Bir diğer varsayım ise devlet ülke ekonomisine müdahale etmelidir. Buna bağlı olarak devlet dış ticarete sınırlamalar getirilmeli, bu sebeple yurtiçinde üretilen mallar diğer ülkelere satın alınmamalıdır. Eğer ülke ithalatı desteklerse ülke içerisinde yer alan değerli maden stokları ülkeden dışarıya çıkacaktır. Bu durum ülkenin fakirleşmesine yol açacaktır. İşlenmiş ürünlerin ihracatı kolaylaştırılıp hammadde ihracatı yasaklanmalıdır. Bir diğer başka özellik ise, nüfus artışı özendirilmelidir. Bunun sebebi ülke içerisinde işgücünü arttırmak, ücretleri düşürmektir. Böylece daha fazla üretim gerçekleştirilerek ihracat artıp ithalat azalacaktır. Bu durum ülke içerisine daha fazla değerli maden girişine sebep olacaktır (Doyar, 2015, s. 46).

Merkantilist politika ve düşüncenin çökmesini hazırlayan birçok etken vardır. Bunlardan ilki, sınai kapitalizmin doğuşudur. Sınai kapitalizmin doğuşu ile birlikte üretimde makinelerin kullanılması, buhar makinesi, metalürji ile dokuma sanayi, 18. yy'da İngiltere'de yapılan teknolojik buluşlar ticari kapitalizmden sınai kapitalizme geçişi hazırladı. İkinci bir etken ise gelişen dış ticaret ile birlikte gümüş stokunun artmasına bağlı olarak uzun dönemli fiyat artışlarının gerçekleşmesi burjuva sınıfını aşırı zenginleştirdi. Bir diğer etken ise, devlet müdahalesinin olumlu etki yaratmaması oldu. Sanayi kapitalizmin başlangıcında devletin ihracatı özendirilen müdahaleciliği sanayinin güçlenmesini sağladı. Fakat zamanla sanayi kapitalizmin yerini ticari kapitalizmin alması merkantilizmin tarihe karışmasına neden oldu. (Kazgan, 2012, s. 47-48).

Fizyokrazi Merkantilistlerin ülkeyi sadece ticaretin zenginleştireceği düşüncesinin aksine, zenginliğin kaynağının çiftçilik, balıkçılık, madencilik gibi faaliyet alanlarında olabileceğini savunmuştur. Onlara göre, topraktan yararlanılarak üretilen mallar büyük üretim sağlamaktadır. Bu sebeple onlara göre servetin kaynağı üretimden geçmektedir (Özsağır, 2008, s. 3). Fizyokratlara göre zenginliğin kaynağı değerli maden stokları değil üretimdir. Bu nedenle Fizyokrazi merkantilist düşünceye tepki olarak doğmuştur.

Fizyokrazi düşünce okulunun kurucusu olan Francois Quesnay'e göre, ekonomide artık ürün yaratan tek sektör tarımdır. Buna göre ekonomi üç sınıftan oluşmaktadır: ilki toprak sahipleri, ikincisi çiftçiler ve üçüncüsü ise üretken olmayan sınıftır. Toprak sahipleri toprağın mülkiyetini elinde tutar ve üretken sınıf olan çiftçilere kiralarlar. Kendi geçimlerine yetecek olandan fazlasını üreten çiftçiler net ürün (prodüit net) oluşturmuş olurlar. Net ürünü elde etmek ise, üretimde kullanılan malzemelerden daha fazlasının elde edilmesidir. Üretken olmayan sınıfı hammaddesini tarımdan alan esnaf ve zanaatkârlar oluşturmaktadır. Fizyokratlara göre dış ticaret, sadece başka ülkelerden mal alıp başka ülkelere mal satmaktır. Bu nedenle fizyokratlara göre dış ticaret fayda sağlamamaktadır, çünkü bir değer yaratmamaktadır. Bu nedenle ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için tarımsal üretimin artırılması gerekmektedir (Çiftçi, 2015, s. 10).

Turgot, azalan getiri kanununa dikkat çeken ilk isimdir. Turgot'ya göre örneğin, üretim sürecinde emeğin eklenmesiyle birlikte başlangıçta üretim miktarında artış gerçekleşmektedir. Fakat bu işleme devam edildiğinde üretim miktarında bir düşüş ortaya çıkacaktır. Bu nedenle fizyokratlara göre toplumsal zenginlik arttırılabilir, fakat sonsuz değildir. Fizyokratlar bu görüşleri ile kendilerinden sonra gelen Adam Smith ve diğer klasik iktisatçıları etkilemişlerdir (Eğilmez, 2013, s. 47).

Klasik iktisatçılar, büyük ölçüde fizyokratlardan etkilenerek bunu destekleyen iktisat teorisini kurmuştur (Kazgan, 2012, s. 69). Klasiklere göre liberal anlayıştaki ekonomik sistem, görünmez bir el tarafından dengeyi sağlamaktadır. Bu sebeple devlet ekonomiye müdahale ederse piyasaların işleyiş düzeni bozulacaktır ve bu durum ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Klasikler ekonomide istihdam ve sermaye stokunu arttırmanın yolunun özel sektörden geçtiğini savunmaktadır. Devletin görevi ise sadece adalet, güvenlik, savunma gibi vatandaşların sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Devletin vermiş olduğu bu kamu hizmetleri dışsal yararlar sağlamaktadır ve bu durumda büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir (Demir, 2015, s. 90). Klasik

büyüme modeli açıklanırken Adam Smith, David Ricardo, Thomas R. Malthus ve Karl Marx'ın büyüme teorileri belirtilecektir.

2.4.1.1. Adam Smith

Adam Smith, Klasik iktisadın kurucusu olup 1776 yılında *An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations* [Ulusların Zenginliğinin Niteliği ve Nedenleri Hakkında Bir İnceleme] adlı eserini yazmıştır. Smith, bu eserinde ekonomik büyümeyle ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Smith'e göre, her ülkenin yıllık emeği o ülkenin bir yıl içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için tükettiği maddelerin tümünü sağlayan kaynaktır. Bu kaynak, ya işçinin ürettiklerini ya da o üretilenler ile diğer ülkelerden satın alınanları içine alır. Bu nedenle Smith için ülkelerin zenginliği yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan mal ve hizmetlerin arzının çok ya da az olmasına bağlıdır. Bu arzı yaratan kaynak ise insan emeğidir (Çiftçi, 2015, s. 10-11).

Smith, *An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations* [Ulusların Zenginliğinin Niteliği ve Nedenleri Hakkında Bir İnceleme] adlı eserinde ekonomik büyümeyi sermaye birikimi, işbölümü, uzmanlaşma, uluslararası ticaret, nüfus artışı ve görünmez el ile açıklamıştır (Ünen, 2015, s. 42). Smith'e göre mevcut işgücü diğerlerinden farklı olarak daha spesifik bir alanda uzmanlaştıkça, o işgücü o iş hakkında diğerlerinden daha fazla bilgiye sahip olacaktır. Bu sebeple işgücü o işi diğerlerinden daha iyi yaparak verimliliği arttıracaktır. Bu durum ise toplumun yaşam kalitesini arttırarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir (Eser ve Gökmen, 2009, s. 50). Fakat Smith'e göre ekonomik büyüme sürekli olmayacaktır ve belirli bir dönem sonra durgunluğa girecektir (Ünen, 2015, s. 42).

Smith ekonomik büyüme sürecini incelerken doğal kaynak bakımından zengin ülke varsayımı altında, ekonomik büyüme ile gerçekleşen kâr oranı ve ücret oranı arasındaki bağlantıyı inceler. İlk olarak kaynak oranlarına kıyasla sermaye stoku küçük olduğundan kâr oranları yüksek olacaktır. Kâr oranlarının yüksek olması ise sermaye stokunu arttıracaktır. Sermaye stokundaki bu artışlar ise işgücü talebini de arttıracığından işçi ücretleri yüksek olacaktır. Eğer sermaye stokundaki artış nüfus artışı ile başa baş giderse ücret oranları da yüksek kalmaya devam edecektir. Sonuç olarak sermaye stoku büyüyecek ve ücretlerin yüksek olmasına bağlı olarak nüfus oranları artacaktır. Ekonomi ise tam zenginlik aşamasına erişecektir. Ekonomi bu sınıra ulaştığında büyüme duracak ve ekonomi durgunluğa girecektir (Apaydın, 2013, s. 23).

Klasik iktisatçılar ekonomik büyüme olgusunu kapitalist ekonominin sınıf yapısına dayanan bir teori aracılığı ile açıklamaktadırlar. Ekonomik büyüme sürecinde kendi özel rolleri olan işçi, kapitalist ve kiracılarından oluşan üç sınıfi bireyselleştirmişlerdir. İşçiler emek gücüne sahiptirler ve geçimlerini sağlayabilmek için emeklerini piyasaya satarlar. Kiracılar (toprak sahipleri) para kazanmak için kendi arazilerini kapitalistlere kiralarlar. Kapitalistler ise üretilen üretim araçlarına sahiptirler ve emek istihdam ederek, arazi kiralayarak üretimde bulunurlar. Böylece bu üç sınıf davranışı, sahip olduğu kaynaklardan olabildiğince yararlanma içgüdüğü ile hareket etmektedir (Agata ve Freni, 2003, s. 25).

18. ve 19. Yüzyılın klasik iktisatçıları, hangi faktörlerin ekonomik büyümeyi sağladığı sorununun ele almışlardır. Modern ekonominin kurucu kabul edilen Adam Smith, sermayenin oluşumunda kullanılan ekonomideki tasarrufları, yüksek işgücü verimliliğine ve dolayısıyla işçi başına daha fazla çıktıya götürdüğü için büyüme için önemli bir faktör olarak görürdür. Smith'in takipçisi David Ricardo, sermaye birikiminin önemi vurgulamıştır. Bunun yanı sıra teknik ilerlemenin rolünün önemine vurgu yapmıştır (Greiner, n.d., s. 2).

2.4.1.2. David Ricardo

David Ricardo, 1817 yılında *On The Principles of Political Economy and Taxation* [Ekonomi Politik ve Vergilendirmenin İlkeleri] adlı eseri yazmıştır. Ricardo, Adam Smith'in yakın takipçisi olduğundan eserinde hemen hemen tüm Smith modellerini kabul etmiş ve esas olarak Smith'in kitabını yorumlamıştır. Ricardo, Smith'in mutlak üstünlükler teorisinin aksine, tüm ulusların serbest dış ticaretten fayda sağlayacağını gösteren karşılaştırmalı üstünlükler teorisini tanıtmıştır. Ricardo'nun teorisine göre, bir ülke diğer ülkelere kıyasla düşük maliyet ile ürettiği malları ihraç edip, diğer ülkelere göre kıyasla daha yüksek bir üretim maliyeti ile ürettiği malları ise ithal edecektir (Berhani, 2015, s. 426). Böylece ülkeler karşılaştırmalı olarak üstün oldukları mallarda uzmanlaşmış olacak ve dış ticaretten her iki ülkede kârlı çıkacaktır.

Ricardo eserinde, üretimde üretim faktörlerinin üretim sonucunda alacağı paylar üzerinde durmuştur. Burada gelirin paylaşımı temel inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Ricardo'ya göre üretim üç gelir grubu üzerinde paylaşılacaktır (Ünen, 2015, s. 43-44). Bu gelir grupları veya kapitalizmin çöküş modelinin önemli yapı taşları haline

gelen çeşitli ekonomik sınıflar, toprak ağaları (toprak sahibi), toprağın işlenebilmesi için gerekli stokun sahibi (kapitalistler) ve toprağı ekip biçen emekçiler yani işçilerdir (Saeed, 2008, s. 12-13). Bu teoriye göre, bu üç gelir grubu sırayla rant, kâr ve ücret elde etmektedir. Gelirin, bu gelir grubuna dağılımı uzun dönemde, toprağın verimliliğine, sermayenin birikimine, nüfusa, işgücü becerisine bağlı olarak değişiklik gösterecektir (Çiftçi, 2015, s. 12). Bu açıdan bakıldığında Ricardo, kârların zamanla azalacağını, rant payının zamanla artış göstereceğini, ücretlerin ise zaman içinde kişi başına sabit kalacağını fakat, kümülatif olarak toplam hasıla içindeki payının artış göstereceğini ileri sürmüştür (Özsağır, 2008, s. 4).

Ricardo, büyüme sırasında üretim girdileri arasında bölüşümü belirleyen kanunları incelerken bunun yanı sıra, ekonomik sürecin uzun dönem nasıl durgunluğa girebildiğini incelemektedir. Ekonominin uzun dönemde durgunluğa nasıl girdiğini ise dinamik ve kapsamlı geniş bir çerçevede açıklamaktadır (Apaydın, 2013, s. 26). Ricardo ekonomik büyüme sürecini şu şekilde açıklamaktadır: Kâr hadleri kapitalistleri tasarruf yaparak kapital birikime özendirir. İlk olarak ücret hadleri normal düzeyinde ise; tasarruflar nedeniyle ücret fonlarının büyümesi, ücret hadlerini bu normal düzeyin üzerine çıkarır. Ancak nüfus artış düzeyi ücrete bağlı olarak değişkenlik gösterdiğinden, normal ücret hadlerinin üzerindeki ücret düzeyi nüfus artış hızını uyaracaktır. Ücret fonu sabit ise, nüfus artış oranı emek arzını arttıracığından ücret haddi normal seviyesine inecektir. Fakat gıda maddelerinin fiyatları yükseldiğinden nakdi ücretlerin de aynı oranda yükselmesi beklenir (Kazgan, 2012, s. 96). Tarım sektöründe azalan getiriden dolayı gıda maddelerinin reel fiyat düzeyleri artış gösterdiği halde, sanayi sektöründe söz konusu olan sabit getirideki bu artış oranı bunu gerekli kılmaktadır. Fakat rekabet seviyesi hem tarım sektöründe hem sanayi sektöründe nakdi ücretleri eşitlediğinden, nakdi ücret seviyesinin yükselmesi emek ve sermaye üzerindeki kâr hadlerini azaltacaktır. Kâr hadleri düştüğünde ise birikim ve büyüme süreci duracaktır. Birikim ve büyüme sürecinin durması ekonomiyi uzun dönemde durgunluğa itmiş olacaktır (Apaydın, 2013, s. 26).

Ricardo modeli özetlenecek olursa: ekonomik durgunluğun kaçınılmaz olduğu, böyle mevcut bir ekonomide kazançlı çıkanın toprak sahibi olduğu, birikim ve yatırım yapan kapitalist ve her ücret seviyesi artışından sonra nüfusu arttıran bir durumun olduğu, bu sebeple geçimlik ücrete mahkum olan işçinin kaybedeceği bir süreç olacaktır. Ricardo ekonominin bu sürecinin kırabilmesi için serbest ticaretin şart

olduğunu savunmaktadır (Çiftçi, 2015, s. 13). Ricardo'ya göre, her ülkenin diğer ülkelere göre karşılaştırmalı olarak daha üstün olduğu malların üretiminde uzmanlaşması gerekecektir. Ülkelerin karşılaştırmalı olarak üstün olduğu mallarda uzmanlaşması sonucunda yapılan ticaretten, ticarete katılan her iki ülke de kârlı çıkacaktır (Dinler, 2006, s. 518). Yani, ülkeler karşılaştırmalı olarak üstün olduğu malları ihraç ederek, karşılaştırmalı olarak üstün olmadığı malları ise ithal edecektir. Böylelikle, dış ticaretten dolayı oluşacak maliyetler azalacak, ülkeler maliyet avantajı elde edecektir. Bu durum, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli yatırımların oluşmasını sağlamanın yanı sıra kâr oranlarını yükseltecektir (Çiftçi, 2015, s. 13).

2.4.1.3. Thomas Malthus

Thomas Malthus, 1798 yılında yayınlanan *An Essay on the Principle of Population* [Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme] adlı eserinde hızlı nüfus artışı ve kaynakların yetersizliği konusu ile ilgilendi. Sonrasında Ricardo modelindeki gibi büyüme, kaynakların tüketilmesi, nüfus artış hızının fazla olması gibi konuları belirtti ve Ricardo ile neredeyse benzer görüşlerini dile getirdi (Saeed, 2008, s. 19).

Malthus eserinde sürekli nüfus artışının gelecekte gıda yetersizliğine neden olacağını belirtmiştir. Bu durumun ise, insanlığın refahını tehdit eden tehlikeli bir unsur olduğunu ileri sürmüştür. Malthus'a göre, nüfus artış hızı kontrol altına alınmaz ise, nüfus geometrik bir dizi halinde artmaya devam edecektir. (Taban ve Kar, 2014, s. 120-121). Nüfus artış hızının geometrik bir dizi şeklinde hızlı bir biçimde artmaya devam ettiğinde, gıda üretiminin artış hızı ise aritmetik bir dizi şeklinde kendini gösterecektir (Yakubu, 2012, s. 197). Bu iki dizi arasındaki fark ise gittikçe büyüyecektir (Taban ve Kar, 2014, s. 120-121). Bu durum kontrol edilmediği takdirde dünyada sefalet ve yoksulluk baş gösterecektir (Yakubu, 2012, s. 197). Üretimin (gıda maddelerinin) aritmetik artışı doğal sınırlamalara bağlanırken, nüfus artışı ve gıda arasındaki ilişkinin düzenlenmesi ise nüfus artış miktarı ile sınırlandırılmalıdır (Doyar, 2015, s. 47). Başka bir ifade ile gıda, insan hayatının vazgeçilmez bir bileşeni olduğundan nüfus artışı kontrol edilemez ise açlık nihai sonuç olacaktır. Yani aşırı nüfus artışı kişi başına düşen yiyecek miktarını azaltacaktır (Obasaju, Lawal, Rotimi, Ogunjobi, 2013, s. 19). Dolayısıyla Malthus'a göre nüfus artış hızı ekonomik büyüme için tek başına yeterli değildi ve nüfus artış hızı ekonomik büyüme sürecinde bir araç olmaktan çok nihai bir ürün olmuştur (Saeed, 2008, s. 19).

Malthus'a göre, reel çıktı düzeyi, toprak ve işgücünün kullanımına bağlı olarak üretilebilir. Toprak sabit kabul edildiği için, reel çıktı düzeyi işgücüne dolayısıyla nüfusa bağlı olarak değişebilir. Malthus'a göre, üretimin emek girdisine göre azalan verimler kanunu geçerlidir. Toprak ve teknolojik ilerleme sabit iken, nüfus oranının artış göstermesi, reel çıktı oranını aynı oranda değil daha düşük oranda artırır. Böylece kişi başına düşen çıktı miktarı azalır (Apaydın, 2013, s. 23-24). Dolayısıyla teoriye göre, eşitliğin arz yönünün yani gıda üretiminin kontrol edilmesi kadar, talep yönünün de yani çocuk sayısının da kontrol altında tutulması gerektiğini vurgulamıştır (Çiftçi, 2015, s. 13). Hatta kontrol altında tutulabilmesi için, fakirliği doğuran en temel faktör olan nüfus artışının önlenmesi için ahlaki kısıtlamaların uygulanması, insanların buna bağlı olarak akıllı hareket etmeleri, bilinçli bir şekilde çocuk sayılarını sınırlamaları gerektiğidir. Bunun için ise, bekâr yaşamları ve nispeten insanların daha geç evlenmeleri gerektiği Malthus tarafından ileri sürülen politikalar arasında yer almaktadır (Taban ve Kar, 2014, s. 121).

Malthus modeline göre, gelir seviyesi düşük ve tarım sektörüne dayalı ekonomiye sahip ülkelerde, beşeri sermayenin ve teknolojik ilerlemenin yeterli olmaması durumundaki nüfus artışı, kişi başına düşen gelir seviyesini olumsuz yönde etkileyecektir. Diğer yandan, ekonomisi daha az tarıma ve doğal kaynaklara dayalı olan gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışı, kişi başına düşen gelir seviyesine etkisi daha az olacaktır. Gelişmiş ülkelerde, nüfus artış hızının yüksek olması nedeniyle daha fazla yoğunluk ve daha fazla kentleşme yaşanacaktır. Bu nüfus artış hızının buna bağlı olarak yüksek olması, beşeri sermayenin daha fazla uzmanlaşmasını, daha fazla beşeri sermaye yatırımını tetikleyerek, yeni bilgi birikimini olumlu yönde etkileyecektir. Gerçekleşen uzmanlaşma ve bilgi birikimi artan verimler kanununa bağlıdır. Bu nedenle nüfus artış oranı yüksek olmasına rağmen, kişi başına düşen gelir seviyesinin artmasını sağlayacaktır. Malthus modelinde, teknolojik ilerleme ve nüfus artış oranı arasındaki ilişki donuk olup, kişi başına düşen sermaye miktarı sabittir (Ünen, 2015, s. 43).

2.4.1.4. Karl Marx

Karl Marx 1867 yılında yazmış olduğu *Capital* [Kapital] adlı eserinde ekonomik büyüme kavramına sosyal ve politik faktörlere bağlayarak yeni bir yorum kazandırmıştır. Marx, gelir dağılımından kaynaklanan adaletsizliği ve buna bağlı olarak toplumsal çatışmaları fark etmiştir. Buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi sömürücü bir

bakış açısı ile almıştır. Bu durumun kapitalist sınıfın artı-değerin tahsis edilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Fakat bu şekilde gerçekleşen bir sömürü büyük bir işsizlik topluluğunu oluşturabilmektedir. Bu durumda kapitalist sınıf, işçi sınıfının yerine koyduğu teknolojik gelişmeler sonucunda belirli bir üretim miktarı elde edecektir. Kapitalist sınıf elde ettiği bu üretim miktarı için işçiler ile sadece geçimlik ücret konusunda pazarlık yapabildiğinde mümkün olacaktır. (Saeed, 2008, s. 22).

Karl Marx'a göre kapitalizm, fakirlerin zayıf kaldığı ve zenginlerin zengin olmaya devam ettikleri bir sistemdir. Marx, Smith'in ve Ricardo'nun emeğin ücretler ile ilgili içsel olduğu varsayımına karşı çıkmıştır. Marx'a göre ücretler, zorunluluk veya faktörler ile belirlenmemektedir. Burjuvazi, orta sınıf, işçi sınıfı arasında pazarlık yolu ile ücretler belirlenmektedir. Ayrıca ücretleri belirleme sürecinin, ekonomideki işsizlik miktarından etkilenebileceğini savunmuştur. Marx, tasarrufların ve sermaye birikiminin ise kâr ve hammaddeye bağlı olduğunu da belirtmiştir. Bu noktada Marx Smith'e karşı olarak azalan bir kâr oranının sermaye birikimini azaltmayacağını, fakat kapitalistin ücretleri düşürme yönündeki teşviklerinin işçi sınıfını olumsuz etkileyeceğini söylemiştir. (Berhani, 2015, s. 426).

Karl Marx, Marksist kapitalist ekonomiye en büyük katkıyı emek-değer teorisi ve artık-değer teorisi ile yapmıştır (Özsağır, 2008, s. 5). Emek-değer teorisi için bir malın üretiminde kullanılan toplam işgücünün zamanı veya toplumsal olarak gerekli işgücü zamanı önemlidir. Teoriye göre bir malın değerini, o malın üretiminde kullanılan üretim araçlarının içerdiği dolaylı işgücü ve bu üretim araçları kullanılarak o malın üretimini sağlayan dolaysız işgücü oluşturmaktadır (Ataman, 1998, s. 62).

Marx, emek-değer teorisinin temel taşının işgücünün değeri ile emeğin yarattığı değer arasındaki farkın (artık-değer) oluşturduğunu belirtti. Bu teorinin bir diğer temelini de, üretimde kullanılan üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarların bunlara el koyduğunu ortaya koydu. Marx'a göre, kapitalizmin yarattığı bu olumsuz etkinin sona ermesi için işçi sınıfın sermayedarlara karşı mücadele etmesi gerektiğini açıkladı. Çözüm için ise, üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılması gerektiğini öne sürdü. Tüm bu iktisadi, toplumsal ve siyasal gelişmeler işçi kesiminin mücadelesi yönünde geliştirecekti (Koç, 2014, s. 3).

Sonuçta, Marksist emek-değer teorisi, malların fiyatlarının belirlenmesinde ve/veya malların değerlerini ortaya koymaya çalışmada kullanılacak bir araç değildir. Marksist emek-değer teorisi, sömürüye karşı işçi sınıfının mücadelesinin bir aracıdır. Bu açıdan bakıldığında, kapitalizmde kâr kaynağının analizinin, kapitalizmin yol açtığı

sınıf çelişkinin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. Kâr kaynağının belirlenmesinde kullanılan yöntem ise, emek-değer teorisidir (Koç, 2014, s. 6).

Marksist kapitalist modelde, büyüme sürecini belirleyen unsur sermaye (kapital) birikimidir. Yani sermaye birikimi, artık değerın kapitale dönüşme şeklidir. Artık değeri elde edebilmek için kullanılan sermayenin büyümesi, artık değerin büyümesi ile birlikte birikimli olarak büyümesidir. Toplam olarak artık değeri belirleyen unsurlar, sermaye birikiminin boyutunu da belirleyecektir. Toplam artık değeri ise, sömürü haddi ve kullanılmış olan emek miktarı belirlemektedir. Sömürü haddi ise üç yol ile arttırılabilmektedir; işçiyi daha uzun süre çalıştırmak, ücret haddini düşürmek ve emeğin verimini arttırmak (Özsağır, 2008, s. 5).

Modelde artık değerin bulunduğu noktada, emek girdisinin sömürüsü belirtilmiştir. Çünkü emek girdisi için, bütün girdi değerinden daha az ücret ödenmektedir. Bir başka deyişle, sermaye birikimi gerçekleşikçe, üretim sürecinde sermaye birikimi artış gösterecek ve beşeri sermaye oranı yüksek olan emek ile birlikte üretim yapılmaya başlanacaktır. Emek faktörünün üretim sürecinde veriminin artması, bir taraftan emek faktörüne olan talebin azalmasına diğeri yandan, artan verimlilik oranları nedeniyle üretim maliyetlerinin azalmasına sebep olacaktır. Bu nedenle, girişimcilerin kârları artış gösterecektir. Bu durum ise, ekonomideki işsizlik oranını yükseltecektir. Modele göre işsizlik oranlarındaki yükselme çalışan emeğin kârının yükselmesine neden olacaktır. Bu sebeple sermaye birikimi oranı git gide daha az kişi de toplanacaktır. Bu durumun ise uzun dönemde hem ekonomik hem de sosyal bakımdan sorun teşkil edecektir (Demir, 2015, s. 91).

2.4.2. Dışsal Büyüme Modelleri

Dışsal büyüme modellerine göre, teknolojik ilerleme ve beşeri sermaye ekonomik büyüme için önem taşımaktadır. Onlara göre teknolojik ilerleme ve beşeri sermaye ekonomik büyümenin bir belirleyicidir. Dışsal büyüme modelleri ekonomik değişkenlerden etkilenmemektedir. Fakat dışsal büyüme modellerinde, teknolojik ilerleme ve beşeri sermaye uzun dönemde ekonomik büyümenin temel belirleyicisidir. Dışsal büyüme modelleri, uzun dönemde ekonomik büyümenin kaynağının teknolojik ilerleme olduğunu savunmaktadır. Fakat teknolojik ilerlemenin kaynağını açıklamada eksik kalmışlardır.

Klasikler, ekonomik büyümeyi sermaye birikimi, makineleşme ve iş bölümüne bağlı olarak ele almışlardır. Bu anlamda, ekonomik büyüme üretim kapasitesinin artışını sağlayan teknolojik ilerleme ile ilişkilendirilmiştir. Ekonomik büyümenin kaynağını tasarruflar, tasarruflara bağlı olarak da yatırımlar ve sermaye birikimi oluşturmaktadır. Bir ekonomide, gelir oranı arttıkça tasarruf artmakta ve kâr amacı ile tasarruflar yatırımlara dönüştürülmektedir. Tam rekabet piyasasında, sermaye birikimi daha verimli alanlarda değerlendirilerek maliyetlerin azalmasına ve karlılığın artmasına sebep olacaktır. Karlılığın artması ile birlikte sermaye birikimi ve yatırım oranlarında artış yaşanacaktır. Sonuç olarak, ekonomik büyüme gerçekleşecektir. 1929 Büyük Buhran'ndan sonra Keynes ile birlikte ekonomik durgunluğun giderilmesi ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için çaba gösterilmiştir. Bunun için ise, para ve maliye politikalarının kullanılması söz konusu olmuştur. Keynes ile başlayan bu çalışmalar Harrod ve Domar'ın sağladıkları katkılar ile devam etmiştir (Özel, 2012, s. 64-65).

2.4.2.1. Harrod ve Domer Modeli

Harrod-Domar büyüme modeli, Keynesyen unsurlardan faydalanılarak elde edilmiştir. Bu model dinamik bir büyüme analizini ifade etmektedir. Kısacası Harrod-Domar büyüme modeli kısa dönem Keynesyen yaklaşımını uzun döneme taşımıştır (Ünen, 2015, s. 48). Harrod-Domar büyüme modeli, hem Sir Roy Harrod'in hem de Evsey Domar'ın eserlerine dayanmaktadır. Bu iktisatçılar modellerini birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdiler, ancak varsayımlar ve sonuçlar temel olarak aynıdır. Teorilerini 1930 ve 1940'lı yılların ortalarında, endüstrileşmiş ülkeler durgunluğa girdiklerinde, yüksek işsizlik oranı ve 1929 Büyük Buhran nedeniyle yaşanan GSYH düşüş üzerine kurdular. Harrod ve Domar teorilerini, piyasaların tam istihdam yaratamamasına karşın bir açıklama getiren ünlü Keynes çalışmasına dayandırıyorlardı. (Greiner, n.d., s. 4).

Keynes sonrası büyüme modeli olan Harrod-Domar büyüme modeli, Keynes'in göz ardı ettiği yatırım oranlarının kapasite etkisini analize dâhil etmiştir. Keynes'in büyüme modeli statik analiz olup, Harrod (1939) ise Keynes'in büyüme modelini dinamik bir çerçevede ele alarak tam istihdamlı ve dengeli bir büyümenin sağlanamayacağını öne sürmüştür. Domar (1946) ise, Harrod'un analizini ilerleterek bir tarafı kapasite, diğer tarafı gelir etkisi olan bir denklem geliştirmiştir. Sonuç olarak Harrod, eksik istihdam dengesinden yola çıkarak tam istihdam dengesini verebilen

büyümenin yollarını bulmaya çalışmıştır. Domar ise, tam istihdam dengesinden yola çıkarak tam istihdamın sürdürülebilmesini sağlayacak büyüme oranını aramıştır (Apaydın, 2013, s. 28).

Harrod-Domar büyüme modeli, tasarruf oranı, etkin sermaye verimliliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi basit bir denklem ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu model Sir Roy Harrod (1939) ve Evsey Domar (1946) tarafından birbirlerinden bağımsız olarak geliştirildi. Harrod ve Domar'a göre ekonomik büyüme üç faktöre bağlıdır: tasarruf oranlarına, sermaye çıktı oranına ve amortisman oranıdır. Onların modeline göre ekonomik büyüme oranının, tasarruf oranlarına bağlı olması ise gelecekte yatırımlar için kullanılan fonun sağlanmasına olanak sağlayacaktır (Berhani, 2015, s. 427).

Harrod (1939) ve Domar (1946) modeli, dışsal bir işgücü artış oranı (n), sabit faktör oranlarını (sabit sermaye-emek oranı K/L) ifade eden veri teknoloji ve sermaye-üretim oranı (K/Y) olduğunu varsaymaktadır. Bu modele göre büyüyen bir ekonomide sermaye stokuna net ilavelerin olması gerekmektedir. Sermaye stokunun zaman içindeki değişimi aşağıdaki denklemde verilmektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 530-531):

$$K_{t+1} = (1 - \delta)K_t + I_t \quad (2.3)$$

Bu denklemde (2.3) “ δ ” sermaye stokunun amortismanını (yıpranma payını), “ K_t ” sermaye stokunun büyüklüğünü, “ K_{t+1} ” bir sonraki dönem sermaye stoku büyüklüğünü, “ I_t ” yatırım harcamalarını ifade etmektedir. Toplam sermaye stokunun büyüklüğü (K) ile toplam GSYİH ilişkisi, sermaye-üretim oranı ($v = K/Y$) olarak ifade edilir ve sabittir. Sermaye-üretim oranı sabitken, bunun devamı “ $v = \Delta K/\Delta Y$ ” (sermaye-üretim artış oranı) olarak ifade edilir. Bu denklemde “ $\Delta K/\Delta Y$ ” sermaye-üretim artış oranını göstermektedir. Eğer, toplam yatırımların toplam tasarruflar tarafından belirlendiği varsayılırsa, Harrod-Domar modeli denklem (2.4)'de görüldüğü üzere, GSYİH'nin (Y) bir oranı (s) olarak varsayılır:

$$S_t = sY_t \quad (2.4)$$

Denklem (2.4) toplam tasarruflar denklemini ifade etmektedir. $K = vY$ ve $I_t = S_t$ olduğunda denklem (2.3), denklem (2.5) olarak yazılabilir:

$$vY_{t+1} = (1 - \delta)vY_t + sY_t \quad (2.5)$$

Denklem (2.5)'te “ v ” ile bölünmesi, sadeleştirilmesi ve her iki taraftan Y_t 'nin çıkarılması ile denklem (2.6) elde edilir:

$$Y_{t+1} - Y_t = [s/v - \delta]Y_t \quad (2.6)$$

(2.6) denkleminin de Y_t 'ye bölünmesi ile denklem (2.7) elde edilir:

$$\frac{[Y_{t+1}-Y_t]}{Y_t} = (s/v) - \delta \quad (2.7)$$

Burada (2.7) $\frac{[Y_{t+1}-Y_t]}{Y_t}$, GSYİH'nin büyüme oranını ifade etmektedir. $g = \frac{[Y_{t+1}-Y_t]}{Y_t}$ eşitliği sağlanarak Harrod-Domar büyüme denklemi şu şekilde yazılabilir:

$$g = s/v - \delta \quad (2.8)$$

Denklem (2.8)'de GSYİH'nin büyüme oranı (g), tasarruf oranının (s) sermaye-üretim oranına (v) bölünmesi ile belirlenmektedir. Tasarruf oranı arttıkça, sermaye-üretim oranı ve yıpranma oranı düştükçe ekonomik büyüme hızlanmaktadır. (2.9)'daki denklemde yıpranma payı göz ardı edilerek Harrod-Domar modeli denklemi yazılmaktadır:

$$g = s/v \quad (2.9)$$

Böylelikle denklem (2.9)'da görüldüğü gibi Harrod-Domar modeli, büyüme içerisinde sermaye birikiminin öncelikli önemini ifade etmiştir.

Bununla birlikte, model emek gibi diğer önemli üretim faktörünü dikkate almadığından, nüfus artışı veya işgücü büyümesi, ekonomik çıktı, büyüme formülüne dahil edilmediğinden eleştirilmiştir. Ayrıca model, büyüyen bir ekonominin tam kapasite ve tam istihdam yaratması koşuluyla, Keynes'in ekonomik büyüme modelinin uzun vadede bir uzantısıdır. Bununla birlikte, Harrod'a (1939) göre doğal dengeyi sağlamak için kesin bir mekanizma yoktur. Domar (1946), yatırımın büyüme oranının tasarruf eğilimine bağlı olarak bir denge bulmakta zorlandığını, yatırım büyüme oranının tasarruf artış hızıyla uyuşmadığını dile getirmiştir. Dolayısıyla, garanti edilen büyüme oranının (s/v) doğal oran ile farklılık göstermesi ve tam istihdamın sağlanamayacağı kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu oranlar arasındaki dengeyi sağlayacak herhangi bir mekanizmanın bulunmadığı durumda, ekonomiler işsizlik dalgalanmaları ve/veya kapasite kullanımını artışı veya azalması dönemlerine girmeye devam edecektir (Berhani, 2015, s. 427).

Keynesyen görüş ile oluşturulan Harrod-Domar büyüme modelinin temelini yatırım çoğaltanı, hızlandıran ve toplam arz oluşturmaktadır. Bu modele yöneltilen bazı eleştiri konuları olmuştur. Bu modelde ortaya konulan bazı kavramların ölçülme zorlukları, tüm sektörlerin tek bir kat sayıya indirilmeleri, emek ve teknoloji gelişmelerinin dışsal faktör olarak alınması, sadece içsel faktör olarak sermayenin kabul edilmesi önemli eleştiri konuları olmuştur. Tüm bunların yanı sıra, hem Harrod hem de

Domar büyüme modelinin gelişmiş ekonomiler için kurulmuş olması bir başka eleştiri konusu olmuştur. Her iki modelin temel amacı, ülke ekonomisini eksik istihdama ve enflasyona sebebiyet vermeden yürütebilmektir. Fakat gelişmekte olan ülkeler için tek amaç bu değildir. Her iki modelde de bu konu üzerinde durulmamıştır. Farklı bir yönden bakıldığında modelde eksiklikler olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerine yardımcı olmakta ancak az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için uygulandığında model değerinden birçok şey kaybetmektedir. Bu model birçok yönden eleştiri almış olsa da, yatırımların ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkilerin daha iyi bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Demir, 2015, s. 94).

2.4.2.2. Solow Modeli

1956 yılında hem Solow hem de Swan sermaye birikiminin bir sonucu olarak ekonomik büyüme ve teknolojik ilerleme ile ilgili birbirinden bağımsız olarak yayımladığı çalışmalarında kendilerinden sonra gelen ekonomik büyüme çalışmalarına ışık tutmuşlardır (Sardadvar, 2011, s. 15). 1956 yılında Neoklasik büyüme modelinin temelini ortaya atan Amerikalı iktisatçı Robert Solow, *A Contribution to the Theory of Economic Growth* [İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı] adlı çalışmasıyla, iktisadi büyüme sürecine önemli bir katkıda bulunmuştur. Nitekim Solow bu çalışması ile 1987 yılında Nobel ekonomi ödülüne layık görülmüştür. Solow, teorisinde sürdürülebilir ekonomik büyüme sürecinin itici gücünün fiziki sermaye birikimi ve teknolojik gelişme olduğunu ortaya koymaktadır (Apaydın, 2013, s. 38). Neoklasik büyüme teorisinin temelini oluşturan Solow'un iktisadi büyüme modeli, Harrod-Domar modeli ve yeni klasik büyüme teorisinin sonucu olarak geliştirilen yeni büyüme teorisinin sonucu olarak doğmuştur (Masoud, 2014, s. 51).

Swan ise 1956 yılında yayımlamış olduğu *Economic Growth and Capital Accumulation* [Ekonomik Büyüme ve Sermaye Birikimi] adlı çalışmasında, Neo klasik üretim fonksiyonu çerçevesinde çıktı ve sermaye oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi grafikler yardımıyla açıklamıştır. Bu modelin Harrod modelinden farklı olarak garantili ve doğal büyüme oranları arasındaki sistemli bir ilişkiyi ortaya koyması oluşmuştur (Çitfçi, 2015, s. 23).

Solow modeli, kapalı bir ekonomiyi Neoklasik bir üretim fonksiyonu üzerine kurarak tasarrufların, nüfus artışının ve teknolojik gelişimini ekonomik büyüme üzerindeki etkisini vurgulamıştır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 533). Bu modelde nüfus

artışı ve teknolojik gelişme dışsal değişkenler olarak kabul edilir ve tasarruf, yatırım, ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusu araştırılır (Apaydın, 2013, s. 38). Bu model, neden bazı ülkeler yoksulluk çekerken, neden bazı diğer ülkelerin zenginlik ve refah içinde yaşadığını, bu konuyu anlamımıza yardımcı olmaktadır (Demir, 2015, s. 95).

Solow modelinin temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 533-534):

- Modeli basitleştirmek amacıyla, ekonomi tek sektörlü olduğu ve hem üretim, hem tüketim amacıyla kullanılabilir tek bir ürün ürettiği varsayılmıştır.
- Ekonomi dışa yani uluslararası hareketlere kapalıdır ve kamu sektörü göz ardı edilmiştir.
- Tasarruf edilen üretim miktarlarının tümü yatırıma dönüştürülmektedir; yani Solow modelinde, ayrı bir yatırım fonksiyonunun olmaması, planlanan tasarrufların her zaman planlanan yatırımlara eşit olmasıyla birlikte Keynesyen sorunlar ortadan kaldırılmıştır.
- Model uzun dönem olduğundan Keynesyen istikrar problemleri söz konusu değildir; bir başka ifade ile tam fiyat esnekliği varsayımı ve paranın yansızlığı geçerlidir. Bunun yanı sıra ekonomi, potansiyel toplam üretim düzeyinde üretim yapmaktadır.
- Solow modeli, Harrod-Domar modelinin sabit sermaye-üretim (K/Y) ve sabit sermaye-emek oranı (K/L) varsayımlarını reddetmektedir,
- Teknolojik gelişme oranı, nüfus artış oranı, sermaye stokunun yıpranma payı dışsal olarak kabul edilmiştir.

Solow büyüme modelinin temelini, girdiler için azalan verimler yasasına sahip olduğu ve ölçüğe göre sabit getirinin varsayıldığı Neo-klasik üretim fonksiyonu oluşturmaktadır. Neo-klasik üretim fonksiyonu, ekonominin basit genel denge modelini kurmak amacı ile ve sabit tasarruf varsayımı ile birleştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, ilk başta GSYH'leri görece düşük olan ülkeler, daha sonrasında daha büyük büyüme oranlarına sahip olacaklardır. Bu sonuca ise, sermayenin azalan verimler yasasına bağlı olarak çalıştığı varsayımında ulaşılmıştır. Bu büyüme modelinde Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır. (Ünen, 2015, s. 55-56). İlk olarak teknolojik ilerlemenin olmadığı (Snowdon ve Vane, 2012, s. 534) üretim fonksiyonunun aşağıdaki gibi olduğu varsayılır (Solow, 1994, s. 50):

$$Y = F(K, L) \quad (2.10)$$

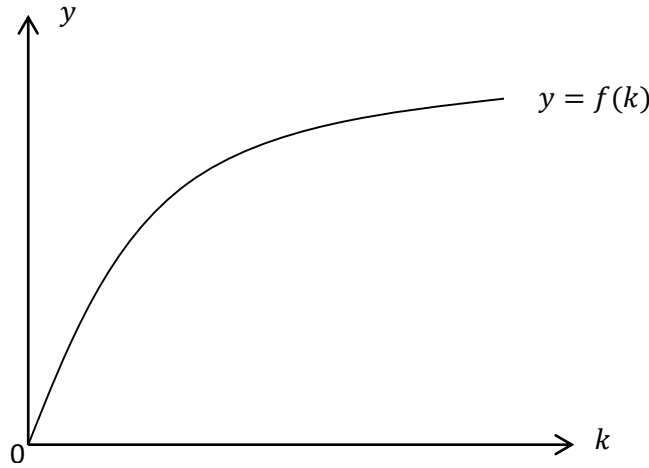
Denklem (2.10)'da toplam üretim fonksiyonunda “Y” reel üretimi, “K” sermayeyi, “L” ise emek girdisini ifade etmektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 534).

Toplam üretim fonksiyonu [Denklem 2.10, $Y = F(K, L)$] şu üç koşulu sağlamaktadır: Birincisi, $K > 0$ ve $L > 0$ 'ın tüm değerleri için, sermaye ve emeğe göre pozitif ama azalan marjinal getiriyi ortaya koymaktadır. İkincisi, üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getirilidir. Üçüncüsü, sermaye-emek oranı sonsuza ($k = K/L \rightarrow \infty$) yaklaşırken, sermayenin marjinal ürünü sıfıra ($MP_K \rightarrow 0$) yaklaşmaktadır. Sermaye-emek oranı sıfıra yaklaşırken ($k = K/L \rightarrow 0$) ise, sermayenin marjinal ürünü sonsuza ($MP_K \rightarrow \infty$) gitmektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 535).

Bu modelde üretim fonksiyonu Cobb-Douglas biçiminde yazılmaktadır (Sims, 2012, s. 5):

$$Y_t = AK_t^\alpha L_t^{1-\alpha}, 0 \leq \alpha \leq 1 \quad (2.11)$$

Denklem (2.11)'de “A” teknolojik gelişmeyi “ α ” ve “ $1 - \alpha$ ” ise milli gelir içinde emek ve sermayenin paylarını yansıtan ağırlıkları göstermektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 539). İşçi başına sermaye düzeyi ve işçi başına üretim düzeyini gösteren üretim fonksiyonunun grafiği aşağıdaki gibi ifade edilir (Moroianu ve Moroianu, 2012, s. 138):

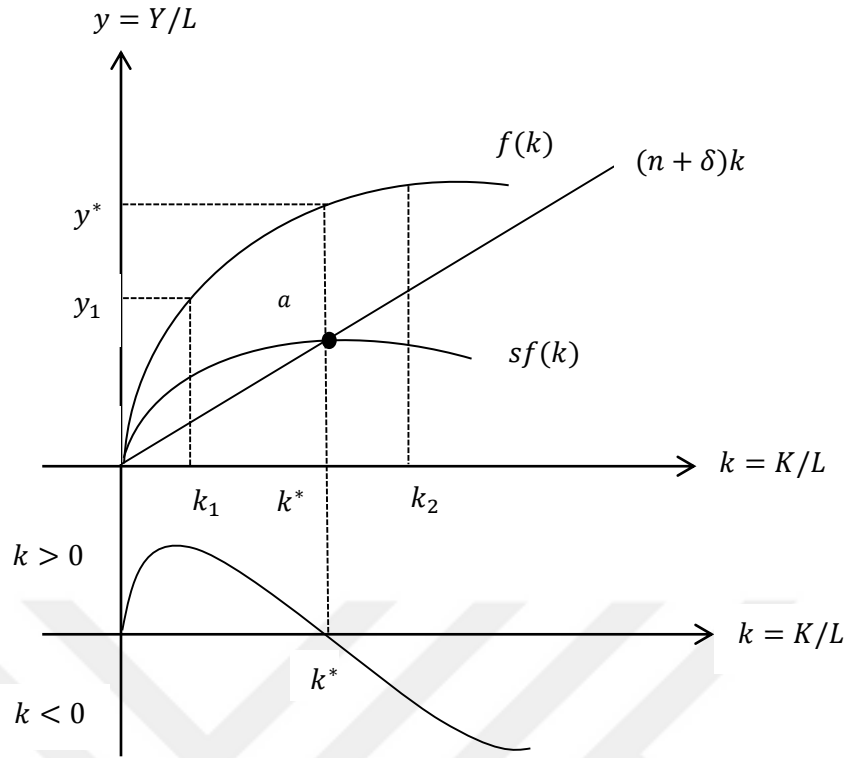
Şekil 1. Neo-Klasik Üretim Fonksiyonu

Kaynak: Snowdon ve Vane, 2012, s.535

Şekil 1 'de k sermaye-emek oranını ifade ederken $y = Y/L$ ise işçi başına düşen üretimi ifade etmektedir. Neoklasik şek diyagramında görüldüğü üzere (Şekil 1),

teknoloji veri iken sermaye-emek oranını (k) yükselten her ülke, işçi başına düşen üretim (y) miktarından daha yüksek üretim elde edecek, yani işçi başına daha yüksek üretim elde edilecektir. Fakat azalan verimler kanunu sebebiyle işçi başına sermaye birikimin neden olduğu işçi başına üretim sürekli bir şekilde azalacaktır. Böylelikle k 'da meydana gelen bir artış için y üzerine etkisi, sermayenin daha az olduğu ekonomilerde, sermayenin nispi olarak daha bol olduğu ekonomilerden daha büyük olacaktır. (Snowdon ve Vane, 2012, s. 536).

Neoklasik büyüme modelinde, azalan verimler kanunu devreye girdiğinde model durağan hale gelmektedir. Model durağan hale geldiğinde, ekonomik büyümenin temel unsurları nüfus artış hızı ve teknolojik ilerleme olmaktadır. Daha çok tasarruf eden bir ülke, daha az tasarruf eden bir ülkeye göre durağan durumda sermaye yoğun bir şekilde çalışacaktır. Fakat durağan durumda gerçekleşen tasarruf oranındaki bir artış, ekonomik büyüme hızını etkilememektedir. Uzun dönemde ekonomik büyüme dışsal teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Bu gelişmeler tarafından belirlenmesi, ekonomilerin gelir düzeylerinin birbirlerine yaklaşacağını göstermektedir. Gelişmiş, gelişmekte olan ekonomiler arasındaki gelir düzeyi farklılıkları uzun dönemde yok olabileceği düşüncesi “yakınsama hipotezi” olarak adlandırılmaktadır (Özel, 2012, s. 67).

Şekil 2. Solow Büyüme Modeli

Kaynak: Snowdon ve Vane, 2012, s. 538

Şekil 2.'nin üst paneline bakıldığında, durağan durum dengesi olan a noktasında, işçi başına üretim (y^*) ve işçi başına sermaye (k^*) sabittir. Fakat durağan durumda yoğun bir denge olmamasına rağmen, nüfus oranının (dolayısıyla emek girdisinin= L) yıllık yüzde n artıyor olması aşırı büyümeyi gerçekleştirecektir. Böylelikle $y^* = Y/L$ ve $k^* = K/L$ 'nin sabit kalabilmesi için hem Y 'nin hem de K 'nin aynı oranda artıyor olması gerekir. Eğer, nüfus artış oranı ve amortisman oranı düşer ise $((n + \delta)k$ fonksiyonunda ki aşağı doğru eksen), işçi başına düşen durağan durum üretim düzeyi yükselecektir. Ya da tam tersi durum da söz konusu olabilecektir. Tasarruf oranı yükselir ise $[s = f(k)]$ fonksiyonunun yukarıya doğru kayması), işçi başına durağan durum üretim düzeyini yükseltecektir. Ya da bu durumun tam tersi gerçekleşecektir. Bu modelde önemli olan, tasarruf oranı artışının uzun dönem büyümeyi sürekli olarak arttıracığı düşüncesidir. Yüksek tasarruf oranları, büyüme oranını yeni durağan duruma geçiş boyunca geçici olarak yükseltecek ve aynı zaman da işçi başına üretim düzeyini de sürekli olarak yükseltecektir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 538-539).

Harrod-Domar büyüme teorisinde emek faktörü, üretim faktörü olarak ele alınmamıştır. Emek faktörü, gelir ve kapasite arttırıcı sermayenin bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiştir. Solow büyüme modelinde ise, Harrod-Domar modelindeki bu eksiklik giderilerek emek, bir üretim faktörü olarak modele dâhil edilmiştir. Fakat bu modelde emek faktörüne fazla yoğunlaşılammış, nüfus artışı, emek başına düşen sermaye stokunu azaltıcı etkide bulunulmuştur. Bu durum ise, üretim faktörüne azaltıcı etkide bulunmuştur. Modeldeki teknolojik gelişme ise, emek faktörünü arttırıcı niteliktedir. Yani bir yandan teknolojik gelişmenin büyüme hızlandırıcı olumlu etkisi vardır. Diğer yandan ise, etkin emek birimi başına sermaye ihtiyacını arttırma ve karşılanmasında yatırımı ve çıktı düzeyini azaltma gibi olumsuz etkileri vardır. Solow modelinde, ekonomi durağan durum dengesindeyken oluşacak tasarruf artışı ve teknolojik ilerleme sonuçları ile ilgili konular tartışma konusu olmuştur. Model durağan durum dengesindeyken, tasarruf eğilimi artarsa veya teknolojik gelişme gerçekleşir ise, emek ya da etkin emek başına fiili yatırım ve çıktı oranı artabilmektedir. Fakat ekonomilerdeki toplam tasarruf ve üretim büyüklükleri göz önünde bulundurulduğunda artan gelir oranlarının daha büyük kısımlarının tüketime gideceği kaçınılmaz bir gerçektir. Böylelikle tasarruf oranları artışı fazla olmayacak ve büyüme oranlarını çok etkilemeyecektir. Bu durumda büyümenin belirleyicisi teknolojik ilerleme olacaktır. Solow modelinde piyasa yapısı ile ilgili konular da tartışma konusu olmuştur. Tam rekabet piyasasında fiyatlar piyasada belirlenir, yani firmalar fiyatları belirleyemezler. Bunun için firmaların maliyetlerini düşük tutması kârlarını arttıracaktır. Bu nedenle firmalar Ar-Ge faaliyetlerinden kaçınarak maliyetlerini düşürebileceklerdir (Apaydın, 2013, s. 41-42).

Modele bakıldığında, kurumsal bir model olarak görülse de gerçek hayat ile sıkı bir uyum gösterememektedir. Kısaca Neo-klasik modelin gerçek hayat ile bağdaşmayan varsayımları ve teknolojik gelişmenin önemsenmesine rağmen model içinde açıklayamamaları önemli problemlerdendir. Bu durum ise, içsel büyüme modellerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Demir, 2015, s. 95).

2.4.3. İçsel Büyüme Modelleri

İçsel büyüme modelinin temelini Paul Romer ve Robert Lucas oluşturmaktadır. İçsel büyüme modeli alanında yapılan çalışmalar büyük ölçüde Neoklasik Büyüme Teorisi'nden ayrılmaktadır. İçsel büyüme modeli alanında yapılan çalışmalarda

ekonomik büyümenin, ekonomik sistemin iç işleyişinde bazı faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini ortaya koyması nedeniyle Neoklasik Büyüme Teorisi'nden ayrılmaktadır. Lucas'a göre, Solow büyüme modeli daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ekonomik büyümesini ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini açıklamaktadır. İçsel büyüme modeli, ekonomik büyümeyi piyasa içerisinde faaliyet gösteren ekonomik birimler tarafından içsel olarak belirlendiğini varsaymaktadır (Özel, 2012, s. 67-68). İçsel büyüme teorileri, teknolojik ilerlemeyi veya teknolojik gelişmeyi ekonomik birimlerin kararlarından etkilenen bir değişken olarak ele almaktadır. Böylece bu model teknolojik ilerlemeyi içselleştirmiştir (Özel, 2012, s. 63).

Solow modeli, teknolojik ilerlemeyi dışsal bir olgu olarak ele almıştır. Bu nedenle Solow modeli ekonomik büyümenin nasıl meydana gelebileceğini açıklayamamaktadır. Solow modelindeki bu eksikliği, büyümenin nasıl gerçekleştiği ve büyümeyi etkileyen politikaların neler olduğunu açıklayamamasıdır. Bu nedenle tüm bunları açıklamayı amaçlayan yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1980'li yılların sonlarına doğru Paul Romer ve Yeni Klasik İktisadın kurucusu Robert Lucas'ın yaptığı bu alternatif yaklaşıma içsel büyüme teorisi denmektedir (Demir, 2015, s. 96).

Geleneksel büyüme modelleri bilgi birikimi, beşeri sermaye, Ar-Ge faaliyetleri, teknolojik gelişme gibi ekonomik büyüme üzerinde etkili olan faktörleri dışsal olarak kabul etmiştir. İçsel büyüme modelleri ile tüm bu faktörler içselleştirilerek ekonomik büyümenin belirleyicilerine farklı bakış açısı kazandırmıştır. Söz konusu faktörlerin sisten içerisine dâhil edilmesiyle birlikte içsel büyüme modelleri ortaya çıkmıştır (Ünen, 2015, s. 58-59).

Arrow'un 1962 yılında ortaya koyduğu çalışmasında, bilgi ve ücretlerin artması, yatırım ve üretim oranlarından kaynaklanmaktadır. Arrow'a göre bazı sektörlerde maliyetler azalmış, kalite yükselmiş ve üretim oranları artmıştır. Arrow'a göre bir firma, üretim yaptığı sektörde zaman içerisinde uzmanlaşmış, ürünlerini geliştirmiş, maliyetlerini düşürmüştür ve yeni ürünler üretebilmiştir (Demir, 2015, s. 97).

2.4.3.1. Paul Romer

İçsel büyüme modelleri ile ilgili ilk görüş 1986 yılında Paul Romer tarafından ortaya atılmıştır. Romer (1986)'in bu düşüncesi Arrow (1962)'un ortaya koyduğu “yaparak öğrenme” düşüncesinden izler taşımaktadır (Doyar, 2015, s. 68). Yani Romer (1986)'in çalışmaları ekonomik büyüme süreci içerisinde teknolojik gelişmeyi içselleştiren Arrow (1962)'a dayanmaktadır. Arrow (1962) bilgi birikimi, üretimindeki artışın ve yaparak öğrenme düşüncesi ile bütün ekonomiye sağlayacağı katkının, firmanın kendi kazancından daha çok olabileceğini savunmuştur. Romer (1986), dış ticaretin serbestleşmesi ve beşeri sermaye bakımından zenginlik taşıyan ülkeler ile ekonomik uyum sağlamasının ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkileyeceği görüşündedir (Özel, 2012, s. 69).

Romer, üretim ve yatırım süreci içerisinde, bilgi birikiminin etkisinin önemini vurgulamaktadır. Romer'e göre, üretim ve yatırım içerisinde bilginin üretildiğini ve bu üretilen bilginin üretim sürecinde bedava girdi olarak kullanılmaktadır. Bunun sonucunda yapılan üretim ise, yeni üretimlerin daha düşük maliyet ile yapıldığını varsaymaktadır. Üretilen bu bilginin, ekonominin ortak bilgisi haline geldiği ve diğer firmalara ulaştığı ifade edilmektedir. Üretim fonksiyonu ise ölçüğe göre artan getiriyi ifade etmektedir. Ölçüğe göre artan getiri ikiye katlandığında ise, üretim oranları iki kattan daha fazla artmaktadır. Romer'in bu yaklaşımı ise ilerleyen yıllarda ekonomik büyüme teorilerinin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Romer'e göre bilgi saklanamamaktadır. Bu sebeple firmalar tarafından üretilen yeni bilgiler, diğer firmaların üretim olanakları eğrisi üzerinde pozitif dışsallığa neden olacaktır (Demir, 2015, s. 97-98).

Sonuç olarak Romer, ekonomik büyüme modellerinde bilgi birikimine ve toplam sermaye stokuna önem vermiştir. Romer'e göre bilgi, azalan verimler yasasına tabi değildir ve herkes tarafından kullanılabilir. Bu sebeple bilgi birikimi bir sermaye gibi ele alınmıştır. Ekonomideki araştırmalar, gelişmeler, ilerlemeler bilgi stokunu arttırmaktadır. Böylelikle bilgi sermayesinin getiri oranı yükselecek ve ekonomik büyüme sağlanacaktır. Romer'e göre bilgi bedava bir üretim girdisi olduğundan, diğer firmalara da ulaşabilmekte ve böylece ekonomik büyüme gerçekleşebilmektedir (Doyar, 2015, s. 69).

2.4.3.2. Robert Lucas

İçsel büyüme modellerine katkıda bulunan bir diğer iktisatçı Robert Lucas'dır. Lucas modelinde, içsel bir büyümenin gerçekleşebilmesi için dışsallık olgusu gerekli değildir. Ekonomik büyüme ise sermaye birikimi tarafından gerçekleşmektedir (Doyar, 2015, s. 70). Bu sebeple ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için beşeri sermaye önemlidir. Beşeri sermayenin fazla bulunduğu ülkelerde kişiler çok daha verimli bir şekilde çalışabildiklerinden az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere doğru göç olgusu söz konusu olabilmektedir. Gerçekleşen bu göçlerin sonucunda, az gelişmiş ülkeler ekonomik büyümelerini gerçekleştirememektedir. Bunun yanı sıra, gelişmiş ülkeler için ekonomilerinin durgun duruma girmemeleri söz konusu olabilmektedir. Bu durumda beşeri sermaye stoku yüksek olan gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarının da yükseldiği görülebilmektedir. (Demir, 2015, s. 99).

Yeni Klasik İktisadın kurucusu olan Lucas, içsel büyüme teorisine katkıda bulunmuştur. Lucas, beşeri sermayeyi emek faktörünün seviyesi ile tanımlamaktadır (Doyar, 2015: 70). Lucas'a göre beşeri sermaye ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca Lucas'a göre, beşeri sermayesindeki artışı kişinin kendi verimliliğinin arttırmasının yanı sıra diğer üretim faktörlerinin de verimliliğini arttırmaktadır (Özel, 2012, s. 68). Uzun dönemde beşeri sermaye sınırsız bir şekilde arttırılmalıdır. Eğer beşeri sermaye uzun dönemde sınırsız bir şekilde arttırılabilirse ekonomik büyüme sürdürülebilir hale gelecektir (Doyar, 2015, s. 70).

Birçok ekonomik büyüme modellerine göre beşeri sermaye, eğitim ile ilişkilendirilmektedir. Beşeri sermayenin niteliğindeki artış sadece eğitim ile ilişkili değil, sağlık ile ilgili yapılan yatırımlarla da ilişkilidir. Beşeri sermayenin eğitim ile ilişkilendirilmesinin sebebi, ekonomiye kazandırdıklarının diğer yatırım türlerinden daha fazla olmasıdır (Ünen, 2015, s. 60). Lucas, içsel büyüme teorisini fiziki sermayenin birikimi ve ekonomik sistemdeki yerini, geleneksel Neoklasik bir üretim fonksiyonu yardımı ile modellemiştir (Demir, 2015, s. 99).

Ücret düzeyleri, eğitim düzeyi ile birlikte yükseltilebilen marjinal verimlilik tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple, iş becerilerinin birikimi eğitim yoğunluklu üretim tarafından gerçekleşmektedir. İnsan sermayesi genel olarak eğitim yatırımları olarak düşünülmektedir, fakat bunun yanı sıra çalışma sürecinde yaparak öğrenme yolu ile kendiliğinden öğrenilebilir. Lucas'a göre, ülke yaparak öğrenemeye üretimin büyük

bir kısmında sahip ise, ülke daha çok bilgi birikimine sahip olacaktır ve büyüme de yüksek oranda olacaktır (Demir, 2015, s. 100).

2.4.3.3. Robert Barro ve Rebelo

Robert Barro'nun kamu harcamaları yaklaşımına göre, kamusal kesim altyapıyı öne çıkarmaktadır. Kamusal kesimin altyapıyı öne çıkarmasıyla birlikte özel kesimin üretkenliği artacaktır. Barro'nun modelinde kamu kesiminin sağlamış olduğu mal ve hizmetler üretim faktörü olarak ele alınmıştır. Özel kesimin yatırımları sermayenin büyümesini sağlamaktadır. Sermayenin büyümesi ile birlikte vergiler artmakta, vergilerin artması ise daha fazla kamu harcamalarının yapılmasını ifade etmektedir (Doyar, 2015, s.70).

Rebelo'ya ait olan AK modeli, sermayenin azalan marjinal getiri varsayımını kaldırarak, dışsal teknolojik gelişmelerin olmadığı bir durum söz konusu olsa da uzun dönemde kişi başına ekonomik büyümenin sürdürülebileceğini ifade etmektedir. Rebelo'nun $Y = AK$ fonksiyonunda sermaye ile çıktı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Denklem, sermaye içinde beşeri sermaye faktörüne yer vermektedir. Bu model, ölçeğe göre sabit getiri ve rekabetçi piyasa koşullarını benimsemektedir. Bununla birlikte verimlilik, teknoloji, ekonomik büyüme de kamu harcamaları ile ilişkilendirilmektedir. Vergilerle elde edilen kamu harcamaları, kişi başına büyüme oranı üzerinde çok etkilidir. Modele göre kamu harcamaları ekonomide üretim girdisi olarak ele alınmaktadır. Kamu harcamalarının verimli ve verimsiz olması ülke ekonomisini hangi yönde etkilediği modelde tahmin edilmektedir. Bu sebeple model, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilediği içsel bir yaklaşım olarak ele alınmıştır (Yardımcı, 2006, s. 101-102).

2.5. İşsizlik Kavramı ve Tanımı

İşsizlik sorunu, hem gelişmekte olan ülkeleri hem de gelişmiş ülkeleri olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Türkiye ekonomisinde de önemli bir sorun olan işsizlik, ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen, işsizlik oranları istenilen seviyelere düşmemektedir. Bu sebeple Okun Yasası kapsamında ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için ilk olarak işsizlik kavramı ve tanımına yer

verilerek, ardından işsizliğin türleri, işsizliğin nedenleri ve işsizlik ile mücadele yolları ele alınacaktır.

Çalışmayan ve tam zamanlı veya yarı zamanlı bir iş arayan kişi resmi olarak işsiz sayılır (Feldstein ve Ellwood, 1982, s. 17). Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün (TÜİK) kullandığı uluslararası standartlara göre; istihdam edilmeyen, son üç ya da iş arayıp ve 15 gün içerisinde herhangi bir işte istihdam edebilecek durumda olan kişiler "işsiz" olarak adlandırılır. İşsizlik hesaplanırken dâhil edilmeyenler; iş bulma ümidi kalmadığı için son 3 ayda iş aramayı bırakmış ama iş bulsa çalışacak olanlar, mevsimlik işlerde çalıştığı için iş aramayan fakat iş bulsa çalışacak olan kişiler, ev kadınları, öğrenciler, engelli vatandaşlar, yaşlı veya hasta olduğu için çalışamayan fakat iş bulsa çalışacak olanlar, irat sahibi, başka sebeplerden iş aramayan fakat iş bulsa çalışacak olanlardır. Kısaca, 15 yaşından büyük olup da son 3 ayda iş arayan ve 15 gün içinde işe başlamaya hazır olduğunu bildirenlerin toplam işgücüne bölünmesiyle işsizlik oranı hesaplanmaktadır. Fakat işsizliği hesaplama da kullanılan bu yöntemin bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerden biri, bir kişinin işsiz sayılabilmesi için son üç ay içinde başvurmuş olması gereğidir. Gelişmiş ülkelerde bu durum farklıdır; çünkü gelişmiş ülkelerde insanlar başvurularını sürekli yenilemektedirler. Fakat gelişmekte olan ülkeler için bu yenileme sıklıkla yapılmamaktadır. Bu sebeple işsiz sayısı olduğundan az görülebilmektedir (Eğilmez, 2013, s. 16-17). Bir kişinin işsiz sayılabilmesi için işi olmaması, belirli bir süredir iş arıyor olması ve bu durumu kaydettirmiş olması gerekmektedir. Tüm bu koşulları taşımayan bir kişi işsiz sayılmamaktadır. (Eğilmez, 2013, s. 97).

Türkiye'de ve dünya ekonomilerinde genç işsizliğin ne kadarı ekonomik veya sosyal problemi temsil etmektedir? Tüm gençlerin işsizlik derecesi, iş bulamayanların en azından bir iş bulamayacağı veya herhangi bir işe kabul edilebilir sayıldığını göstermektedir. Resmen işsiz olarak sınıflandırılanlar arasında bile resmi olarak kaç kişi işsiz olarak sayılmaktadır (Feldstein ve Ellwood, 1982, s. 17). Bu sebeple aşağıda işsizliğin türlerine değinilecektir.

2.5.1. İşsizlik Türleri

Genel olarak işsizlik türleri ise, şu şekilde sınıflandırılmaktadır; İradi (gönüllü) işsizlik, gayri iradi (gönülsüz) işsizlik, geçici işsizlik, mevsimlik işsizlik, konjonktürel (devrevi) işsizlik, teknolojik işsizlik, yapısal işsizlik ve gizli işsizlik.

İradi (Gönüllü) İşsizlik: Bir ekonomide yetişkin kişilerin, cari ücret seviyesinde çalışma imkanlarına sahip olmalarına rağmen, çeşitli sebepler ile çalışmak istemeyip, işsiz konumuna düşmeleri sonucunda oluşan işsizlik türüdür (Dinler, 2006, s. 477).

Yapısal İşsizlik: İşgücünün, coğrafi ve niteliksel bileşiminin talepteki ve teknolojik değişimlere hemen veya anında uyum sağlayamaması sonucunda, çalışan kişilerin bir kısmının mevcut işlerini kaybetmelerinden kaynaklanan işsizlik türüdür. Yapısal işsizliğe aynı zamanda “uyumsuzluk işsizliği” de denilmektedir (Ünsal, 2007, s. 373).

Gayri İradi (Gönülsüz) İşsizlik: Bir ekonomide, yetişkin bireylerin bir kısmının, cari ücret seviyelerinde ve mevcut çalışma koşulları altında çalışmaya razı olmalarına rağmen, iş bulamamaları durumundaki işsizlik türüne denir (Dinler, 2006, s. 477).

Geçici İşsizlik: İşgücü hayatına yeni katılan bireyler, kendini çalıştığı işin niteliklerine uygun bulmayarak kendi iradeleri ile işten ayrılabilirler. Dolayısıyla bu kişilerin iş bulması belirli bir zaman alacaktır. Bu bireyler iş bulana kadar işsiz olacaklardır. Bu sebeple iş bulmanın zaman almasından ve emek piyasasında iş arayanlara uygun işlere zaman kaybettirilmeden yerleştirilmemesine geçici işsizlik denmektedir (Solak, 2012, s. 26).

Mevsimlik İşsizlik: Çalışma olanaklarının arttığı mevsimlerde istihdam düzeyi yükselirken, azaldığı dönemde istihdam düzeyinin düşmesini ifade eden işsizlik türüdür. Genellikle tarım kesimi, inşaat ve turizm sektörlerinde görülmektedir (Kanca, 2012, s. 3).

Konjonktürel (Devrevi) İşsizlik: İktisadi dalgalanmalardan kaynaklanan işsizlik türüdür. Reel GSYİH, potansiyel GSYİH’den küçük olduğunda ortaya çıkan işsizliktir (Ünsal, 2007, s. 375).

Ekonomik büyümenin olduğu dönemlerde, talep artışına paralel olarak istihdam ve milli gelir düzeyi artış göstermektedir. Belirli bir süre sonra üretim düzeyinin artması sonucunda mal ve hizmet arzı talep düzeyini aşmaya başlayınca, talep yetersizliği

nedeni ile ekonomik büyüme veya canlılık yerini durgunluğa bırakacaktır. Böylece stok düzeyleri artış gösterip, üretim düzeyi gerilerken işgücüne olan talep azalacak ve ekonomik durgunluk veya depresyon dönemlerinde işsizlik seviyeleri yükselecektir (Dinler, 2006, s. 481).

Teknolojik İşsizlik: Yeni teknolojilerin üretim sürecine girmesi ile birlikte teknolojinin girdiği kesimlerde çalışanların bir kısmı işsiz kalır. Yeni teknolojinin girdiği kesimlerde üretim artacak, emek-yoğun üretimden sermaye-yoğun bir üretime geçiş olacaktır (Solak, 2012, s. 17). Bu durum bir yandan üretimde üretim miktarını ve verimliliğini artırırken diğer yandan işsizlik oranlarını arttıracaktır.

Gizli İşsizlik: Çalışan kişilerin bir kısmının işten alınması veya işten ayrılması durumunda üretim miktarında hiçbir değişiklik gözlenmez. İşte, bu şekilde marjinal verimliliği sıfır olan, bir başka ifade ile çalışır görüldüğü halde toplam üretim düzeyine hiçbir katkısı bulunmayan işgücüne gizli işsizlik denilmektedir (Dinler, 2006, s. 476).

İşsizlik, hem Türkiye'nin hem de dünya ülkelerinin maruz kaldığı en önemli ekonomik sorunlardan biridir. Gün geçtikçe sayıları artan işsizlerin istihdama yönlendirilmesi amacıyla uygulanan politikalar yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle işsizlik kendini ciddi boyutlarda göstermektedir (Eser, 2014, s. 29).

2.5.2. İşsizliğin Nedenleri

İşsizlik politikaları, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, gelişme seviyeleri farklılık gösteren ülkelerin ortak problemini oluşturmaktadır. Tarihsel gelişim süreci boyunca, işsizlik oranlarındaki değişim ve işsizliğin nedenlerini açıklamaya yönelik pek çok yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Literatürdeki tüm farklı görüşlere rağmen işsizlik olgusunun nitelik ve niceliğini açıklayan faktörler aşağıdaki gibidir (Duruel ve Kara, 2009, s. 358):

Gelişmiş ülkelerde işsizlik nüfus artış hızının düşük olmasından dolayı işgücü arzı pek değişiklik göstermemektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik, mevcut işgücü piyasalarının kurumsal özelliklerinin sebep olduğu yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin bir diğer nedeni olarak makroekonomik politikalardan kaynaklanan bazı sorunlar gösterilebilmektedir. Bununla birlikte Avrupa ülkelerinde, işsizliğin temel sebebi olarak emek piyasasının katılığı öne çıkmaktadır (Solak, 2012, s. 41).

İşsizliğin diğer nedenleri arasında işsizlik sigortası yer almaktadır. İşsiz kalan ülke vatandaşlarının korunması ve hayatını devam ettirebilmesi için devlet tarafından işsizlik sigortası düşünülmüştür. Fakat yüksek işsizlik oranları nedeniyle artan işsizlik sigortası maliyetleri pek çok ülke için büyük bir problem ve olumsuz etkiler haline gelmiştir (Adak, 2010, s. 114). Bu sebeple bir ülke ekonomisinde işsiz birey sayısı fazla ise işsizlik sigortası ekonomi için yüksek maliyetli olup ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecektir.

İşsizliğin nitelik ve niceliğini açıklamada öne çıkan faktörler; küreselleşme eğilimleri, teknolojik gelişmeler, üretim ve yatırım düzeyi ile birlikte yatırımların yeryüzüne dağılımı, nüfus artışı, iş dünyasının taleplerine yanıt veremeyen eğitim politikaları, verimlilik düzeyi, kamu kurumlarının yetersiz kalması, işgücü piyasasında oluşan kurumsal yapı, artan girdiler gibidir (Duruel ve Kara, 2009, s. 358). Bunların yanı sıra, ekonominin süreklilik gösteren yüksek potansiyelli yeni işler üretme kapasitesinin yetersizliği, işsizliğin nedenleri arasında yer almaktadır (Solak, 2012, s. 43). İşsizlik olgusunun küresel boyuta dönüşmesi kadar önemli olan diğer bir konu da, dünya ekonomilerinin büyümelerine rağmen istenilen düzeyde istihdam yaratamamasıdır (Duruel ve Kara, 2009, s. 360). Ekonomik büyümenin istihdam artışına yol açabilmesi için, hem ekonomik yapıda önemli değişiklerin olması gerekirken hem de daha çok istihdam kapasitesi yaratacak sektörlerin çoğunlukla ekonomik büyümenin gerçekleştirildiği sektörler haline gelmesi gerekmektedir (Adak, 2010, s. 114).

Gelişmekte olan ülkelerde ise işsizlik sorunu, daha çok ekonominin tarım ağırlıklı sektörden sanayi ve hizmet ağırlıklı sektöre geçişte yaşadığı değişimler olarak ortaya çıkabilmektedir. Yani, işgücü arzının üretimine katıldığı sektörler arasında hareketliliğin oluşması, bu hareketlilikten kaynaklanan değişimler, gelişmekte olan ülkelerin işsizlik sorunu olarak karşımıza çıkabilmektedir (Çalgan, 2007, s. 28). Türkiye’de istihdamın sektörler arası değişim sürecinde, kentlerde sanayi sektörünün kırsal bölgelerden göç eden işgücünü istihdam etmekte zorlanmaktadır. Bunun nedeni, işgücünün eğitim düzeyinin düşüklüğünden kaynaklanmasıdır. Bu durum işsizliği yaratan nedenlerdendir (Kuzgun, 2009, s. 2456). Bunun yanı sıra, tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne işgücü geçişi, tarım dışı sektörlerde çok yüksek oranlarda istihdam yaratılmasını gerektirmektedir. Ayrıca nüfus artış oranlarının fazla olması, tarım sektöründen kopuş Türkiye’de işsizlik oranlarında artma eğilimi göstermiştir (Çalgan, 2007, s. 28-29).

Her geçen yıl artan nüfus oranları ve işgücü arzı, tarımda makineleşmeye geçişte ortaya çıkan gizli işsizlik, yatırım oranlarının azalması, yatırımlara gerekli önemin verilmemesi, sanayi sektöründe makine yoğun tekniklerin kullanılması işsizliği arttıran başka etkenlerdir. Ayrıca, devleti küçültmeye yönelik tercihler ve özelleştirme çabaları da işsizlik oranlarını arttıran bir diğer etkidir. Tüm bunların yanı sıra, yatırımcıların önündeki bürokrasi engelleri, yatırımcılara uygun şartlarda kredi sağlanamaması, engelli istihdamın azlığı ve engelli vatandaşların çalışmalarına yönelik uygun koşulların sağlanamaması işsizliğin nedenleri arasında yer almaktadır (Solak, 2012, s. 43).

Türkiye’de işgücünün eğitim seviyesinin düşük olması, işgücü verimliliğini ve istihdamı arttırabilme kapasitesini olumsuz etkilemekle beraber, işgücü arz ve talebinin eşleştirilmesini güçleştirmektedir. Yapısal işsizliğin nedenleri ise, mevcut işgücünün piyasada talep edilen mesleki bilgi, birikim ve becerilere sahip olmamasıdır. Türkiye’de yapısal işsizliğe çözüm işgücüne, işgücü piyasasında aranan mesleki bilgi, birikim ve becerilerin kazandırılması gerektiğidir. (Kuzgun, 2009, s. 2455-2456).

İşsizliğin nedenleri ve çözümü konusunda uygulanması gereken politikalar veya stratejiler konusunda görüş birliğine varılamaması; ülkelerin dayanışma, paylaşma, kalkınma ve gelişme politikaları, işsizlik ile mücadelede ya başarısızlığa ya da elde edilmiş olan başarılarla sınırlar getirmektedir (Solak, 2012, s. 44).

2.5.3. İşsizlik İle Mücadele

Türkiye ve dünyanın en önemli makroekonomik sorunlardan biri olan işsizlik, birçok ülkeyi hem ekonomik hem de sosyal açıdan olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Bu sorun ülkelerin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyerek insanların refah düzeyinin düşmesinden istihdam yaratılamamasına kadar birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu sebeple işsizlik ile mücadelede konusunda ilk olarak işsizliğin nedenlerini ortaya koyulmuştur. Sonrasında ise işsizliğin nedenlere uygun politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Önceki bölümde işsizliğin nedenlerine değinildiğinden bu bölümde işsizlik ile mücadele yöntemleri irdelenecektir.

Literatürde işsizlik ile mücadele yöntemlerine bakıldığında genel olarak pasif ve aktif istihdam politikaları olarak ele alınmaktadır. Pasif istihdam politikaları, işsiz kişilere iş bulmak, onlara istihdam yaratmak ve işsizlik oranlarını azaltmak yerine, daha çok işsizlik sorunlarının olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlayarak işsizlere ekonomik güvence sağlamaya yönelik alınan önlemlerdir. Bu istihdam politikaları genel

anlamıyla, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımı olarak ortaya çıkabilmektedir (Güney, 2009, s. 154). 2000 yılından itibaren yürürlüğe giren işsizlik sigortası yasası Türkiye’de Türk Sosyal Güvenlik Sistemi (SGK) tarafından pasif işgücü politikası olarak uygulanmaktadır. İşsizlik sigortası işgücü piyasasında adaletsizliğe yol açmaktadır. Bununla birlikte işsizlik sigortası işsizlerin iş bulma şansını en aza indirmektedir. Bu durum ise işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Ayrıca, Türkiye ekonomisinde işsizlik sigortası dar kapsamlıdır. Bu durum emek piyasasında katılık olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye İş Kurumu işsizlerin niteliklerini ve işçilere ihtiyacı olan istihdam alanlarının listesini daha yakından takip edip kaydetmesini kolaylaştırmaktadır (Aykırı, 2008, s. 98).

İşsizliği azaltmak veya çözebilmek için talep yönlü politikalar uygulanabilmektedir. Fakat yüksek oranlardaki işsizlik, işsizlik problemini azaltmak veya çözmek için uygulanan talep yönlü politikaların yetersiz kaldığını açıkça göstermektedir. İşsizlik sorununun olumsuz yönlerini ortadan kaldırmak için “İşsizlik Sigortası Fonu” gibi kaynaklardan işsizlere ödeme yapılan “Pasif İşgücü Piyasası Politikaları” sorunu çözmede kullanılmaktadır. Fakat bu fon ve politikalar işsizlik sorununu çözmede yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve birçok ülkede, işgücü piyasasında meydana gelen aksaklıkları azaltmak ve risk grubu olarak görülen; genç, vasıfsız, engelli ve uzun süreli işsiz vatandaşlar için kurslar, işbaşı eğitim, girişimcilik eğitimlerinden oluşan işgücü yetiştirme faaliyetlerinin planlanması için “Aktif İşgücü Piyasası Politikaları” geliştirilmiştir (Solak, 2012, s. 53).

Aktif İstihdam Politikaları, istihdam yaratabilmeye yönelik politikalar (Güney, 2009, s. 155). “Aktif İstihdam Politikaları” uygulama alanının genişliği ve çözüm yollarının genişliği nedeniyle işsizlik sorununa karşı mücadele yöntemlerinde ilk sıralarda yer almaktadır (Solak, 2012, s. 53). Aktif istihdam politikaları, temel ve çeşitli ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu politikalar, işsiz vatandaşların iş bulma zorluklarını giderme, yeni iş piyasaları veya istihdam alanları açma, emek arz ve talep dengesini sağlayabilme gibi temel ve çeşitli ilkelere dayanmaktadır. Bu anlamda aktif istihdam politikaları; mesleki danışmanlık, kariyer yönetimi hizmetleri, iş arama stratejileri, çeşitli mesleki eğitimleri içerebilmektedir (Özpinar, Demir, Keskin, 2011, s. 135-136). Aktif istihdam politikaların başlıca etkileri ise, işsizlik sürelerini kısaltarak kişilerin daha çabuk iş bulabilmelerini sağlamaktır (Güney, 2009, s. 155). Türkiye’de aktif işgücü politikaları ise genel olarak Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından yürütülmektedir (Özpinar vd., 2011, s. 135-136). Türkiye’de İŞKUR tarafından

uygulanan aktif işgücü piyasası programlarında ilk olarak mesleki eğitim yer almaktadır. Bu konudaki ilk çalışmalar 1988 yılında başlamıştır. İŞKUR istihdam garantili ve kendi işini kurmak isteyenler için kurslar düzenlemiştir. Özellikle bu kursları düzenleyerek vasıfsız işçilere vasıf kazandırmayı hedef almıştır. Tüm bunların yanı sıra iş ve meslek danışmanlığı, eğitim programları İŞKUR tarafından uygulanan aktif istihdam programları olmuştur. (Aykırı, 2008, s. 96-97).

2.5.4. İşsizlik Teorileri

İktisat literatüründe işsizlik sorunu iki temel şekilde ele alınmıştır. Neo-Klasik ve Keynesyen yaklaşım görüşleri bunu oluşturmaktadır. Sırasıyla Neoklasik, Keynesyen ve son zamanlarda ortaya çıkan Yeni işsizlik teorileri incelenecektir.

Neoklasik işsizlik teorisinde, işgücü piyasası işgücü arzı ve talebinden oluşmaktadır. Bu görüşe göre ücretler aşırı yükseldiğinde, işsizler düşük ücretten çalışmaya razı olurlarsa işgücü piyasası tekrar dengeye gelecektir. Buna göre iş gücü piyasasında her zaman doğal işsizlik söz konusu olacaktır. İşgücü piyasasında işsizlik oranlarının düşük seyirler izlemesi için piyasanın etkin bir şekilde işlemesi ve ekonomik büyümenin sürdürülmesi gerekmektedir (Eser, 2015, s. 39).

Keynes'in eksik istihdam analizine göre denge, üretim miktarındaki değişimler ile oluşmaktadır. Keynes, *Genel Teori* ile eksik rekabet koşullarını ve istek dışı işsizlik sorunlarını ele almıştır. Keynes'e göre, bireyler cari ücretler düzeyinden çalışmak isteseler dahi iş bulmakta güçlük çekmekte ve istek dışı işsizlik söz konusu olmaktadır. Keynes bu noktada Neoklasik teoriyi sınırlı hipotezler ve varsayımlar üzerine kurulu olduğundan dolayı eleştirmiştir. Keynes'e göre işsizliği toplam talepte meydana gelen yetersizlik oluşturmaktadır. Bireylerin az miktarda mal talep etmeleri sonucu firmalarda az emek talep edecektir. Bu sebeple Keynes'e göre bu sorunun çözümünde hükümetlerin piyasaya müdahalesi şarttır (Eser, 2015, s. 40).

Yeni işsizlik teorilerinde iş arama teorisi ve içerdekiler-dışardakiler teorisine yer verilecektir. Neoklasik iktisadın devamı niteliğinde olan iş arama teorisi, emek piyasasındaki bilgi eksikliğinin üzerinde durmuştur. Emek piyasasındaki bilgi, bedelsiz değildir ve bu bilgiyi elde etmek için zaman ve kaynak harcanmalıdır. Bu sebeple teoriye göre işsizlik, işlere ilişkin bilgi toplama, yani iş arama sürecinin bir sonucudur. İş arama süreci ise işsizlik sigortası, aile içi yardımlaşma gibi bir gelirin olması bu

süreci etkilemektedir. Teoriye göre bireylerin iş arama sürecindeki beklentileri ne kadar makul ise iş bulma süreçleri o kadar kısılacaktır (Gündoğan, 2004, s.205).

İçerdekiler-dışardakiler teorisinde içerdekiler çalışan işçileri, dışardakiler ise istihdam edilmemiş işgücünü ifade etmektedir. Firmalar, ekonomik şartlar değiştiğinde mevcut çalışanlarını işten çıkarıp yeni çalışanlar istemezler. Çünkü firmalar yeni işçilerin eğitim maliyetlerine ve işe uyum sağlama sürecine katlanmak zorundadır. Diğer yandan içerdekiler dışardakilerin işe girmelerine olumlu bakmazlar. Dışardakiler içeriye girerse piyasada emek arzı artacak ve önceden içeride olanların ücretleri azalacaktır. Bu durum ekonomik koşullar değişse bile çalışanların ücretleri değişmeyecek ve ücretler yapışkan hale gelecektir (Özdurak, 2015, s. 48).

2.5.5. Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Sorunu

Türkiye’de ve dünya ekonomilerinde işsizlik sorunu karşısında uygulanan politikalar değişiklik göstermektedir. Bu politikalar arasından liberal yaklaşımlar ve istihdam politikalarına öncelik veren yaklaşımlar bulunmaktadır. Türkiye’de işsizlik sorununu önlemeye yönelik yaklaşımlar planlı dönemle başlamıştır. Fakat bu dönemlerde işsizlik sorunu ile mücadelede etkili bir istihdam politikasına varılamamıştır. Kalkınma planlarında sorunlara genel çerçeveden ve bu sorunlara yönelik çözüm politikalarına da genel olarak bakılmıştır (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008, s. 59-60).

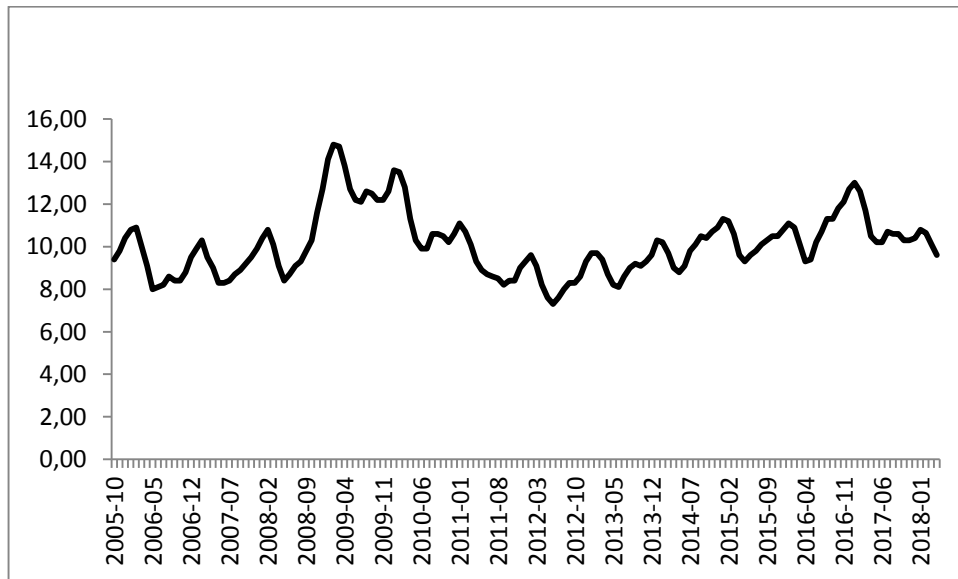
Türkiye’de işsizlik sorununun önlenmesi için ekonomik büyümenin istihdam yaratabilmesi büyük önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin istihdam yaratabilme kapasitesini artırabilmesi için önemli ve ciddi değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Ekonomik büyümenin istihdam kapasitesini arttırabilmesi için hem bu yapıda önemli ve ciddi değişikliklere gidilmesi, hem de daha çok istihdam kapasitesi yaratabilecek sektörlerin önemli ölçüde büyümenin gerçekleşebileceği sektörler haline gelmesi gerekmektedir (Adak, 2010, s. 114).

Günümüzün en önemli istihdam güvencesi, işgücü piyasasının talep etmiş olduğu bilgi, beceri ve mesleki niteliklere sahip olmaktır. Türkiye ekonomisinin günümüz şartlarına uyum sağlayabilmesi için yaşam boyu eğitim ve öğretim desteklenmeli; mesleki eğitim ve yaşam boyu öğrenim alanlarını geliştirebilmek için işçi ve işverenlerin ortaklığına dayandırılan işbirlikleri artış göstermelidir (Çalgan, 2007, s. 30).

Türkiye ekonomisinde ve dünyada işsizlik ile mücadelede uygulanması gereken stratejiler konusunda görüş birliğine varılamaması bazı başarısızlıklar ile sonuçlanmaktadır. Her bir ülkenin ve toplumun kendine özgü bir dayanışma mekanizması geliştirmesi, paylaşma içerisinde olması, çeşitli kalkınma ve gelişme politikaları uygulayabilmesi işsizlik ile mücadelede başarıya götürebilmektedir. Aksi halde, söz konusu bu durumlar gerçekleşemez ise işsizlik ile mücadelede ya ülke ve toplum başarısızlığa zemin hazırlamakta ya da elde edilmiş olan başarıları sınırlandırabilmektedir (Solak, 2012, s. 44).

Dünya ekonomilerinde 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz sebebiyle genel olarak işsizlik oranları artmış, dünya ülkeleri ilk kez ciddi bir işsizlik sorunu ile yüz yüze gelmiştir. O yıllardan bu yana işsizlik sorunu ile mücadele başlamış ve halen günümüzde işsizlik sorunu ile mücadele devam etmektedir (Solak, 2012, s. 53). Türkiye’ de ise işsizlik sorunu ile mücadelenin başarıya ulaşabilmesi için; yeni istihdam alanlarının oluşması, eğitim sisteminin ihtiyaç doğrultusunda yeniden düzenlenmesi, tarım sektörü daha verimli hale getirilmeli, buna bağlı olarak kırsal kesimden kentte göçlerin önlenmesi, bazı bölgelere destekler verilerek o bölgelerde yatırım oranlarının artırılması gerekmektedir (Güney, 2009, s. 157-158). Aşağıdaki Grafik 1’de Türkiye ekonomisine ait 2005-2018 dönemi aylık işsizlik oranları yer almaktadır.

Grafik 1: 2005-2018 Dönemi Türkiye İşsizlik Oranları (Aylık)

Kaynak: TCMB

Türkiye ekonomisinde 2005-2018 dönemi işsizlik oranları verileri Grafik 1’de gösterilmiştir. Genel itibariyle grafiğe bakıldığında en yüksek işsizlik oranları 2009 yılının Şubat ayına aittir. Aynı dönem TÜİK verilerine göre 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus verilere göre yüzde değişim oranı 0,16, tarım dışı işsizlik oranları ise 4,17’dir. Sonrasında işsizlik oranlarında en çok artış 2010 yılını Şubat ayındadır. Aynı dönem TÜİK verilerine göre 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus verilere göre yüzde değişim oranı 0,19 iken, tarım dışı işsizlik oranları ise -0,61’dir. İşsizlik oranlarında en çok artış 2010 yılının Şubat ayından sonra 2017 yılının Ocak ayında görülmektedir. 2017 yılı Ocak ayında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus verilere göre yüzde değişim oranı 0,59’dur, tarım dışı işsizlik oranı ise 2,01’dir. Türkiye ekonomisinde işsizlik oranının en düşük olduğu yıl ise 2012 yılının Haziran ayıdır. Söz konusu dönemde 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus yüzde değişim oranı 0,15’dir. Tarım dışı işsizlik oranları ise -2,15’dir. Grafiğe genel olarak bakıldığında ise işsizlik oranlarında sürekli dalgalanmalar görülmektedir.

2.6. İstihdam Kavramı ve Tanımı

Son yıllarda ekonomik büyüme arttıkça istihdam oranları istenilen oranlarda artış göstermemektedir. Bu sebeple ekonomik büyüme tek başına istihdam yaratmada yeterli olmamaktadır. Ekonomik büyümenin istihdam yaratmada tek başına yeterli olmadığı incelenmeden önce istihdam kavramı ve tanımına yer verilerek ardından istihdam türleri ele alınacaktır.

Ekonomik büyüme, iş imkânlarını ve dolayısıyla yoksul kesimin başlıca ve temel kaynağı olan emek talebini daha da güçlendirmektedir. Buna karşılık istihdamın artırılması yüksek büyüme oranlarının sağlanabilmesi için çok önemlidir. Son 10 yılda küresel ekonomide güçlü bir büyüme, dünyanın çalışma çağındaki nüfusunun büyük bir kısmının istihdam edildiği anlamına gelmektedir (DFID, n.d., s. 6).

Düşük enflasyon, ihracat yönelimi, düşük işgücü vergileri gibi makroekonomik faktörler büyümenin ne kadar istihdam yarattığını belirlemeye yardımcı olur. Tarım, imalat sanayi, hizmet sektörleri de, ekonominin dengesi sağlayan yapısal faktörler de önemlidir. Büyüme ve istihdam arasındaki ilişki sağlam ve pozitif kalırken, son bin yılın başından itibaren aralarındaki güçlü bağ zayıflamıştır. Bu durum bazı ülkelerde istihdam yaratmayan büyüme ile ilgili endişeleri arttırdı (DFID, n.d., s. 6).

İstihdam kavramı iktisat literatüründe geniş ve dar anlamda olmak üzere iki biçimde kullanılmaktadır: Geniş anlamda istihdam kavramı, bir yıllık dönem içerisinde bir ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinin kapasitelerinin kullanılma derecesi olarak tanımlanabilmektedir. Dar kapsamda istihdam kavramı ise, üretim sürecine katılan üretim faktörlerinden sadece emeği ele alarak ve bir yıllık dönem içerisinde bir ülkede, ekonomik faaliyetlere katılabilecek durumda olan çalışanların ve çalıştırılma seviyelerini göstermektedir (Solak, 2012, s. 64-65). Aktif nüfus, herhangi bir işte çalışabilecek konumda olan nüfus anlamına gelmektedir. O halde istihdam, aktif nüfusun herhangi bir ücret karşılığında herhangi bir işte çalıştırılmasıdır (Tatar, 2006, s. 3).

Aktif nüfus kavramı yerine “çalışabilir nüfus” kavramı da kullanılabilir. Yine aktif nüfus tanımına göre, çocuklar, emekli vatandaşlar, çalışabilecek durumda olmayanlar vb. aktif nüfus kapsamında sayılmazlar. Bunun yanı sıra, bir kazanç karşılığı gelir elde etmeksizin, ev hanımları ve öğrenciler bu gruba dahil edilmezler. Fakat, herhangi bir ücret almadıkları halde aile içerisinde üretime katkıda bulunanlar da aktif nüfusa dâhil edilirler (Tatar, 2006, s. 3).

2.6.1. İstihdam Türleri

İstihdam, işçilerin üretim süreci içerisinde yer alınmasını sağlamak veya üretim süreci içerisinde çalıştırılması olarak ifade edilebilir. Ya da istihdam, bir ekonomide, belirli bir dönem içerisinde, üretim faktörlerini mevcut bulunan teknolojik sisteme göre ne ölçüde değerlendirildiği şeklinde de ifade edilebilmektedir (Uzun, 2015, s. 3). İstihdam kavramı tam istihdam, aşırı veya yüksek istihdam ve eksik istihdam olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Dinler, 2006, s. 471- 472):

Tam İstihdam: Ekonomide var olan tüm üretim faktörlerinin (emek, sermaye, toprak, girişim) üretim sürecinde yer alması ve bu sebeple hiçbir üretim faktörünün atıl kalmaması sonucuna tam kullanım veya tam istihdam denilmektedir. Bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması, bir başka ifade ile, hiçbir üretim faktörünün atıl kalmaması şeklinde ifade edilen tam istihdam kavramına, geniş anlamda tam istihdam denilmektedir. O halde, geniş anlamda tam istihdam kavramı, bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması, dar anlamda istihdam kavramı ise, bir ekonomide çalışmak isteyen tüm yetişkin vatandaşların, iş bularak çalışmalarını ifade etmektedir.

Aşırı veya Yüksek İstihdam: Bir ekonomide yapısal ve geçici (friksiyonel) nedenler ile işsiz vatandaşların dışında, bütün iş gücünün çalışmasını ifade etmektedir.

Eksik İstihdam: Bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretim sürecinde görev almaması, bunun bir kısmının atıl kalması halini ifade etmektedir. İstihdam kavramı dar anlamda ele alındığında, eksik istihdam bir ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayan vatandaşların (işsizlerin) var olmasıdır.

2.6.2. İstihdam Teorileri

Literatürde, iktisat teorileri çerçevesinde istihdam kavramıyla ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler temelinde klasik istihdam teorisi ve modern istihdam teorisi olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu başlık altında sırasıyla klasik istihdam teorilerinden Say Yasası, Faiz Teorisi ve Ücret Teorisi'ne değinilecektir. Ardından modern istihdam teorisini oluşturan Keynes'in görüşlerine yer verilecektir.

Klasik iktisat teorisinin temelini devletin ekonomiye en az müdahalesi oluşturmaktadır. Bu görüşe göre devlet ekonomiye ne kadar az müdahalede bulunursa ekonominin kendiliğinden dengeye gelmesi o kadar hızlı ve kolay olacaktır. Çünkü ekonomi kendiliğinden dengeye gelebilecek kapasiteye sahiptir. Bu sebeple ekonomi devlet müdahalesi gerekmeksizin kendiliğinden tam istihdam seviyesine gelebilmektedir.

Klasik görüşe göre, bir ekonomide kendi çıkarlarını düşünen bir birey aslında toplumdaki tüm bireylerin çıkarlarını düşünmüş olacaktır. Bu bağlamda karını düşünen bir üreticinin, ihtiyaçlarını karşılamak isteyen bir tüketicinin ve ücret elde etmek isteyen bir işçinin bu amaçlara ulaşma çabaları toplumun menfaati ile ilgili sonuçları ortaya çıkaracaktır. Bu sebeple tüm kaynakların kullanıldığı ekonomilerde tam istihdam kendiliğinden oluşacaktır. Ekonomide dengenin bir sebepten bozulması durumunda ise görünmeyen bir güç tarafından denge tekrar kurulacaktır. Yani toplam arz ve toplam talep arasındaki denge yeniden kurulmuş olacaktır. Klasik iktisatçılar ekonomide tam istihdam düzeyini sağlayan bir mekanizmanın olduğunu varsaydıklarından istihdam sorunu ile ilgili doğrudan varsayımları bulunmamaktadır. Fakat arz-talep, faiz haddi, ücret düzeylerinin belirlenmesi ile ilgili görüşleri mevcuttur. Klasik iktisatçıların bu görüşlerinden çıkarılan sonuçlar şeklinde istihdama yönelik görüşleri incelenebilmektedir (Eser, 2012, s. 30). Bu bağlamda sırasıyla Say Yasası, Faiz Teorisi, Ücret Teorisi ele alınacaktır.

Jean-Baptiste Say tarafından geliştirilen Say Yasasına göre her arz kendi talebini yaratmaktadır. Say'e göre, malların piyasaya arz edilmesi ile birlikte kendi talebini ortaya çıkarmaktadır. Yani piyasada üretilen tüm mallar satılmaktadır (Özdurak, 2015, s. 32). Bu kanun kaynakların yanlış dağılabileceği olasılığını ve belirli mallarda da fazlalık olabileceği ihtimalini göz ardı etmemektedir. Fakat bu durum geçicidir. Say'e göre tüm mallar için arz fazlası olmayacaktır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 41).

Say yasasına göre kazanılan tüm gelirler harcanacaktır. Fakat bireyler kazandıkları gelirleri hemen harcamayabilir, bir kısmını tasarruf edebilir. Bu durumda her mal kendi değerinden daha az bir talep yaratmış olacaktır. Bu bağlamda piyasada genel talep yetersizliği ortaya çıkacaktır. Say yasasındaki bu nokta eleştirilmiş, buna karşılık faiz teorisi ile açıklanmıştır (Eser, 2012, s. 32).

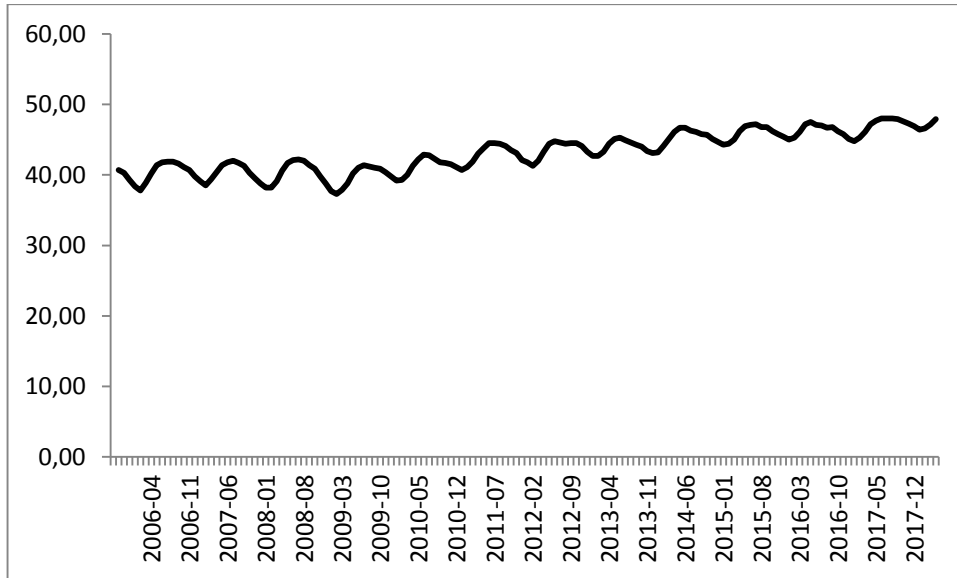
Klasik iktisatçılara göre Say yasasının eksikliği şu şekilde giderilecektir: tasarrufların girişimciler tarafından borç alınarak tekrar yatırım harcaması olarak kullanılacak ve böylece piyasaya tekrar dönecektir. Bu şekilde tasarrufların karşılığı faiz olacaktır. Bu bağlamda tasarruf miktarı faiz haddine bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Klasiklere göre faiz haddi ile tasarruf ve yatırımı birbirine eşitleyen bir fonksiyon vardır. Bu sebeple tasarrufların yatırımlardan fazla olması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu durum Say yasasına getirilen eleştirileri ortadan kaldırmaktadır. Faiz teorisine göre, bireyler gelirlerinin bir bölümünü tasarruf edebilirler ve bu durumda toplam talep yetersizliği ortaya çıkabilir. Toplam talep yetersizliği ortaya çıksa bile, söz konusu tasarruflar faiz mekanizması ile tekrar piyasaya akacak ve yatırım harcamaları şeklinde değerlendirilecektir (Eser, 2012, s. 32-33).

Klasiklere göre, emek piyasasında emek arz edenler (işçiler) ve emek talep edenler (işverenler) reel ücretlere göre emek arz ve talebini gerçekleştirmektedir. Bu sebeple Klasik iktisatçılara göre emek arzı ve emek talebi reel ücretlere bağlıdır. (Özdurak, 2015, s. 32). Emek piyasasında reel ücretler tam esnektir. Bu durum işgücü arzının işgücü talebini aşması durumunda reel ücretlerin düşmesi anlamına gelmektedir. Tam tersi, işgücü talebinin işgücü arzını aşması durumu ise reel ücretlerin yükselmesi anlamını taşımaktadır (Eser, 2012, s. 33). Klasik iktisatçılara göre, emek piyasasında geçerli (cari) ücretleri kabul edenler iş bulabilmektedir. Başka bir ifadeyle gayri iradi işsizlik söz konusu değildir. Klasiklere göre emek piyasasında geçerli ücretleri kabul etmeyip işsiz kalanlar ise iradi işsizliği oluşturmaktadır. Bu durum söz konusu değildir (Özdurak, 2015, s. 32). Bazı bireylerin işsiz kalmasının nedeni, olması gerekenden daha

yüksek ücret istemeleridir. Yani işsizliğin nedeni piyasada iş olmaması değil, bireylerin yeterli seviyede düşük ücretlerden çalışmak istememeleridir (Eser, 2012, s. 33).

Modern istihdam teorisinin temelleri John Maynard Keynes tarafından oluşturulmuştur. Klasik iktisatçılara göre esnek işleyen ücretler, fiyat ve faiz mekanizması Keynes'e göre kendiliğinden tam istihdam düzeyine gelemezler. Keynes'e göre, toplam talep yetersizdir ve ekonomideki ücret ve fiyatlar esnek değil, katıdır. Bu sebeple ekonomi tam istihdam düzeyinden uzaklaşırsa yeniden, kendiliğinden, hızlıca tam istihdam seviyesine tekrar dönemez. Yani serbest piyasa ekonomisi kendiliğinden tam istihdam seviyesine dönmeyi başaramaz. Bu sebeple serbest piyasa ekonomisindeki istihdam düzeyi serbest istihdamdır. Keynes'in bu görüşü *Genel Teori* ismini almıştır. Keynes'e göre piyasanın tam istihdam seviyesine gelmesi devlet müdahalesi ile mümkündür. Buna göre devlet ekonomiye müdahale ederek toplam talebi canlandırarak ve piyasa tam istihdam seviyesine doğru ilerleyecektir. (Özdurak, 2015, s. 34-35). Keynes, bu noktada Klasik iktisatçılara karşı çıkararak piyasadaki işsizlik oranlarının azalması için devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Aşağıdaki Grafik 2'de Türkiye ekonomisine ait 2005-2018 dönemi istihdam oranları incelenmiştir.

Grafik 2: Türkiye 2005-2018 Dönemi Türkiye İstihdam Oranları (Aylık)

Kaynak: TCMB

Grafik 2, Türkiye ekonomisinde 2005-2018 dönemine ait istihdam oranları verilerini göstermektedir. Grafik 2 incelendiğinde istihdam oranlarının en düşük olduğu yıl 2009 yılının Şubat ayı olmuştur. Aynı dönem TÜİK verilerine göre tarım sektöründe

istihdam oranları yüzde 23,1, sanayi oranları yüzde 20,3, inşaat sektörü oranları yüzde 6,3, hizmet sektörü oranları yüzde 50,4'dür. İstihdam oranlarının en yüksek olduğu yıl ise 2017 yılının Haziran ayıdır. 2017 yılının Haziran ayı tarım sektörü TÜİK verilerine göre tarım sektörü yüzde 20,1, hizmet sektörü yüzde 53,6, sanayi sektörü yüzde 18,8, inşaat sektörü yüzde 7,6'dır. Grafik incelendiğinde istihdam oranlarında dalgalanmalar yaşansa da genel olarak artış göstermiştir. Yıllara ve sektörlerle göre istihdam oranlarına bakıldığında tarım sektörü hariç istihdam oranının en düşük olduğu 2009 yılının Şubat ayından istihdam oranının, en yüksek olduğu 2017 yılı Haziran ayına göre sektörler de düşüşler görülmektedir. Tarım sektörünün bunun dışında kalmasının sebebi istihdama en çok katkı sağlayan sektörlerin tarım dışı sektörler olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre özellikle istihdama en çok katkıyı hizmet sektörünün sağladığı söylenebilir.

2.6.3. İstihdam Esnekliği

İstihdam esnekliği, üretimde meydana gelen yüzde birlik bir değişime karşılık istihdamda oluşan yüzdelik değişimi ifade etmektedir. İstihdam esnekliği katsayısının yüksek olması üretimin içinde daha çok işgücünün yer aldığını göstermektedir. İstihdam esnekliği katsayısı aşağıdaki formül ile ifade edilmektedir (Eser, 2012, s. 91):

$$e_E = \frac{\Delta L/L}{\Delta Y/Y} \quad (2.12)$$

(2.12) nolu denklemde yer alan e_E istihdamın üretim esnekliğini, ΔL istihdam oranındaki değişimi, L istihdam oranını, ΔY toplam üretimdeki değişim oranını, Y ise toplam üretim oranını ifade etmektedir. (2.12) nolu denklem ile istihdam esnekliği bulunmaktadır. Bu formül ile elde edilecek sonuç, üretim miktarındaki yüzde birlik bir değişimin istihdam oranını yüzde kaç değiştireceğini göstermektedir (Eser, 2012, s. 91-92).

Tablo 1*2001-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Tarım Sektöründe İstihdam Esnekliği (%)*

Yıllar	Büyüme			Esneklik		
	Sektörler Toplamı	Tarım	Tarım Dışı	Sektörler Toplamı	Tarım	Tarım Dışı
2001	-4.5	-7.9	-4.0	0.1	-0.5	0.7
2002	5.2	8.8	4.7	-0.2	-0.9	0.7
2003	4.5	-2.0	5.4	-0.2	2.0	0.1
2004	9.6	-2.8	10.5	0.2	0.1	0.3
2005	8.5	7.2	8.7	0.3	-1.4	0.8
2006	7.5	1.4	8.3	0.2	-5.3	0.5
2007	4.8	-6.7	6.2	0.3	0.3	0.4
2008	1.3	4.3	1.0	1.6	0.4	2.1
2009	-3.6	3.6	-4.3	0.0	0.8	0.2
2010	9.1	2.4	9.8	0.7	3.0	0.6
2011	8.9	6.1	9.2	0.7	1.1	0.7
2012	2.3	3.1	2.2	1.3	-0.7	2.0
2013	4.9	3.5	5.0	0.6	-0.5	0.8
2014	3.4	-2.1	4.0	1.6	-2.5	1.4
2015	4.6	7.6	4.3	0.6	0.0	0.8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Yukarıdaki Tablo 1'e göre 2001-2015 dönemi Türkiye ekonomisinde tarım ve tarım dışı sektörlerin istihdam esneklikleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2002 ve 2007 yılları arasında istihdam esneklikleri düşük seyirler izlemektedir. Söz konusu yıllara ait istihdam esneklikleri ortalaması Kalkınma Bakanlığı verilerine göre 0,1'dir. Yine Kalkınma Bakanlığı verilerine göre tarım sektörünün istihdam esnekliği ortalaması -0,9 iken, tarım dışı sektörlerin istihdam esnekliği ortalaması 0,5'tir. Tablo 1'e göre 2010-2015 dönemi sektörlere ait istihdam esneklik oranları yüksek seyir izlemektedir. Bu yıllara ait istihdam esnekliği ortalaması Kalkınma Bakanlığı hesaplamalarına göre 0,9'dur. Yine Kalkınma Bakanlığı verilerine göre söz konusu yıllara ait tarım sektörünün istihdam esnekliği ortalaması 0,1 iken, tarım dışı sektörlerde bu ortalama 1,0 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2

2001-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Tarımdışı Sektörlerde İstihdam Esneklikleri (%)

Yıllar	Büyüme			Esneklik		
	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2001	-9.0	-17.4	-1.0	0.1	1.1	1.0
2002	4.7	13.9	4.7	1.0	-1.0	1.1
2003	7.7	7.8	4.1	-0.4	0.1	0.5
2004	11.6	14.1	9.8	0.3	0.5	0.2
2005	8.8	9.3	8.6	0.8	1.6	0.8
2006	10.2	18.5	7.1	0.3	0.5	0.7
2007	5.8	5.7	6.4	0.2	0.6	0.5
2008	-1.3	-8.1	2.3	-2.3	-0.1	0.8
2009	-8.6	-16.1	-1.8	0.9	-0.3	-0.9
2010	13.9	18.3	7.6	0.8	0.5	0.4
2011	10.0	11.5	8.8	0.5	1.5	0.6
2012	1.6	0.6	2.5	0.8	3.9	2.4
2013	4.1	7.4	5.5	1.0	0.4	0.8
2014	3.5	2.2	4.3	1.2	3.8	1.3
2015	3.3	1.7	4.8	0.1	0.1	1.0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2002-2007 döneminde tarımdışı sektörler için istihdam esneklikleri düşük seyirler izlemektedir. Kalkınma Bakanlığının hesaplamalarına göre sanayi, inşaat, hizmet sektörlerinde istihdam esneklikleri ortalamaları sırasıyla 0,4, 0,4 ve 0,6 olmuştur. 2010-2015 dönemi ise yine Kalkınma Bakanlığının hesaplamalarına göre sektörler için istihdam esneklikleri ortalamaları sırasıyla 0,7, 1,7 ve 1,1 olmuştur. Söz konusu yılları 2002-2007 dönemi ile kıyasladığımızda bu döneme ait istihdam esnekliği ortalamalarında artış görülmektedir.

2.6.4. İstihdam Eşiği

1962 yılında Arthur Okun tarafından geliştirilen Okun Yasası ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kısaca ekonomik büyüme artarken işsizlik oranları azalmakta, işsizlik oranlarında artış meydana geldiğinde ise ekonomik büyüme azalmaktadır. Ülkelerin yıllık büyüme oranları ile istihdam artış ortalamasının farkı istihdam yaratmada gereken en az büyüme oranını vermektedir. Bu oran istihdam eşiği olarak ifade edilmektedir (Aksu, 2017, s. 49).

Gelişmiş ülkelerde istihdam eşiği, gelişmekte olan ülkelere kıyasla oldukça küçüktür. Yapısal önlemlerin desteklenmediği gelişmiş ülkelerde istihdam eşiği %2

civarındadır. Büyüyen ekonomilerde bu oran %1'e düşebilmektedir. Yani gelişmiş ülkelerde büyüme, yapısal özelliklerine göre %1 veya %2'den sonra istihdam yaratmaya başlamaktadır. İstihdam eşiği gelişmekte olan ülkelerde en az %3 dolaylarındadır. Bazı ülkelerde kısa dönemde verimlilik artışlarından dolayı bu oranın çok üzerine çıkmaktadır. (Kara ve Duruel, 2005, s, 374).

Tablo 3

2006-2016 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratma Durumu (%)

Yıllar	Ekonomik Büyüme	İstihdam Oranı
2006	7.1	-0.23
2007	5.0	-0.27
2008	0.8	0.17
2009	-4.7	-1.53
2010	8.5	3.87
2011	11.1	4.15
2012	4.8	1.22
2013	8.5	0.92
2014	5.2	3.37
2015	6.1	1.19
2016	3.2	0.67

Kaynak: TÜİK

Tablo 3'de Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam yaratma durumu yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2013 yılında ekonomi yüzde 8,5 büyümüş, istihdam ise yüzde 0,92 olmuştur. 2015 yılında ise Türkiye ekonomisi yüzde 6,1 büyümesine karşılık istihdam oranı sadece yüzde 1,19 olmuştur. 2013 yılı ile 2015 ekonomik büyüme ve istihdam oranları karşılaştırıldığında, 2013 yılında ekonomi 2015 yılına kıyasla daha fazla büyümüştür. Fakat söz konusu yıllar karşılaştırıldığında ekonomik büyüme 2013 yılında daha fazla olmasına rağmen istihdam artış oranı 2013 yılına kıyasla 2015 yılında daha fazladır. Bu bağlamda, Türkiye'de ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen istihdam oranları istenilen düzeylerde artış göstermemektedir. Bu durum istihdam yaratmayan büyüme kavramını gündeme getirmektedir.

BÖLÜM III

OKUN YASASI VE MAKROEKONOMİK MODELLER KAPSAMINDA İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME

3.1. Okun Yasası

Arthur Okun (1962) denklemini aşağıdaki gibi geliştirmiştir (Göçer, 2015, s. 3):

$$\frac{\bar{Y}-Y}{\bar{Y}} = c(u - \bar{u}) \quad (3.1)$$

$$1 - \frac{Y}{\bar{Y}} = c(u - \bar{u}) \quad (3.2)$$

Yukarıdaki (3.1) ve (3.2) nolu denklemlerde, \bar{Y} tam istihdam milli gelir seviyesini, Y gerçekleşen milli gelir seviyesini, c milli gelirdeki değişimin işsizliğe karşı duyarlılığını, u gerçekleşen işsizlik oranını, \bar{u} ise doğal işsizlik oranını ifade etmektedir. Denklem (3.2)'de eşitliğin her iki yanını -1 ile çarpılır ise denklem (3.3) elde edilmektedir:

$$-1 + \frac{Y}{\bar{Y}} = c(\bar{u} - u) \quad (3.3)$$

Denklem (3.3)'de her iki tarafın yıllık farkları alınır ise denklem (3.4) elde edilir:

$$\Delta\left(\frac{Y}{\bar{Y}}\right) = (Y + \Delta Y) / [(\bar{Y} + \Delta\bar{Y}) - \frac{Y}{\bar{Y}}] = c(\Delta\bar{u} - \Delta u) \quad (3.4)$$

Denklem (3.4)'de ΔY gerçekleşen milli gelir seviyesindeki değişimi, Δu gerçekleşen işsizlik oranındaki değişimi, $\Delta\bar{u}$ doğal işsizlik oranındaki değişimi ifade etmektedir. Denklem (3.4)'de her iki kesir ortak payda üzerinde yazılırsa denklem (3.5) elde edilir:

$$\frac{\bar{Y}\Delta Y - Y\Delta\bar{Y}}{[\bar{Y}(\bar{Y} + \Delta\bar{Y})]} = c(\Delta\bar{u} - \Delta u) \quad (3.5)$$

Denklem (3.5)'de eşitliğin her iki yanını sol taraftan $(\bar{Y} + \Delta\bar{Y})/Y$ ile çarpılırsa aşağıdaki denklem (3.6) elde edilir:

$$\frac{\bar{Y}\Delta Y - Y\Delta\bar{Y}}{\bar{Y}Y} = \frac{\Delta Y}{Y} - \frac{\Delta\bar{Y}}{\bar{Y}} \approx c(\Delta\bar{u} - \Delta u) \quad (3.6)$$

Denklem (3.6)'da $\Delta\bar{Y}$ tam istihdam milli gelir seviyesindeki değişimi ifade etmektedir. Doğal işsizlik oranındaki değişimi ifade eden $\Delta\bar{u}$, sıfır olarak kabul edilmektedir. Tam istihdam çıktısındaki büyüme oranının ortalamasını ifade eden $(\Delta\bar{Y}/\bar{Y})$, k olarak kabul edilir ve aşağıdaki (3.7) denkleminde ulaşılır:

$$\frac{Y}{Y} \approx k - c\Delta u \quad (3.7)$$

Denklem (3.7) ekonomik büyüme ile işsizlik oranındaki değişme arasındaki ilişkiyi vermektedir.

GSYH açığı, potansiyel GSYH ile reel GSYH arasındaki farkı ifade etmektedir. Okun katsayısının hesaplanmasında ise genel olarak iki metot uygulanmaktadır. Bunlardan ilki işsizlik oranının GSYH açığı (GDP_{gap}) ile ilişkilendirilen metottur. Bu metot Okun Yasasında aşağıdaki denklem (5.8)'de ki gibi ifade edilmektedir:

$$\Delta u = a + b(GDP_{gap}) \quad (3.8)$$

Denklem (3.8)'de ülkelerin potansiyel GSYH'lerini ve doğal işsizlik oranlarını bilmek gerekmektedir. Ülkelerin potansiyel GSYH ve doğal işsizlik oranlarını bilmek o kadar da kolay değildir. Bu sebeple ikinci bir metot geliştirilmiştir. Bu metoda göre işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için, GSYH ekonomik büyüme oranı ile işsizlik oranının birinci farkı alınır. Bu nedenle denklem (3.7)'de ekonomik büyüme oranı ile işsizlik oranı yer değiştirir ise aşağıdaki denklem (3.9) elde edilir:

$$\Delta u = a - b\left(\frac{\Delta Y}{Y}\right) \quad (3.9)$$

Denklem (3.9) Arthur Okun tarafından tekrar düzenlenerek, potansiyel büyüme oranı yerine ortalama büyüme oranı kullanılmıştır. Bu eşitlik ise aşağıdaki denklem (3.10)'da ifade edilmektedir:

$$\Delta u = a + b(g - g^*) \quad (3.10)$$

Denklem (3.10)'da g^* o dönemdeki ortalama ekonomik büyüme oranını, $(g - g^*)$ ise ortalama büyüme oranından sapmayı vermektedir. Bu model Okun (1962) tahmin edilerek aşağıdaki denklem (3.11)'e ulaşılmıştır:

$$\Delta u = -0.5(g - 2.25) \quad (3.11)$$

Denklem (3.11)'de Δu işsizlik oranındaki değişimi, g cari dönem ekonomik büyüme oranını, 2,25 ise ABD'nin 1946 ve 1960 dönemi ortalama büyüme oranını ifade etmektedir (Göçer, 2015, s. 3).

Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki, ilk olarak Okun (1962) tarafından ele alınmıştır. Okun (1962) *Potential GNP: Its Measurement and Significance* adlı çalışmasında ABD ekonomisinin 1947-1960 dönemi üçer aylık verilerini kullanarak ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenleri arasındaki ters yönlü ilişkiyi ele almıştır. Okun (1962) yapmış olduğu bu çalışmada, ekonomik büyümedeki

yaklaşık %1'lik bir artışın işsizlik oranını yaklaşık %3 oranında düşürdüğünü tespit etmiştir.

Okun bu çalışmasında, büyüme ve işsizliğin azalması arasında yer alan yukarıdaki paragrafta belirtilen oranlardaki değişikliğin sadece zayıf bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Khemraj vd., 2006, s. 4).

Okun 1962 yılında yaptığı çalışmada, tam istihdam şartları altında herhangi bir ekonomide ne kadar çıktı üretilebileceği sorusundan yola çıkarak ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koymuştur (Ceylan ve Şahin, 2010, s. 159). Böylece ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki istatistiksel ilişki, Okun tarafından özetlenmiştir. Okun'un yapmış olduğu çalışma, sonraki yıllarda tartışılmakta ve birçok ekonomik araştırmacı tarafından güncellenmektedir. Okun Yasası olarak bilinen çalışma, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin bire bir olmadığını ifade etmektedir (Khemraj, Madrick, Semmler 2006, s. 4).

Okun, işsizlik oranı ve çıktı arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koyarken üç açıklamada bulunmuştur. Okun'un bu açıklamaları işgücüne katılım oranları, çalışma saatlerinin süresi ve verimlilikteki değişim oranları ile ilgilidir. İşgücüne katılım oranlarının, çalışma saatlerinin süresinin ve verimlilikteki değişim oranlarının, işsizlik ve çıktı oranları arasında ters yönlü ilişkisi bulunmaktadır (Holmes ve Silverstone, 2006, s. 293).

Büyüme ile işsizlik arasındaki temel ilişki doğrusal olarak ampirik bir biçimde kanıtlanmış olsa da, son dönemlerde yapılan teorik çalışmalar iki değişken arasında asimetrik bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Örneğin, işsizlik oranlarında görece bir değişim çıktı açığının ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde farklılık göstermesine bağlı olacaktır (Cuaresma, 2003, s. 339).

Okun Yasası'nın teorik altyapısı, artan işgücü oranının daha fazla mal ve hizmet üretilmesi gerektiğine dayanmaktadır. Yasa, bir ekonomide üretimde kullanılan emek miktarı için işsizlik oranlarının kullanılabilmesini sağlamaktadır. Okun'un denklem ya da denklemleri genel olarak ampirik bir yasa olarak kabul edilmektedir. Bu denklem ya da denklemler işsizlik oranları verilerinin çıktı oranları farkına dönüştürüldüğünde kullanılmaktadır. Fakat ilk olarak Okun tarafından ABD ekonomisi için elde edilen sonuçlar, diğer ülke ekonomileri için daha az tutarlı olmuşlardır. Bu sebeple Okun

Yasası'nın Türkiye ekonomisi için test edilmesi amacıyla farklı tahmin yöntemleri uygulanmıştır (Demirgil, 2010, s. 140).

Ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasındaki asimetrik ilişki en az dört nedenden dolayı önemlidir. İlk olarak, mal ve emek piyasalarındaki davranışları birleştiren alternatif teorileri ayırtmada yardımcı olmaktadır. İkincisi, bir ülkenin ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkisinin (Okun ilişkisinin) asimetrik olarak belirlenmesi (Harris ve Silverstone, 2001, s. 1) ve Phillips eğrisinin simetrik veya asimetrik olarak belirlenmesi açısından önem teşkil etmektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 5). Üçüncüsü, ise, büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkide asimetri kapsamı hakkındaki bilgi, hem yapısal (örneğin, işgücü piyasası reformları) hem de istikrar politikaları (örneğin, uygun para politikası tepkileri) için faydalı olabilmektedir. Dördüncüsü, Okun Yasası'nda asimetri özelliği dikkate alınmadığında tahmin hataları sorunu ile karşı karşıya kalılabilmektedir (Harris ve Silverstone, 2001, s. 1).

Okun Yasası teorik olarak toplam arz eğrisi ve Phillips eğrisi ile yakından ilişkilidir ve doğrudan bağlantılıdır (Harris ve Silverstone, 2001, s. 1). Okun Yasası'nın Phillips eğrisi ile ilişkilendirilmesinin sebebi, mal piyasası içinde uygun politikalar uygulanması konusunda önem taşımasıdır. Okun Yasası'nın teorik açıdan önemi ise, ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisinin Phillips eğrisi ile birleştirilerek toplam arz eğrisinin elde edilmesini sağlamasıdır. Ayrıca Okun Yasası optimum ekonomik büyüme oranını belirleme konusunda makro ekonomi politika göstergesi olduğundan önemlidir. İşsizlik açısından önemi ise, üretim sonucunda işsizlik maliyetini göstermesi bakımından değer taşımaktadır (Eser, 2014, s. 31-32).

Okun bu çalışmasında, bir ekonomide tam istihdam koşulları altında ne kadar üretim yapılacağından hareketle (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 4) konunun başında ifade edilen oransal değişikliği aşağıdaki formül ile göstermektedir (Barışık, Çevik, Çevik, 2010, s. 91):

$$u = u^* - \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right) \text{ ya da } u - u^* = -\beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right) \quad (3.12)$$

Denklem (3.12)'de "u" fiili işsizlik oranını, "u*" ise doğal işsizlik oranını vermektedir. "y" fiili reel hasılayı, "y*" ise potansiyel reel hasılayı göstermektedir. Okun, ABD için 1947:2 1960:4 dönemleri arasında "β" katsayısını yaklaşık 0,3 olarak tahmin etmiştir. Bunlara göre fiili hasıla potansiyel hasıladan %1 oranında büyük olduğunda fiili işsizlik oranı doğal işsizlik oranının %0,3 oranında altında kalacaktır. Bu ilişki aşağıdaki gibi ele alınabilmektedir (Barışık vd., 2010, s. 91):

$$\Delta u = -\beta(y - y^*) \quad (3.13)$$

(3.13) nolu denklemde yer alan “ β ” katsayısı her ekonomi için farklı sonuçlar doğurabilir ve “ u^* ”, “ y^* ” katsayılarının hesaplanmasında zorluklar yaşanabilmektedir. Buna göre Okun Yasası, ekonomik büyüme oranını işsizlik oranındaki azalmaya çevirmek için bulduğu kural yaklaşık sonuç vermesine rağmen, ekonomik büyümeden işsizliğe doğru anlamlı bir ilişkiyi ortaya koymaktadır (Barışık vd., 2010, s. 91).

Okun Yasası, ekonomik büyüme ile işsizlik arasında simetrik bir ilişkinin varlığını, yani iki değişken arasında negatif ilişkinin varlığını ortaya koymasına rağmen (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 5) kantitatif ilişkisinde tutarsızlık olduğu halde ampirik geçerliliği ile ilgili görüş birliği sağlanmış gibidir. Birçok modern çalışma her iki değişken arasında asimetric bir ilişkinin varlığını öne sürmektedir (Cuareme, 2003, s. 440). Bu sebeple son yıllarda yapılan çalışmalarda ekonomik büyüme ve işsizlik arasında negatif bir ilişkinin varlığı söz konusu olmamış, tam tersine dünya ekonomilerinde ekonomik büyümeye rağmen işsizlik seviyeleri istenilen oranda düşmemiştir. Ekonomik büyüme işsizlik seviyelerini yeterince düşürememiş, bu da literatüre istihdam yaratmayan büyüme kavramının girmesine sebep olmuştur (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 5).

3.2. Okun Yasası Kapsamında Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişkisi

Okun’a göre, işsizlik ve üretim arasında doğrusal, yani simetrik bir ilişki vardır. Bu nedenle ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde üretimde meydana gelen bir değişmeye karşılık işsizlikte; bu durumda ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde üretim ve işsizlik aynı tepkiyi verecektir. Fakat son zamanlarda literatürde yapılan tartışmalara göre işsizlik ile üretim arasında asimetric bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yani ekonomik büyüme arttıkça işsizlik oranları, istenilen seviyelere düşmemektedir (Eser, 2014, s. 31).

Son dönemlerde yapılan çalışmalara göre, ekonominin daralma dönemlerinde reel çıktının işsizliği artırıcı etkisine rastlanmaktadır. Ekonominin genişleme dönemlerinde ise, reel çıktının işsizlik oranını azaltıcı etkisinin aynı olamayabileceği görülmekte (Ceylan ve Şahin, 2010, s. 158) ve çıktı ve işsizlik ilişkisinde asimetri ilişkisinin varlığı dikkat çekmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki asimetri ilişkisi, işsizliğin ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde çıktıda değişimlere işsizlik ve ekonomik büyümeye tepkisinin farklı olmasıdır. İktisatçılara göre ekonomik

büyüme ve işsizlik arasındaki asimetri ilişkisi, ekonominin daralma dönemlerinin genişleme dönemlerine göre daha baskın olacağını düşünün Keynes'e (1936) kadar dayandığını ileri sürmektedirler (Silvepulle, Moosa ve Silvepulle, 2004, s. 355).

Okun Yasası'nda ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki asimetrik ilişkinin varlığının iki açıdan göz önünde bulundurulabilir. Bunlardan ilki, hasıla oranında meydana gelen artış veya azalışlar birbirlerine eşit olsalar dahi işsizlikte farklı tepkilere yol açabilmektedir (Barışık vd., 2010, s. 91-92). İkincisi ise, işsizlik oranının hasıla oranına tepkisi ekonominin genişleme veya daralma dönemlerinde var olup olmadığına bağlı olarak farklılaşmaktadır (Kanca, 2012, s. 9).

OECD (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) ülkelerine bakıldığında durum Türkiye'ninkinden farklılık göstermektedir. 1989 ve 1999 yıllarına baktığımızda istihdam artışı %1,2 iken büyüme oranı %2,6'dır. 2000 yılında istihdam artışı %1,3 iken büyüme %3,9'dur. 2001 yılında ise büyüme oranı %1,2 olurken istihdam ki azalış %0,4 oranında olmaktadır (Kara ve Duruel, 2005, s. 375).

Sonuç olarak Türkiye'de ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranları pek azalmamaktadır. Ekonomik büyümenin istihdam oranlarına yansımamasının pek çok sebebi mevcuttur. Bu mevcut sebepler aşağıdaki başlıkta irdelenecektir

3.3. Makro Modeller Kapsamında Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi

Ekonomi politikasının amaçlarından biri, konjunktür dalgalarının oluşturduğu inişli çıkışlı veya istikrarsız durumu dengeli ve istikrarlı bir trende ulaştırmaya çalışmaktır (Eğilmez, 2013, s. 222). Bu durum toplumun refah düzeyinin sağlanması için çok önemlidir. Ekonomide dengenin sağlanabilmesi için kısa veya uzun dönemde istikrar politikaların belirlenmesi, konjunktür dalgalarının en az seviyelere indirilmesi amaçlanmalıdır. Bu amacın gerçekleşebilmesi için konjunktürel dalgalanmaların nedenleri, yapısı, gelişim süreci, göstergeleri bilmek gerekmektedir. Konjunktür dalgalanmalarına karşın uygun politikaların oluşturulması için bu dalgalanmaların önceden tahmin edilmesi ve önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Ülke ekonomisinin genişleme ve daralma dönemlerinde ekonomiyi etkileyen konjunktürel dalgalanmaların geçici bir durum olduğu ve bu dalgalanmaların yine trend seviyesine dönmesi beklenmektedir. Fakat trend seviyesine dönme durumu uzun bir dönemi kapsadığından, ekonomide gerçekleşen dalgalanmaların sebeplerinin ne kadar süre içerisinde devam edeceği belirlenmelidir (Koyuncu, 2017, s. 71).

Ülke ekonomisinin genişleme döneminde konjonktürel dalgalanmalar yükselmektedir bu durum, üretim seviyesini ve toplam talebi arttırmaktadır. Bu bağlamda ülke vatandaşlarının refah seviyesi artmaktadır. Diğer taraftan, ülke ekonomisinin daralma döneminde toplam talep seviyesi azalacaktır. Bu durum işsizlik seviyelerini arttıracak, tüketimi azaltacak dolayısıyla üretim seviyesini de düşürecektir (Koyuncu, 2017, s. 70). O halde, ekonominin genişleme evresinde üretim seviyesi artacak, buna bağlı olarak daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulacağından işsizlik oranları azalacaktır. Ekonomi genişleme evresinde daha çok istihdam yaratacaktır. Fakat ekonomi daralma dönemindeyken üretim seviyesi düşeceğinden işgücüne olan talepte azalacak işsizlik seviyeleri artacaktır. Ekonominin daralma evresinde istihdam oranları düşecektir.

1929 Büyük Bunalımından sonra Keynes, kapitalizmin istikrarsız olduğunu öne sürmüştür. Bunun için ekonomik krizler, konjonktür başlığı altında ele alınmıştır. Bu sebeple ekonomik krizler makro iktisadın araştırma konuları arasında yerini bulmuştur. Bunu takiben aşağıda sırasıyla Klasik, Keynesyen, Monetarist, Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen yaklaşımların konjonktür dalgalanma dönemlerinde ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkileri ele alınacaktır.

3.3.1. Klasik Yaklaşım

Klasik iktisatçılar ekonominin her zaman dengede olabileceğini öne sürmektedir. Zaman zaman ekonomide krizler yaşansa da bu krizlerin geçici olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre yaşanan bu ekonomik krizler ise ekonominin doğal akıcılığı içerisinde kendiliğinden kaybolabilmektedir. Bu sebeple Klasikler ekonominin konjonktürel dalgalanma dönemleri ile ilgilenmemişlerdir. J. B. Say'ın "*her arz kendi talebini yaratır*" ilkesi, ekonomide herhangi bir sebepten doğacak arz krizinin söz konusu olmayacağını veya bu sebepten dolayı gerçekleşen bir krizin geçici olacağını savunmuştur. Bu sebeplerle Klasik iktisatçıların Say Kanunu nedeniyle konjonktür dalgalarını dikkate almadıkları söylenebilir. Klasik iktisatçılara göre ekonominin konjonktürel dalgalanma dönemlerinde oluşacak bir krizin devletin krizlere müdahale ederek krizlere karşı önlem alması gereksizdir ve olumsuz sonuçlar doğurabilir (Aktan ve Şen, 2001, s.4). Bu sebeple Klasikler hem herhangi bir konjonktür teorisi geliştirememişlerdir, hem de uzun dönemli büyüme sorunlarını dikkate alamamışlardır

Klasik makroekonomik yaklaşımın emek piyasasının en önemli özelliği, emek piyasasının etkin bir şekilde işlemedir. Tüm işverenler ve işçiler optimizasyon ilkesine uyum sağlamaktadır. Piyasada yer alanlar, piyasa üzerinde geçerli denge fiyatları hakkında tam bilgiye sahiptir. Klasiklere göre, parasal ücretlerin esneklik durumunu engelleyen hiçbir şey bulunmamaktadır. Çünkü piyasalar arz ve talebi dengelemektedirler. Bu anlamda gayri iradi işsizlik söz konusu değildir. İşsizlik kişiler için bir tercih olarak kabul edilmiştir. İşsizlik, ekonomik sorun olarak ele alınmamaktadır (Paya, 2007, s. 197).

Klasik iktisatçılara göre, piyasa ekonomisi geçici ve kısa vadede denge üretim ve istihdam düzeyinden sapacaktır. Fakat piyasa ekonomisi kısa vadede hızlı ve etkin bir şekilde tam istihdam denge düzeyine tekrar dönecektir. Bu nedenle klasik iktisatçılar için tam istihdam durumu önem taşımaktadır. Şimdi klasik iktisatçıların türettiği modelde işsizlik düzeyini, denge reel üretim düzeyini, istihdam ve reel ücret düzeylerinin belirlenmesini inceleyelim (Snowdon ve Vane, 2012, s. 33):

Klasik ekonomik modelin bileşimlerinden biri kısa dönem üretim fonksiyonudur. Firmanın kullandığı emek (L) ve sermaye (K) miktarının fazla olması daha fazla üretim miktarı anlamına gelmektedir. Bu durum ile birlikte kısa dönemde tek değişken girdinin emek miktarı olduğu varsayılmaktadır. Sermaye miktarı ve teknoloji sabit kabul edilmektedir. Toplam üretim miktarı (Y) ise girdi miktarına ve kullanılan girdiğinin etkin kullanılmasına bağlıdır. O halde kısa dönem toplam üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 34):

$$Y = AF(K, L) \quad (3.14)$$

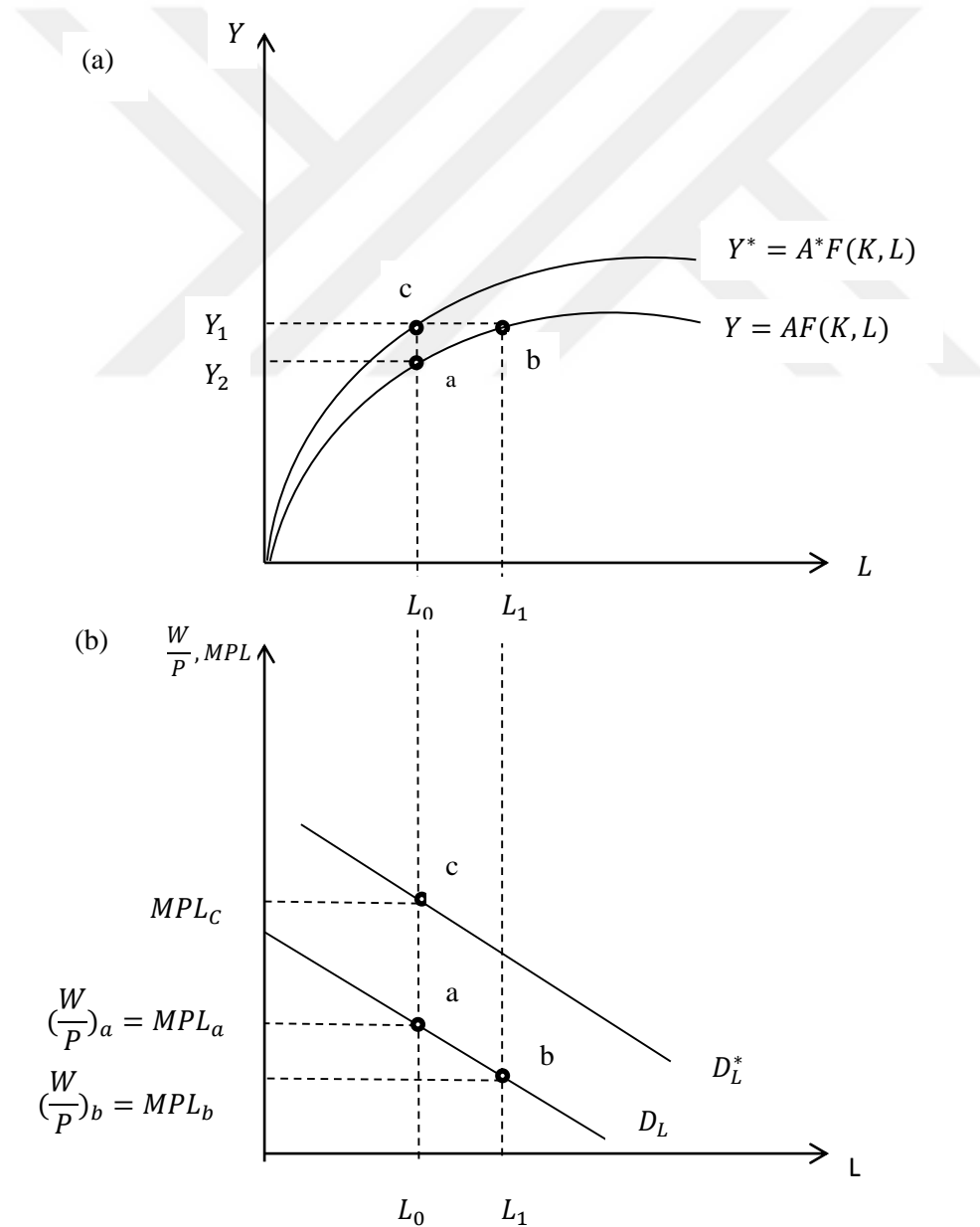
(3.14) nolu denklemde Y , K , L , A , F sembolleri sırasıyla dönem başına reel üretim, dönem başına kullanılan girdi olarak sermaye miktarı, dönem başına kullanılan girdi olarak emek miktarı, toplam faktör verimliliğini, F sembolü ise K ve L girdileri ile reel üretim arasındaki bağlantıyı kuran fonksiyonu ifade etmektedir. Bu ilişki Şekil 3'ün (a) panelinde grafiksel olarak gösterilmektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 35).

Kısa dönem toplam üretim fonksiyonu için şunları söylenebilir: İlk olarak, A ve K değerleri için istihdam (L) ile üretim (Y) arasında mevcut olan üretim fonksiyonu üzerinde a 'dan b 'ye pozitif bir ilişki olduğudur. İkincisi ise, azalan verimler kanununun geçerli olduğudur. Yani istihdam edilen emek miktarında gerçekleşen sürekli artışlar giderek daha az ilave çıktı sağlamaktadır. Bu durum Şekil 3'ün (b) paneline baktığımızda görülmektedir. Üçüncüsü, sermaye girdisi ve/veya A 'nın değerinin artması üretim fonksiyonunun yukarıya kaymasına sebep olacaktır. Bu durum Şekil

3'ün (a) panelinde gösterilmektedir. Böyle bir etki emeğin verimliliğini arttırdığını göstermektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 35).

Klasik ekonomik modelin toplam istihdam düzeyinin anlaşılabilmesi için öncelikli olarak klasik iktisatçıların emek piyasası ile ilgili modellerine bakılmalıdır. O halde kar maksimizasyonunu hedefleyen bir firmanın ne kadar işçi istihdam etmesi gerektiğine bakılır. Bir firmanın kar maksimizasyonunu sağlayabilmesi için marjinal gelirin (MR) marjinal maliyetine (MC) eşit olması gerekmektedir. Dolayısıyla tam rekabetçi firmanın kar maksimizasyon denklemi şu şekilde ifade edilir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 35-36):

$$P = MC \quad (3.15)$$

Şekil 3. Toplam Üretim Fonksiyonun (a) ve Emegın Marjinal Ürünü (b)

Kaynak: Snowdon ve Vane, 2012, s.36

Firma, her bir ek işçiye W kadar ücret ödemek durumundadır. Ek bir işçi çalıştırmanın maliyeti ise $W\Delta L$ olacaktır. Bir işçinin firmaya kazandıracığı üretim miktarı ΔQ çarpı ürün fiyatıdır (P). Eğer firma ek işçi çalıştırmak istiyorsa şu koşulu $W\Delta L < P\Delta Q$ sağlaması gerekmektedir. Süreç aşağıdaki denklemler ile açıklanmaktadır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 37-38):

$$P\Delta Q = W\Delta L \quad (3.16)$$

Denklem (3.16)'da firmanın karını maksimize etmesi için gerekli koşul ifade edilmektedir. Buradan hareketle denklem şu ifadeye denktir:

$$\frac{\Delta Q}{\Delta L} = \frac{W}{P} \quad (3.17)$$

Marjinal maliyet (MC), ilave bir işçinin ücreti (W) ilave üretim miktarına (MPL) oranından elde edilen maliyet olduğundan denklem şu şekildedir:

$$MC = \frac{W}{MPL} \quad (3.18)$$

Denklem (3.18) ve (3.15) denklemleri birleştirildiğinde:

$$P = \frac{W}{MPL} = MC \quad (3.19)$$

(3.19) nolu denklemi elde ederiz. MPL eğrisi azalan bir fonksiyondur ve aşağı doğru eğimlidir. MPL eğrisi firmanın emek talep eğrisine (D_L) denk olacağını gösteren denklem aşağıdaki gibidir:

$$D_L = D_L(W/P) \quad (3.20)$$

(3.20) nolu denklem reel ücret düzeyi azaldıkça daha fazla işçinin karlı bir şekilde çalıştırılabileceği göstermektedir. D_L , W 'in ters fonksiyonu olduğundan tüm bu fonksiyonları topladığımızda toplam emek talebinin reel ücret düzeyinin ters fonksiyonu olduğundan klasik ekonomik varsayıma ulaşılabilmektedir. Şekil 3'de reel ücret düzeyi $(\frac{W}{P})_a$ 'dan $(\frac{W}{P})_b$ 'ye düştüğünde istihdam seviyesi de L_0 'dan L_1 'e çıkmaktadır. Toplam emek talep fonksiyonu ise aşağıdaki denklem (3.21)'de ki gibi ifade edilmektedir:

$$D_L = D_L(W/P) \quad (3.21)$$

Klasik makroekonomik görüşe göre, istihdam teorisinde esnek fiyatlar geçerli olduğu sürece emek piyasasındaki emek arz ve talebi, istihdam ve reel ücret oranlarını belirleyebilmektedir. Hem Klasik hem de Neo-Klasiklere göre, rekabetçi bir piyasa

ortamında esnek fiyatlar tarafından fiyatları temizleme mekanizması altında, ücretlerin ayarlanması ile birlikte emek piyasasında emek arz ve talep fazlası yaşanmayacaktır. Piyasada yaşanacak bir emek fazlası durumunda oluşacak işsizliğin sebebi Neo-Klasiklere göre, ücretlerin esnek olmamasına yol açan kurumsal engellerden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, süreklilik yaratan bir işsizlik söz konusu ise, piyasa da kendi kendine işleyen ve kendi hatalarını düzeltebilen mekanizmaların serbest bir şekilde işleyişini engelleyen, aşağı doğru olan ücret yapışkanlığı söz konusudur (Özata ve Esen, 2010, s. 56).

Neo-Klasik iktisatçılara göre, asgari ücret uygulamaları, sendika faaliyetleri gibi uygulamaları ücret oluşumunda yapışkanlığa ve ücretlerin denge düzeyinin üzerinde oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum söz konusu iken, işsizliği azaltmak veya istihdam olanaklarını arttırmak için ücretlerin düşürülmesi gerekmektedir. Eğer bu durum sağlanırsa, ücret düzeyleri emek faktörünü görece olarak daha düşük hale getirecek ve işverenleri daha fazla işçi çalıştırmaya teşvik ettirecek. Böylelikle, ücretlerdeki bu düşüşü kabul etmeye razı olan işçiler istihdam edilmiş olacaktır. Görülmektedir ki, Klasik ve Neo-Klasik teoride reel ücretler ile istihdam arasında yakın bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmaktadır (Özata ve Esen, 2010, s. 56-57).

3.3.2. Keynesyen Yaklaşım

Klasik iktisat, 1929 Dünya Büyük Bunalımından sonra eski etkinliğini kaybetmiştir. Klasik iktisatçılar, ekonominin her zaman kendiliğinden tam istihdam düzeyine geleceğini ifade etmekteydiler. Bu nedenle ekonomiye devletin müdahale etmemesi gerekmektedir. Bu varsayım üzerine kurulu olan Klasik iktisat, 1929 Dünya Büyük Bunalımını açıklamada yetersiz kalınca Keynesyen Makro İktisat ortaya çıkmıştır. Keynes'in iktisat teorisine en önemli katkılarından biri olan "Genel Teori" ile birlikte ilgilendiği alan istihdam sorunları olmuştur. Böylece, temel sorun emeğin eksik istihdamı olmaktadır (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009, s. 33-34).

Keynes'in iktisat teorisine yapmış

olduğu en önemli katkılarından biri olan Genel Teori'sinde 1929 Dünya Büyük Bunalımından bahsettiği üzere günümüzde de konjonktür dalgalanmalarının sebepleri ve kaynakları ilgi görmektedir. Keynes'e göre ekonomide gerçekleşen dalgalanmalar sadece genel dengelerden sapmalardan ibaret değildir. Ekonomik dalgalanmaların büyük bir kısmı piyasa yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Fırat, 2012, s. 409).

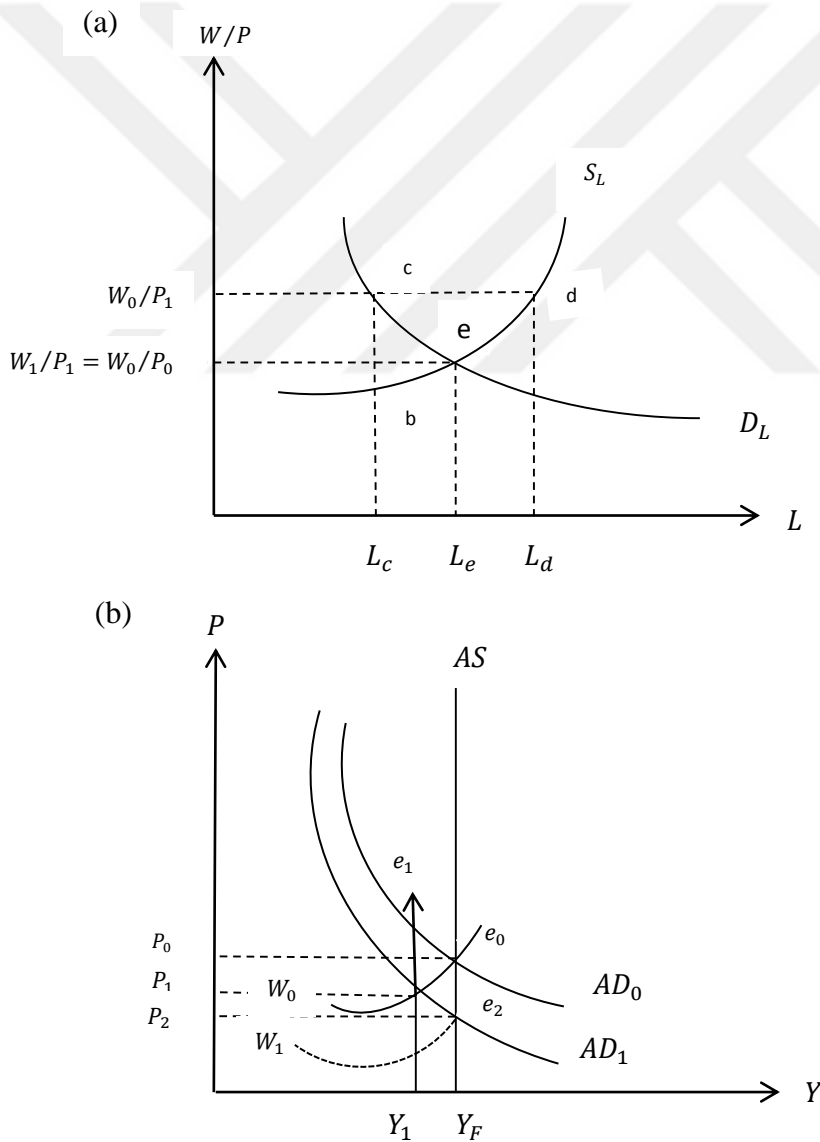
Keynes'e göre ekonomik dalgalanmalar sadece genel dengeden sapmaları anlamak için değil, oluşacak piyasa yetersizliğini de anlamada gereklidir. Keynes'e göre ekonomik dalgalanmaların bir başka sebebi ise gelecekteki beklentilerin oluşturabileceği belirsizliklerdir. Piyasada beklentiler iyimser yönde ise ekonomi canlanma devresine, piyasadaki beklentiler kötümser yönde ise ekonomi durgunluk ve kriz devresine girebilmektedir. Keynes'e göre ekonomi durgunluk devresine girdiğinde genişletici para ve maliye politikaları uygulanarak piyasaya müdahale gerekmektedir (Fırat ve Demirtaş, 2012, s. 26).

Keynesyen makroekonomiye göre, emek piyasası her zaman dengeye gelecek şekilde çalışmamaktadır. Parasal ücretlerin katılığı durumunda gayri iradi işsizlik söz konusudur. Keynes'e göre, nominal ücretlerin esnekliği ekonominin tam istihdam dengesine dönmesinde yeterli bir etken değildir. Nominal ücret katılığı durumunda gerçekleşen negatif bir talep şokunun üretim ve istihdam üzerindeki etkisi Şekil 4'de gösterilmektedir. Ekonomi başlangıçta tam istihdam durumunda (L_e ve Y_f) dengededir. Dengede olan ekonomide toplam talep eğrisi AD_0 'dan AD_1 'e doğru düştüğünü varsayalım. Nominal ücretler katıyken fiyatlar esnek ise, (b) panelinde olduğu gibi ekonomi e_0 noktasından e_1 noktasına hareket edecektir. Nominal ücretlerin katılığı durumunda AS eğrisi W_0AS haline gelmiş olacaktır. (a) paneline bakıldığında fiyat düzeyinin P_1 seviyesine inmesi ve nominal ücret düzeyinin W_0 düzeyine aynı kalması durumunda reel ücretler W_0/P_1 düzeyine yükselecektir. Bu reel ücret noktasında emek arzı (L_d) emek talebini (L_c) aşacak ve cd kadar gayri iradi işsizlik söz konusu olacaktır. Gayri iradi olan işsizlerin $L_e - L_c$ kısmı denge reel ücret düzeyinde W_0/P_0 çalışmaya hazır olduklarından, reel ücret düzeyi de W_0/P_1 'den W_0/P_0 'e düşecektir. Bu durumda emek arz eğrisi b ve e aralığından daha düşük bir reel ücret düzeyinden çalışmayı kabul edeceklerdir. Reel ücret düzeyinde meydana gelen bir düşüş ise, kar maksimizasyonu düşünen firmaların daha fazla emek talep etmesine sebep olabilecektir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 57-58).

Reel ücret düzeyini düşürebilmenin iki yolu vardır. İlki, fiyat düzeyine oranla parasal ücretler düşürülmelidir. İkincisi ise, nominal ücrete oranla fiyat düzeyi yükselmelidir. Keynes ikincisini savunmakta ve fiyat düzeyinin yukarı doğru çıkabilmesi için toplam talep eğrisinin genişletilebilmesini savunmaktadır. Şekil 4'ün (b) panelinde görüldüğü üzere, AD 'yi AD_1 'den AD_0 'a kaydırılması için çeşitli politikalar gerekmektedir. Fiyat düzeyinde P_1 'den P_0 'a doğru gerçekleşecek artış, reel

ücret düzeyini düşürerek denge düzeyine (W_0/P_0) getirecek ve gayriiradi işsizlik ortadan kalkacaktır. Keynes, nominal ücret kesintilerini, teorik olarak dengeyi sağlamak için ücret ve fiyat esnekliğini reddetmiştir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 58-59).

Keynes'e göre, kısa dönem istihdam düzeyi üretim hacmi tarafından belirlenebilmektedir. Üretim hacmi ise, efektif talebe bağlı olmaktadır. Efektif talep kişilerin satın alma gücü ile desteklenmiş talep anlamına gelmektedir. Toplam harcamalar ve toplam satışlar aynı anlama gelebilmektedir. Satışlar ise üretim hacmine eşit olabilmektedir. O halde belirlenmesi gereken, efektif talebi nelerin belirlediğidir. Keynes bu sorunu aşabilmek için efektif talebi, iki bileşen olan tüketim ve yatırıma ayırmıştır (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009, s. 36).

Şekil 4. Keynes ve Gayri İradî İşsizlik

Kaynak: Snowdon ve Vane, 2012, s. 59.

Keynes'in iktisada getirmiş olduğu yenilik, ücret katılığı ve para aldanması kavramlarıdır. Keynes'e göre tam istihdam düzeyi altında bir ekonomide işsizlik var olabilir ve piyasalar kendiliğinden tam istihdam dengesine gelemeyebilir. Keynes ve Keynesyen iktisatçılara göre ücret ve fiyat katılıkları tartışmalı bir konu olsa da, ekonomi eksik istihdam düzeyinde de dengeye gelmesini açıklayıcı bir unsur olarak yer verilmiştir (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009, s. 44).

Keynesyen Teori ile Klasik Teori arasındaki farkı ortaya koyan bazı önemli noktalar vardır. Klasik Teori 'de milli gelir üretimin bir fonksiyonu iken, Keynesyen Teori 'de toplam talebin bir fonksiyonudur. Klasik Teori 'de para arzı üretim düzeyi ve fiyatları belirlerken Keynesyen Teori 'de para arzı faiz oranını belirlemektedir. Yine Klasik Teori 'de ücretler ve fiyatlar esnek varsayılırken, Keynesyen Teori 'de bu durum geçerliliğini kaybetmiştir. Keynes konjonktürel dalgalanmaları Çarpan-Hızlandırıcı Modeli ile açıklamaktadır. Keynes iki parametre arasındaki farklardan veya dönemler arasında değişikliklerden konjonktür devresinin ortaya çıkıp çıkmayacağını tahmin edilebileceğini açıklamıştır. Keynes, konjonktürel dalgalanmaların azalan veya artan büyüme ile azalan ve artan dalgalanma olarak ayırım yapmıştır (Fırat, 2012, s. 409).

Sonuçta Keynes'in İktisadi Dalgalanma Teorisine göre beklentiler, yatırımları, sermaye malının fiyatını, yatırımın beklenen getirisini, piyasa faiz oranını belirleyen önemli bir etkidir. Keynes'e göre konjonktürel dalgalanmalar, tüketim ve yatırım seviyelerinin dikkate alınması ve gelecekteki beklentilerde ortaya çıkabilecek belirsizliklerle açıklanmaktadır. Piyasada olumlu beklentiler var ise canlanma devresinden bahsedilirken, piyasada olumsuz beklentiler söz konusu ise ekonomik durgunluk ve kriz devresinden bahsedilmektedir. Eğer ekonomide olumsuz beklentiler söz konusu ise, Keynes'e göre para arzı ve kamu harcamaları artırılmalı ya da vergi oranları azaltılarak piyasaya müdahale gerekmektedir (Fırat, 2012, s. 409).

Keynesyen yaklaşıma göre, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki geçici bir gecikme durumu istihdam yaratmayan büyümeye neden olmaktadır. Keynesyen modelin getirdiği açıklamaya göre, ücretlerin esnek değil de katı olması sonucu istihdam ekonomik büyümeyi geciktirmektedir (Çaşkurlu, 2014, s. 46).

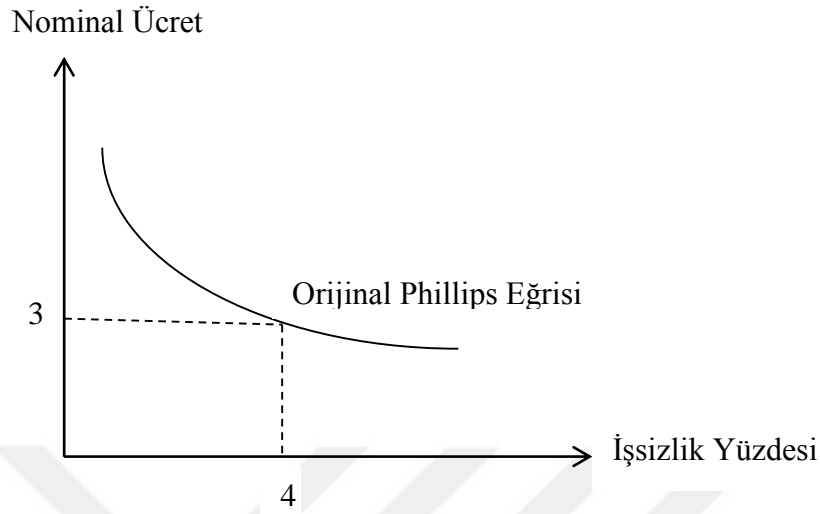
3.3.3. Monetarist Yaklaşım

Monetarist Konjonktür Teorisi'nin kurucusu Milton Friedman'dır. Friedman'a göre, konjonktürel dalgalanmaların temel sebebi para arzında meydana gelen dalgalanmalardır (Fırat, 2012, s. 409). Para arzında meydana gelen artışlar ekonomide canlanmaya sebep olurken, para arzında meydana gelen azalışlar ise ekonomide durgunluğa neden olmaktadır (Himmetoğlu, 2010, s. 15). Ekonomiyi dengesiz duruma sürükleyen sebepler arasında devletin para ve maliye politikalarına yaptıkları müdahaleler yer almaktadır. Bu teoriye göre, para arzındaki büyüme oranı ile nominal gelirin büyüme oranı arasında bir ilişki söz konusu olmaktadır. Parasal büyümede meydana gelen genişlemeye, parasal büyüme oranındaki yavaşlama resesyon ortamına geçici olarak neden olabilmektedir. Parasal büyümedeki değişikliği ise Merkez Bankasının para politikası belirlemektedir (Fırat, 2012, s. 409). Parasal büyüme (para arzında meydana gelen artış) ile birlikte ekonomide mevcut olan reel para miktarı ve reel para ankesleri artmakta, bunun yanı sıra faiz oranları ile birlikte döviz kurunda da düşüş gerçekleşmektedir (Himmetoğlu, 2010, s. 15). Finansal piyasalarda meydana gelen bu hareketlilik diğer piyasaları da etkileyecek, tüketim harcamaları, yatırım talebi ve ihracatın artabilmesine sebep olacaktır. Parasal büyümedeki bu artış toplam talebi arttırarak ekonomiyi genişletecektir. Parasal büyüme oranındaki düşme meydana gelir ise, ekonomide resesyon söz konusu olacaktır. Monetarist Teorisi'ne göre ücretler kısa dönemde geçici oranda yapışkanlık göstermektedir. Friedman'a göre kısa dönemde ekonomide fiyat düzeyi beklenen fiyat düzeyinden farklılık göstermektedir (Fırat, 2012, s. 409).

Para arzında gerçekleşen büyüme toplam talebi etkileyerek ve konjonktür döngüsü başlatmaktadır. Monetarist iktisatçılara göre, kısa dönem arz eğrisi pozitif eğimli olduğundan toplam talepte meydana gelen dalgalanmalar hem reel GSMH'yi hem de fiyatlar genel düzeyini etkileyerek dalgalanmalara sebep olacaktır (Himmetoğlu, 2010, s. 15).

1950'li yıllardan itibaren ekonomi tam istihdam düzeyine ulaşmadan sık olarak makroekonomik sorunlardan biri olan enflasyon ile karşılaşmaktaydı. Bu durum Keynesçi teori açısından önemli bir sorun haline gelmişti. Keynesçi yaklaşım enflasyon sorununu "Phillips Eğrisi" ile aşmaya çalışmıştır. Avustralyalı iktisatçı A.W. Phillips, işsizlik oranları ile nominal ücretlerdeki değişme oranları arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Phillips'in çıkış noktası emek piyasasında talep arttıkça işverenlerin mevcut işçilerini

ellerinde tutabilmek ve yeni işçi çalıştırabilmek için işçi ücretlerini arttırmak zorunda kalmalarından ortaya çıkmıştır (Paya, 2007, s. 306).

Şekil 5. Orijinal Phillips Eğrisi

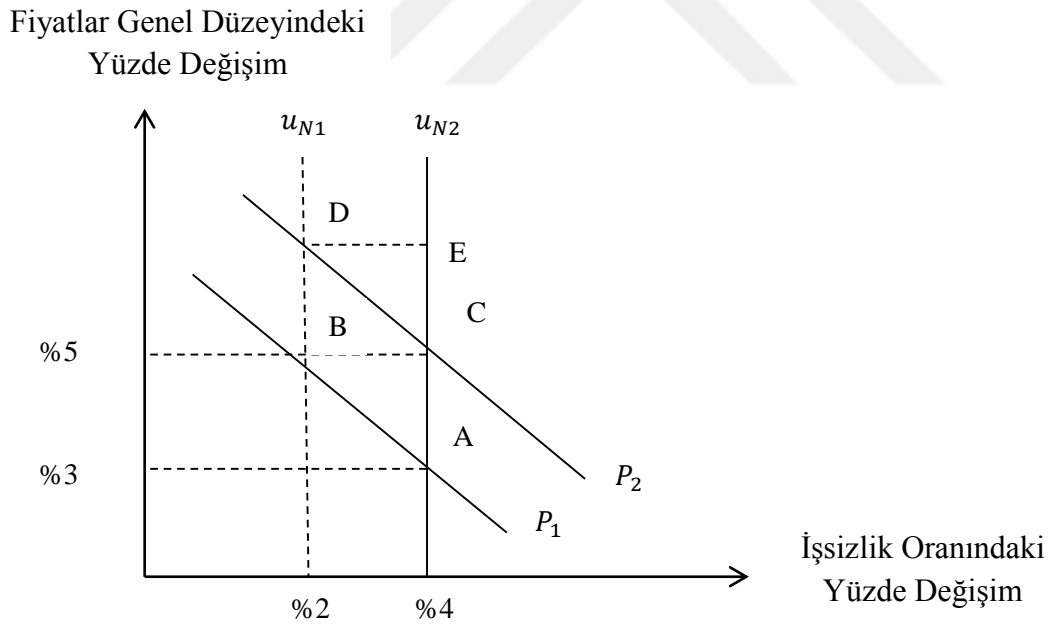
Kaynak: Paya, 2007, s. 306

Orijinal Phillips eğrisi, işsizlik oranlarında herhangi bir değişiklik olmaması için işçi ücretlerindeki artışın ne kadar olması gerektiğini ve işçi ücretlerindeki herhangi bir değişikliğin neden olacağı işsizlik oranlarını yansıtan bir eğridir. Örneğin, işsizlik oranının %4 dolaylarında kalabilmesi için işçi ücretleri artışının %3 civarında olması gerekmektedir (Paya, 2007, s. 306).

Milton Friedman, “Enflasyon ve İşsizlik” adlı çalışmasında Phillips eğrisinin evrimine yönelik bir analiz yapmıştır. Friedman, iktisatçıların işsizlik ile reel ücretler yerine nominal ücretler arasındaki ilişkiyi analiz etmelerini doğru bulmuştur. Friedman yine bu iktisatçıların üstü kapalı bir şekilde nominal ücret beklentilerindeki değişiklikler ile reel ücret beklentilerindeki değişiklikleri eşit olarak kabul etmelerini anlaşılabilir bulmuştur. Ayrıca, işsizlik oranları ile nominal ücretlerdeki değişim oranı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bazı ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Başlangıçtaki bu ampirik kanıtlar, fiyatlarda meydana gelen şiddetli kısa dönemli dalgalanmalara rağmen, görece olarak daha istikrarlı bir uzun dönem fiyat düzeyinin var olduğunu elde etmiştir. Bu istikrarlı ilişkiyi ise, beklentilerin yaygın olarak göz önünde bulunduğu bir dönemde elde etmiştir. Friedman bu nedenle söz konusu verilerin uyarıcı bir işaret vermediğini düşünmüştür. Böylelikle, işsizlik ile enflasyon oranları arasındaki istikrarlı bir ilişkinin

bulduğunu öne süren hipotezde (negatif eğimli Phillips eğrisi) iktisatçılar arasında olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Çünkü Friedman'ın bu hipotezi Keynes'in teorik olarak alt yapısında mevcut olan boşluğu doldurmuştur. (Akkuş, 2012, s. 114-115)

Friedman'a göre, işsizlik oranları ile parasal ücretlerin değişim oranını ifade eden orijinal Phillips eğrisi hatalıydı. İşveren ve işçileri asıl ilgilendiren parasal ücretler değil, reel ücretlerdi. Ücret pazarlıkları farklı zamanlar için görüşüldüğünden belirlenen reel ücret, sözleşme boyunca olması gereken enflasyon oranı etkilemektedir. Friedman, orijinal Phillips eğrisinin hatalı olduğunu ve Phillips eğrisinin reel ücretlerin değişim oranlarına göre ayarlanması gerektiğini savunmuştur (Snowdon ve Vane, 2012, s. 155). Bu sebeple Paracılar görüşlerini, "Doğal İşsizlik Oranı" ve "Beklentilerle Genişletilmiş Phillips Eğrisi" (Şekil 6) ile açıklamışlardır. Friedman'a göre her bir ülke ekonomisinin denge üretim düzeyi, yani o ekonominin normal performansı vardır. İşte, ekonomi bu normal performansına ulaştığında dahi belirli bir işsizlik oranı gözlenmektedir. Friedman bu durumu "Doğal İşsizlik Oranı" olarak tanımlamaktadır. (Paya, 2007, s. 339).

Şekil 6. Beklentilerle Genişletilmiş Phillips Eğrisi

Kaynak: Paya, 2007, s. 339

3.3.4. Yeni Klasik Yaklaşım

1970'li yıllarda Robert Lucas, Yeni Klasik Yaklaşımına öncülük etmiştir. Yeni Klasikler, konjonktürel dalgalanmaları çarpan mekanizması ve Milton Friedman'ın parasal yaklaşımından ilham alarak parasal şokların analiz araçlarını kullanarak ele almışlardır (Kökocak, 2005, para. 7). Yani Yeni Klasik Yaklaşım, çarpan mekanizmasını ve parasal şokların analiz araçlarını birlikte kullanmışlardır. Yeni Klasikler, Keynesçiler ve Monetarist iktisatçılardan farklılık göstermiştir (Fırat ve Demirtaş, 2012, s. 27). Yeni Klasik iktisatçılar konjonktürel dalgalanmaları denge teorisi ile açıklamışlardır. Yeni Klasiklere göre, bireyler aldıkları fiyatlar için piyasada optimal tepkide bulunamamakta ve bireylerin fiyatları algılaması ile birlikte arz ve talep değişmelerine verdikleri tepkiler sabit iken, piyasaların temizlenmesi söz konusudur. Yeni ekonomik yapı ise, bütün değişkenleri sabit değerleri ile tanımlamak yerine istikrarlı bir istatistiki süreçler ile tanımlamaktadır (Kökocak, 2005, para. 7). Yeni Klasikler, konjonktürel dalgalanmaları rekabetçi dalgalanmalar ile açıklayarak yeni denge teorileri ortaya koymuşlardır (Fırat ve Demirtaş, 2012, s. 27). Fakat onların hemfikir oldukları tek bir konjonktür teorisi yoktur. Onlara göre konjonktür dalgalanmaların nedeni parasal şoklar ve reel şoklardır. Yeni Klasik iktisatçılara göre konjonktürel dalgalanmaların sebepleri farklı olsa da hepsinin ortak noktası konjonktürel dalgalanmaların rekabetçi denge olarak algılanmış olmasıdır (Kökocak, 2005, para. 8).

Lucas'ın eksik bilgi teorisine göre, tam rekabet piyasasında eksik bilgi konjonktürel dalgalanmalara yol açacaktır. Eksik bilgi teorisine göre ekonomik dalgalanmalar, ekonomik yapıda beklenmeyen parasal müdahalelerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sektörel Değişim Teorilerine göre ekonomik dalgalanmaların sebebi, sektörler arası istihdam ve üretim değişimleri ile ilgilidir. Lucas ve bazı diğer iktisatçılar tarafından benimsenen Rasyonel Bekleyişler Konjonktür Teorileri, parasal ücretlerin rasyonel bekleyişler tarafından belirlendiği düşüncesine dayanmaktadır. Bunlara göre eğer toplam talep beklenenden daha büyük bir şekilde artış göstermiş ise ekonomi genişlemeye girecek, toplam talep beklenenden daha düşük bir artış göstermiş ise ekonomide resesyon söz konusu olacaktır (Fırat, 2012, s. 409).

Yeni Klasik görüşüne göre, emek talebi cari gerçek ücretin fonksiyonu iken, emek arzı ise beklenen gerçek ücretin bir fonksiyonudur. İstihdam ve ücret dengesi hem cari düzeyi hem de beklenen fiyat düzeyinden etkilenmektedir. Tüm bunlar ise gerçek ücret

düzyini etkilemektedir. Görülmektedir ki, cari gerçek ücret ile beklenen gerçek ücret arasındaki bu fark emek piyasasında bir dengesizliğe yol açmaktadır. Yeni Klasiklere göre, emek piyasasındaki bu dengesizlik gerçek ücrette beklenen ile gerçekleşen arasındaki farktan kaynaklanan bir dalgalanma sonucu piyasada oluşacak eksik bir bilgilendirmenin sonucudur (Ataman, 1998, s. 64).

Yeni Klasik yaklaşım, fiyatların ve ücretlerin düşüş ve artış yönünde esnek olduğunu kabul etmektedirler. Friedman'a göre, işgücü piyasası kısa dönemde temizlenirse bile uzun dönemde mutlaka temizlenecektir. Friedman'ın bu iddiasına karşılık Yeni Klasikler emek piyasasının anında temizleneceğini kabul etmektedirler. Bu çerçevede Yeni Klasiklere göre, işsizler kendilerine sunulan düşük ücretleri kabul etdikleri anda işsizlik problemi ortadan kalkacaktır. Bu belirli ücreti kabul etmeyen işsizler ise gönüllü işsizler olacaktır (Ercan ve Özar, 2000, s. 37). Yeni Klasiklerin görüşü çerçevesinde "İş Arama Teorisi" ve "Konjunktür Devresi Teorisine" değinilecektir. "İş Arama Teorisi"ne göre, daima işsizler ve bu işsizlere karşılık gelen mutlaka mevcut işler vardır. Fakat hem işsizlerin hem de mevcut olan işlerin karşı karşıya gelmesi maliyetli bir süreçtir. Bu nedenle kişi, sadece boş zamanı ile çalışma arasında bir tercih yapmayacak, aynı zamanda iş arama sürecinde de bulunacaktır. Bu durumda kişinin nihai amacı fayda maksimizasyonudur. Yani bu teoriye göre, kişi çalışmak ile çalışmamak arasındaki bir tercih ile işi kabul etmek ile etmemek arasındaki tercih zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. Kişi, belirli bir zaman süreci içerisinde belli bir düzeyin altındaki ücreti kabul etmeyebilir, fakat işsiz kalınan süre uzadıkça bu ücret sınırını daha da aşağı çekerek yeni iş olanaklarını kabul edebilir. Sonuçta, iş aramanın maliyeti ile iş ararken geçen sürede vazgeçilen gelir miktarı karşılaştırılarak kişinin faydasının maksimum olduğu noktada iş arama süreci durdurulacaktır (Ataman, 1998, s. 64-65).

"Konjunktür Devresi Teorisi" Yeni Klasik iktisatçıların tanımladığı ve açıkladığı son teoridir. Konjunktür Devresi teorisi, teknolojik işsizliği temel olarak alan teoridir. Bu teoriye göre, teknolojik değişimlerden kaynaklanan dengesizlikler sonucunda, bu dengesizliği yaratan unsurların hem arz hem de talep yönlü olabileceğidir. Arz ve talep birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduklarından teknolojik bir değişim sürecinde her iki değişkeni incelemek doğru olacaktır. Teoriye göre, teknolojik değişim çok hızlı gerçekleşmektedir ve bu değişimlere anında cevap verebilmek mümkün değildir. Bu teknolojik değişimleri açıklamak için Yeni Klasikler, şok ve yayılma dönemine yer vermişlerdir. Şok dönemlerinde dengeler değişecektir ve

bu değişmelerle birlikte gerekleŒecek yeni durumlar hem arz hem de talep cephesinden kaynaklanabilecektir. Yayılma döneminde ise, oluŒan dengesizlikler ile birlikte “deęiŒen dengenin korunması” gibi yeni durumlar söz konusu olabilecektir (Ataman, 1998, s. 66).

Sonuç olarak bu teoriye göre, piyasada yeteri kadar iŒ varken bazı kiŒilerin yeteri kadar bilgiye sahip olmamaları iŒ bulamamalarına neden olmaktadır. Ayrıca, hukumetlerin iŒsizlik yardımlarında bulunması, iŒ arayan kiŒilerin iŒ bulma sürecini uzatarak iŒsizlięi arttırmaktadır. Tüm bunlara rağmen son zamanlarda emek arzının geniŒlemesine neden olan bazı kesimlerin (evli kadınlr, gençler vb.) hızlı bir Œekilde iŒgucu piyasasına girmesi iŒsizlięi arttıran temel nedenlerden biri olmaktadır (Ercan ve Özar, 2000, s. 37).

Yeni Klasik YaklaŒıma göre, serbest piyasa da yapılanmanın oluŒması aŒırını emek arzını ücretlerin esnekliği sayesinde kendiliğinden cozmektedir. Yeni Klasik YaklaŒıma göre, piyasaların sürekli olarak temizlenmektedir. Yeni Klasik iktisadın bu varsayımdan yola cıkararak, fiyat seviyelerinin deęiŒmesine nominal ücretlerin hemen tepki vermesi, iŒsizlik seviyesini doğal iŒsizlik seviyesinde tutmaktadır (aŒkurlu, 2014, s. 46). Yeni Klasikler doğal iŒsizlięi bu Œekilde açıklamaktadırlar.

Dünya ülkelerinde kureselleŒme çabası rekabetçi piyasaları ortaya cıkarmaktadır. Bu durum etkinlik arayıŒında istihdamın azalmasına neden olmaktadır. Yeni Klasik iktisatçılara göre, verimlilik özellikle küresel ekonomik iliŒkilerde imkan verdiği düzeyde dünyanın birçok farklı bogelerinde emek maliyetini duŒurulmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum iktisadi olarak rasyonel biçimde kabul edilmektedir (aŒkurlu, 2014, s. 46).

3.3.5. Yeni Keynesyen YaklaŒım

Yeni Keynesci Konjonktür Teorileri, makroekonomik geliŒmeleri mikro temellere bağlayarak aıklamıŒlardır. Ekonomide uzun dönem ve eksik rekabet üzerinde önemli olude durmuŒlardır. Keynes’in Genel Teorisi’nde mevcut olan Walrascı olmayan paradigmayı ele alarak konjonktürel dalgalanmayı aıklamıŒlardır (Fırat ve DemirtaŒ, 2012, s. 27). Keynesyen iktisatçılar Keynes’in goruŒleri ile makroekonomik denge yaklaŒımını birleŒtirerek piyasa ortamında ekonomik, mali, teknolojik Œokların ortaya cıkabileceğini soylemiŒlerdir. Ekonomide gerekleŒen bu Œokları azaltma ya da canlanmaya donuŒturulebilmesi için nominal fiyat deęiŒmezlięi üzerinde alıŒmıŒlardır.

Walras'ın Genel Teorisi'nde ise piyasa tarafından belirlenen değişkenler istihdam, üretim, nispi fiyatlar, reel değişkenlerdir. Fiyat, nominal ücret, nominal faiz oranları gibi ekonomik kavramlar piyasa tarafından belirlenmektedir. Walras'a göre para piyasası pek önemli değildir. Çünkü nominal değişkenler reel değişkenleri etkilemediğinden para piyasası da çok önem taşımamaktadır. Yeni Keynesyen Yaklaşımına göre işçi ve firmaların davranışları rasyonel olarak varsayılmıştır. İşgücü verimliliği ise reel ücret seviyesi noktasına dayandırılmıştır. Bunlara göre Yeni Keynesyen iktisatçılar ücret ve fiyat katılıkları konusundaki görüşlerine yoğunlaşmış, ücret ve fiyat esnekliklerinin yüksek olmasının ise ekonominin karşı karşıya kaldığı şokları genişletebileceğini öne sürmüşlerdir. Yeni Keynesyen iktisatçılara göre, ücret ve fiyatların uyum sağlama hızının yüksek olması durumunda ise ekonomik dalgalanmaların gerçekleşmesini engelleyecektir (Fırat, 2012, s. 410).

1970'li yıllarda Keynesyen İktisat etkinliğini kaybetmiştir. Keynesyen İktisadın etkinliğini kaybetmesinin nedenlerinden biri ise, bu iktisadın makro temelli olup mikro temelleri analizi dışı bırakmış olmasıdır. Bu durum ise iktisatçıları yeni oluşum arayışına sürüklemiştir. Bu arayışlar içerisinde bir grup iktisatçı rasyonel beklentilerden yararlanarak Yeni Klasik modelleri kullanarak makro iktisadı açıklamaya çalışmıştır. Bir diğer grup iktisatçı ise, rasyonel beklentilerin bu kadar hızlı yükselişinden rahatsızlık duyarak Keynesyen İktisadın bu varsayım ile nasıl orta yolu bulabileceği konusunda arayışa geçmişlerdir. Bu anlamda Yeni Keynesyen İktisatta rasyonel beklentiler varsayımı, piyasalarda gerçekleşen bir başarısızlığa karşı mikro temelli açıklamaları kullanarak yeni farklı bakış açısı kullanmışlardır (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009, s. 53-54). Fakat rasyonel beklentiler varsayımına dayalı modeller teorik olarak başarı gösterse de ampirik alanlarda bu başarıyı gösterememesi bu modellere yönlendirilen eleştirilerden olmuştur. Yeni Keynesyenler rasyonel beklentiler teorisini kabul etmekle birlikte onları Yeni Klasik iktisatçılardan ayıran fiyat belirlemesini ortaya koymuşlardır. Yeni Klasik İktisat modellerinde firmalar tam rekabetçi koşulları ve eksik bilgi varsayımı altında fiyatı veri kabul etmişlerdir. Yeni Keynesyen İktisat modellerinde ise, firmalar eksik rekabet koşulları varsayımı altında fiyatı belirleyici konumdadırlar (Yıldırım, Lopcu, Çakmaklı, Özkan, 2010, s. 1270).

1970'li yılların sonlarına doğru rasyonel beklentiler teorisini Keynesyen işgücü piyasaları ile birleştiren modeller ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan Fischer, rasyonel beklentiler ve uzun dönemli işgücü sözleşmelerinin varlığının, parasal politikanın çıktıyı etkileyebilmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Taylor ise

aynı şekilde, tek kaynağının aşamalı işgücü sözleşmelerinin katılıklarının söz konusu olduğu modellerde işsizlikte oluşan sürekliliği açıklamıştır (Yıldırım vd., 2010, s. 1270).

Yeni Keynesçiler, Phillips eğrisinin önceden tespit edebildiği özel durumları açıklamak için emek piyasasında birtakım yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu geliştirilen yaklaşımların amacı, işçilerin (çalışanların) düşük ücretle çalışmaktansa işsiz kalmayı, yani çalışmamayı tercih etmelerini rasyonel bir şekilde açıklayabilmektedirler. Yeni Keynesçilerin geliştirdiği bu yaklaşım “Zımnî Anlaşma Teorisi” dir. Zımnî Anlaşma Teorisine göre, çalışanlar ile işverenler arasında yazılı olmayan bir anlaşmanın varlığı söz konusudur. Söz konusu olan anlaşmanın hiçbir resmi niteliği olmamakla birlikte işyerlerinde ortaya çıkan ortak bir kültürü yansıtmaktadır. İşçiler işverenlerin herhangi bir baskısı olmadan çalıştıkları firmaya büyük bir sadakatle bağlı kalmakta ve üretim artışı için büyük bir özveri ile çalışmaktadırlar. İşverenler ise, konjonktürel dalgalanma dönemlerinde bu durumu işçilere karşı kullanmamakta ve emek talebi düştüğünde işçileri işten çıkarmadıkları gibi ücretlerini de kesintiye uğratmamaktadırlar. Phillips ilişkisi, Zımnî Anlaşma Teorisinin bir teyidi olarak sunulmakla birlikte bir de Phillips ilişkisinin mikro düzeyde tutarlılığını göstermiştir (Paya, 2007, s. 373).

3.4. İstihdam Yaratmayan Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme ve işsizlik tüm dünya ülkelerini ilgilendiren en önemli makroekonomik göstergelerdendir. Reel GSYİH'daki artışı nitelendiren ekonomik büyüme ve cari ücretler düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamayanlar olarak nitelendirilen işsizler hem iktisadi hem de politik yönden önemlidir. Genel olarak ekonomik büyüme arttıkça işsizlik oranlarında azalma olması beklenir veya düşük büyüme oranlarına karşılık işsizlik oranlarının düşmemesi hatta artması beklenir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 4).

Okun Yasası'na göre, üretim ve işsizlik faktörleri arasında çift yönlü negatif bir ilişki bulunmaktadır (Eser, 2014, s. 31). Okun, ABD ekonomisi için doğal işsizlik oranını %4 olarak kabul etmiştir. %4 işsizlik oranını aşan her %1'lik bir artış potansiyel çıktı seviyesini yaklaşık %3,2 oranında azaltabileceği sonucuna varmıştır (Öz, 2010, s. 1).

Okun, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişkiyi ele alırken fark ve aralık modelini kullanmıştır. Okun, bu ilişkiyi fark modeline göre şu şekilde sistematikleştirmiştir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 4):

$$\Delta u_t = \alpha - k(\Delta y_t) + \varepsilon_t \quad (3.22)$$

Denklem (3.22)'de yer alan " Δu_t " işsizlik oranını, cari dönem ve önceki dönemi arasındaki farkı ifade ederken, aynı şekilde " Δy_t " 'de ekonomik büyüme oranının cari dönem ve önceki dönem arasındaki farkını ifade etmektedir. Denklemde yer alan " k " katsayısı ise, Okun katsayısını ifade etmektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 4). Denklem Okun Yasası'nın fark modeli olarak bilinmekle birlikte, işsizlik oranlarındaki eğilim ile ekonomik büyümenin artışı arasındaki eş anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktadır (Demirgil, 2010, s. 141). Yani denklem ekonomik büyüme ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını ifade etmektedir.

Fark modelinde yer alan Okun katsayısı ile sabit parametrenin oranları " $-\alpha/k$ " işsizliği sabit tutan reel büyüme oranını vermektedir. Meydana gelen büyüme oranının modelden elde edilen reel büyüme oranından " $-\alpha/k$ " büyük olması durumunda işsizliğin azalması beklenmektedir. Tam tersi durum söz konusu olduğunda ise, işsizlik oranlarının artması gerekmektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 4-5). Okun'un çalışmasında kurduğu ikinci ilişki ise, işsizlik oranı ile potansiyel ve fiili çıktı düzeyi arasındaki ilişkiyi ele almasıdır (Demirgil, 2010, s. 141). Okun'un ele aldığı bu ilişki aralık modelidir. Aralık modeline göre denklem aşağıdaki gibidir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 6):

$$u_t = u^* - k(y_t - y^*) + \varepsilon_t \quad (3.23)$$

Denklem (3.23)'de " u_t " t döneminde gerçekleşen işsizlik oranını, " y_t " ise yine t döneminde gerçekleşen reel çıktı düzeyini ifade etmektedir. Denklemde yer alan " u^* " doğal işsizlik oranını, " y^* " ise potansiyel çıktı düzeyini açıklamaktadır. " k " Okun katsayısı anlamına gelirken (ekonomik büyümenin istihdam yaratma potansiyeli), " ε_t " beyaz gürültülü [$\varepsilon_t \sim NID(0, \sigma^2)$] hata terimini ifade etmektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 5).

Okun Yasası ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar genellikle ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin simetrik olduğu varsayımına dayanmaktadır (Ceylan ve Şahin, 2010, s. 158). Ekonomik büyüme ve işsizlik oranı arasındaki negatif ilişkiyi denklemde ifade eden katsayısı ise k 'dir. Okun Yasası'nda k 'nın, ekonominin

konjonktürel dalgalanma boyunca daralma ve genişleme dönemlerinde aynı büyüklükte olduğu varsayılmıştır (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 5).

Son yıllarda yapılan Okun Yasası'nı konu alan çalışmalarda ekonomik büyüme ile işsizlik arasında asimetrik bir ilişkinin varlığına dikkat çekilmiştir. Yapılan bu çalışmalarda Okun Yasası'nda asimetrik ilişkinin varlığına sebep olan faktörler; faktör ikamesi, işgücüne katılım oranı, sektörel büyüme oranlarında gerçekleşen farklılıklar, büyüyen ve küçülen firmalar arasındaki asimetri ve zaman uyumsuzluğu olarak ifade edilmektedir (Kanca, 2012, s. 9). Bu durum ise Türkiye ve dünya ekonomilerinde ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşmediğini göstermektedir. Ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenleri arasındaki ilişkinin asimetrik yönde olduğu ortaya koyulabilmektedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, uygulamada olan makroekonomik politikaların ekonomilerde yeteri kadar istihdam yaratmadığını ifade etmektedir (Konukman ve Türel, 2010, s. 101-102). Ekonomik büyümenin ortaya koyduğu hâsıla artışı istihdam kapasitesini arttırmamakta veya hâsıla artışı için yeni emek faktörünün iş hayatına katılımına (emek faktörünün artmasına) engel olmamaktadır (Çaşkurlu, 2014, s. 45). Son dönemlerde dünya ekonomilerinde gerçekleşen büyümeye rağmen istihdam kapasitesinin arttırılmadığı, büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişkinin zayıfladığı da görülmektedir. Büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişkinin zayıflaması, ekonomilerin genişleme ve daralma dönemlerinde değişiklik göstermek ile birlikte asimetrik özellik sergilemektedir. Bu durum, ekonomik büyüme attıkça işsizlik oranının istenilen seviyede azalmadığını göstermektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 2).

Okun Yasası üzerine yapılan araştırmalar göstermektedir ki (Semmler ve Zhang 2005), işsizliğin azalması (istihdam artışı) ile büyüme oranı arasındaki ilişki çizgisinde ana ülkeler için (ki Amerika Birleşik Devletleri de dâhildir) güçlü bir değişikliğin görülmekte olduğunu göstermektedir. Ekonomik büyümeye istihdamın tepkisi, ABD'de azalırken, bazı ülkeler için artmaktadır (Khemraj vd., 2006, s. 5).

3.5. İstihdam Yaratmayan Büyümenin Nedenleri

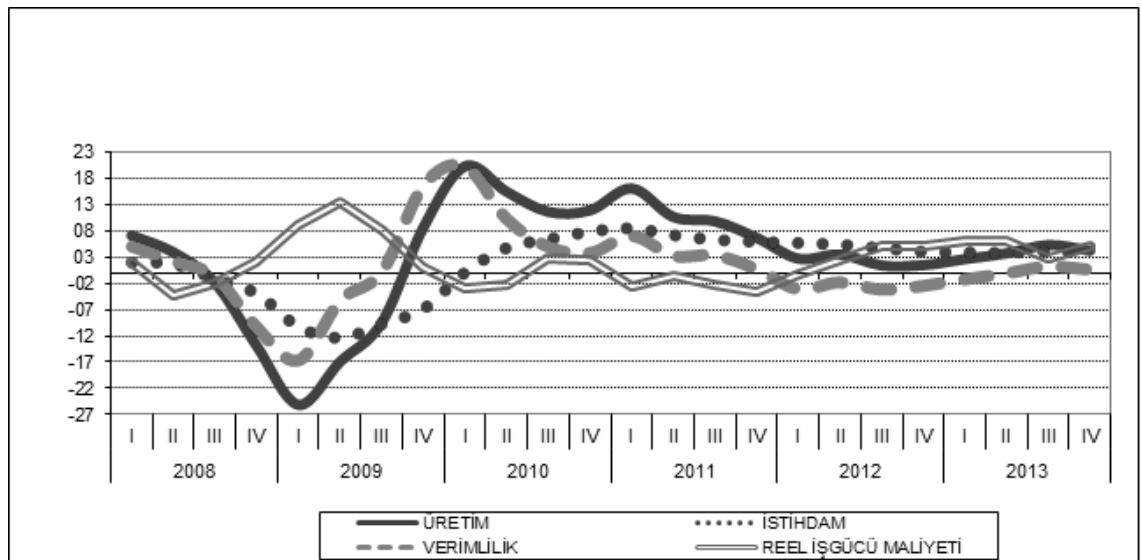
Son yıllarda Türkiye'de ve diğer ülkelerde yapılan çalışmalara göre, ekonomik büyüme işsizlik oranlarını istenilen seviyelere düşürememiştir. Yani ekonomik büyüme yeteri kadar istihdam yaratamamıştır. Ekonomik büyümenin yeteri kadar istihdam

yaratamamasının birçok sebebi mevcuttur. Türkiye’de ve diğer ülkelerde ekonomik büyümenin yeteri kadar istihdam yaratamamasının başlıca sebepleri aşağıdaki gibidir:

3.5.1. Ekonomik Büyüme-İşsizlik-Verimlilik İlişkisi

Dünya ekonomilerinin ekonomik büyüme süreçleri incelendiğinde teknolojik ilerlemeler ve teknoloji düzeyleri, verimlilik artışları ve toplam faktör verimlilikleri ekonomik büyümeleri için önem arz etmektedir. Ekonomik büyüme süreci içerisinde teknolojik ilerleme süreci çok önemlidir. Verimlilik analizinde teknoloji faktörü sabittir ve bunun için durağan ölçüm yapılır. Verimlilik artışı analizi ise dinamik bir süreci ifade eder. Uzun dönemde teknolojide yaşanan yenilikler ile verimlilikte artış sağlanabilir. Kısaca ifade edilecek olursa, verimlilik artışı süreçle ilgili olurken üretimdeki verimlilik artışı ise ekonomik büyümeyi ifade etmektedir. Katma değerde olsa miktarda olsa verimlilik artışı üretimin artmasına anlamına gelmektedir. Teknolojik ilerleme sağlanırken istihdamın temel kaynağı olan beşeri sermayede yeterince donatılmalı ve bu teknolojik sisteme uyum sağlamalıdır. Bu bağlamda bir ülkede katma değerlerin ortaya çıkmasında sermaye birikiminin ve işgücü faktörlerinin seviyesinin önemli olduğu kadar, bunun ne kadar etkin kullanıldığı da önemlidir (Aksu, 2017 s. 43).

Grafik 3: 2008-2013 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Kısa Dönemli İş İstatistikleri, Üretim, Verimlilik, İstihdam ve Reel İşgücü Maliyetleri Endeksi

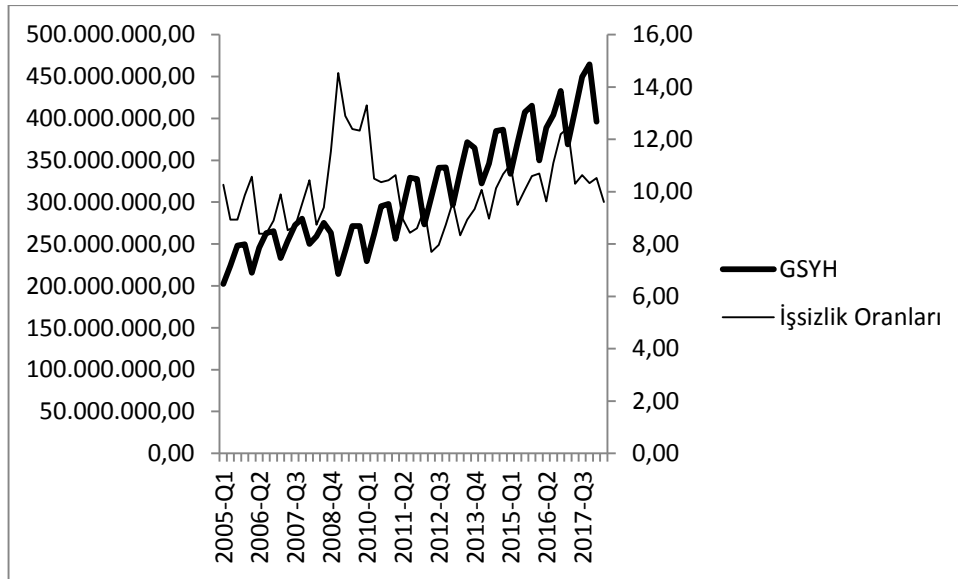

Kaynak: Aksu, 2017 s. 44

Yukarıdaki 3 nolu grafikte reel işgücü maliyetleri ile üretim seviyesinin ters orantılı olduğu görülmektedir. Yani reel işgücü maliyetleri arttıkça üretim düzeyi düşmektedir. Verimlilik ile de işgücü maliyetleri ters orantılıdır. Verimlilik arttıkça üretimde uzun vade de artış göstermiştir. Yani verimlilik üretim düzeyi ile yakından bir ilişki içerisindedir (Aksu, 2017 s. 44).

1980 yıllı öncesi Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyümede artış işsizlik oranlarını düşürmektedir. Fakat 1980 yılları sonrasında Türkiye’de izlenen politikalar sebebiyle ekonomik büyüme yeteri kadar istihdam yaratamamıştır. Bunun birinci sebebi iç pazara yeteri önemin verilmemesi, ikincisi ise dış pazara daha çok önem verilmesi ve ona yönelik üretimin gerçekleşmesidir. Bu durum, daha az işçi ile daha fazla üretim yapmaya yönlendirmiştir. Bu sebeple işçiler daha fazla çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum yatırımları arttırmamış, sadece üretimin sürdürülmesine sebep olmuştur (Kara ve Duruel, 2005, s. 375-376). Aşağıdaki 4 nolu grafik ise 2005-2017 döneminde Türkiye ekonomisinde GSYH ve işsizlik oranlarını göstermektedir.

Grafik 4: 2005-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi GSYH ve İşsizlik Oranları (Üç Aylık)

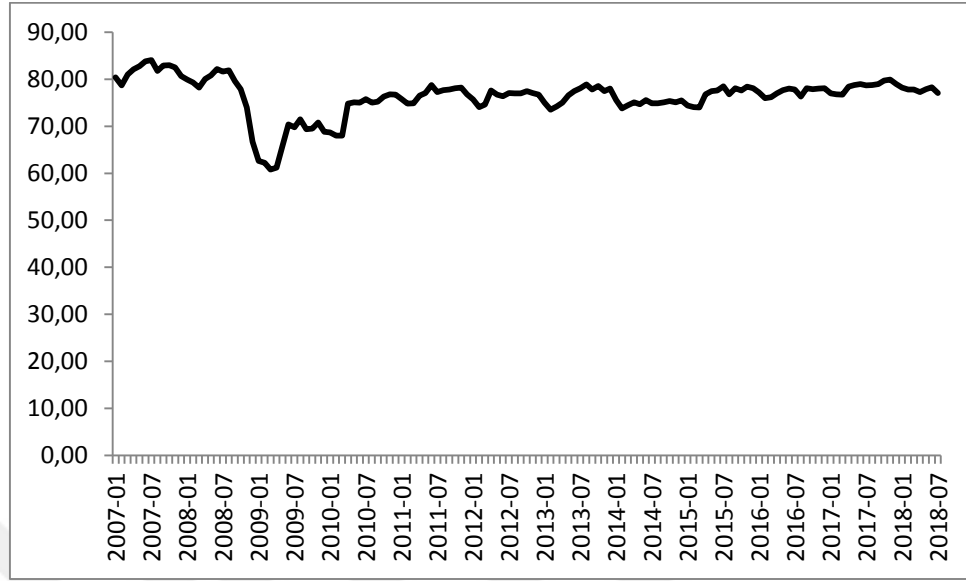
Kaynak: TCMB

Yukarıdaki 4 nolu grafikte Türkiye ekonomisine ait 2005-2018 dönemi GSYH ve İşsizlik oranları verileri verilmiştir. Grafik 4 incelendiğinde 2009 yıllarında söz

konusu yıllara ait işsizlik oranları en yüksek dönemini yaşamıştır. Yine 4 nolu grafikte aynı dönemlere bakıldığında GSYH’da düşüşler yaşanmıştır. Son yıllar incelendiğinde incelendiğin de GSYH oranların da meydana gelen düşüş işsizlik oranlarının artmasına sebep olmuştur. Yaklaşık olarak 2010-2013 döneminde GSYH ‘da meydana gelen bir yükseliş işsizlik oranlarını düşürdüğü görülmektedir. Bu durum GSYH ve işsizlik oranları arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını sunmaktadır. GSYH’da meydana gelen artış/azalış işsizlik oranlarında azalışa/artışa sebep olabilmektedir.

Türkiye ekonomisinde sanayi sektöründe ekonomik büyümenin yeteri kadar istihdam yaratamamasının sebebi verimlilik artışlarıdır (Kara ve Duruel, 2005, s. 376). Verimlilik artışı, aynı girdi oranları ile daha fazla üretim miktarına (işçi başına düşen üretim miktarındaki artış) ulaşma anlamına gelmektedir. Bu durum ekonomide daha fazla çıktı oluşması anlamına gelen büyümeye sebep olurken istihdam oranlarında herhangi bir artış olmamaktadır (Barışık vd., 2010, s. 99). Verimlilik artışları sanayi sektöründe yüksek iken hizmet sektöründe düşüktür. Sanayi sektöründe makine üretimi, beyaz eşya, otomotiv gibi ürünlerin üretimi verimliliği arttırmakta ve ekonomik büyümenin istihdama olan etkisini engellemektedir. Sanayi sektörü içerisinde bulunan imalat sanayi, verimlilik artışı üzerine kurulmuş bir sektördür (Kara ve Duruel, 2005, s. 376). GSYİH oranlarında meydana gelen artışın büyük bir kısma sahip olan imalat sanayinde verimlilik artışına rağmen istihdamdaki çok küçük artış oranları işsizliği azaltmada yeterli değildir (Barışık vd., 2010, s. 99). Fakat yine de bu sektör dünyadaki diğer ülkeler ile rekabet gücünü kaybetmemek adına verimliliklerini arttırmak durumunda kalmaktadırlar (Kara ve Duruel, 2005, s. 376).

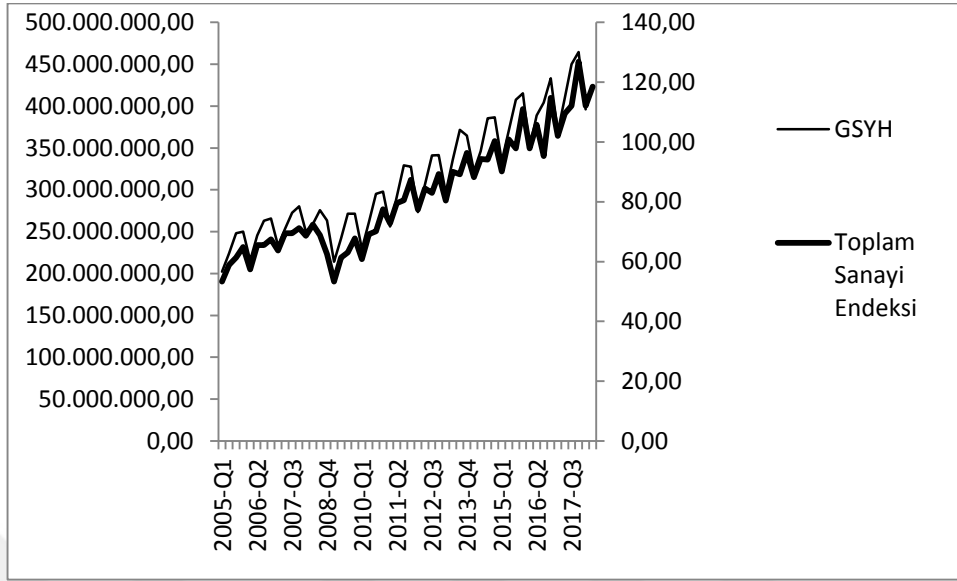
Grafik 5: 2007-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (Aylık)

Kaynak: TCMB

Yukarıdaki 5 nolu grafik 2007-2018 dönemi Türkiye için imalat sanayi kapasite kullanım oranını göstermektedir. Verimlilik artışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olan imalat sanayinde azalış, 2008 yılında başlamış ve 2009 yılında dip noktaya ulaşmıştır. GSYH’da meydana gelen artışların büyük bir kısmına sahip olan imalat sanayi, 2009 yılından 2011 yılına kadar artış göstermiştir. 2011-2018 döneminde dalgalanmalar olsa da aşırı düşüş veya yükseliş göstermemiştir. TCMB işsizlik verileri ile imalat sanayi oranları kıyaslandığında, imalat sanayi işsizlik oranlarını yeteri kadar düşürememiştir. Bu durum istihdam yaratmayan büyüme kavramını bir kez daha gündeme getirmiştir. Aşağıdaki 6 nolu grafik 2005-2017 dönemine ait Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ve sanayi endeksi oranlarını göstermektedir.

Grafik 6: 2005-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi GSYH ve Toplam Sanayi Endeksi (Üç Aylık)

Kaynak: TCMB

Grafik 6 Türkiye ekonomisine ait 2005-2018 dönemi GSYH ve sanayi üretim endeksini vermektedir. Grafik 6 genel olarak incelendiğinde GSYH ve sanayideki üretim aynı oranda artıp veya azalmaktadır. Örneğin 2009 yılına bakıldığında GSYH ve sanayi üretim endeksi doğru oranlı bir şekilde azalmıştır. Aynı şekilde 2010 yılında GSYH’da meydana gelen azalış ile sanayi üretim endeksindeki azalış hemen hemen aynı oranda olmuştur. Bu durum GSYH ve sanayideki üretimin doğru orantılı olduğunu ve birbirleri ile yakından ilişkili olduğu göstermektedir.

Üretim sürecinde kullanılan emek ve sermaye faktörlerinden üretimin sermaye lehine değişmesi verimlilik şoklarına sebep olmaktadır. Üretimde emek faktörünün veriminin artmasını sağlayan teknolojik gelişmeler, aynı üretim düzeyinde kalarak daha az işçi çalıştırılarak aynı üretim miktarı elde edilebilmektedir. Bu durum üretimde çıktının artışına karşılık istihdam yaratılmasını engellemektedir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 6).

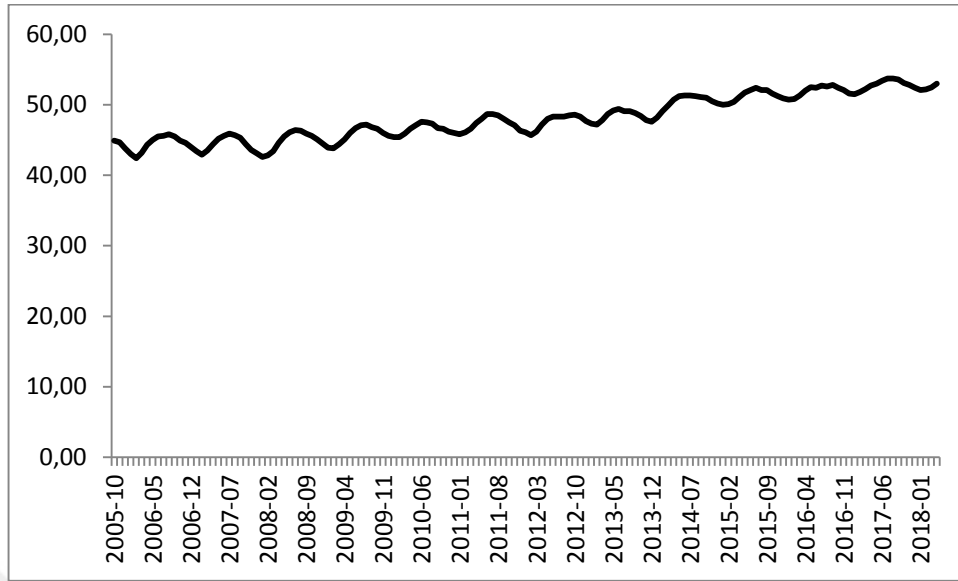
3.5.2. İşgücü Piyasası

Ekonomik büyümenin yeteri kadar istihdam yaratamamasının diğer sebepleri ise, tarım sektöründe çözümlere bağlı olarak işgücüne katılım oranlarının yükselmesi, işgücü piyasasında asimetrik bilginin varlığı, ara eleman yetiştirmedeki yetersizlik, açık

işler ile işsizlerin birleşiminden oluşan zaman gecikmesi gösterilebilmektedir. Bir başka etken olarak tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne hızlı bir geçişin olması gösterilebilmektedir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kişilerin tarım sektöründen ayrılarak kentlere yani sanayi ve hizmet sektörlerinin daha yoğun olduğu bölgelere göç etmesi ve bu göç eden kesimin kentlerde bulunan işlerin gerektirdiği özelliklere sahip olamaması nedeniyle istihdam edilememesi bir başka nedenlerden biridir (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 6). Ayrıca bu durum tarım sektöründe de istihdam oranlarını sürekli olarak azaltmaktadır. Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranlarının azalmasında rol oynayan diğer bir etken ise, hizmet sektöründe küçük işletmelerin yerini süper-hipermarketlerin almasıdır. Böylece bu tür işletmelerin açılmasıyla küçük esnaf kazanç sağlayamayacak ve küçük esnaf işini kaybederek işsizler sınıfında yerini alacaktır (Barışık vd., 2010, s. 99-100).

Emek faktörünün sınıfsal haklarına yönelik yasal düzenlemelerin katı olması istihdam yaratmayan büyümeye sebep olmaktadır (Çaşkurlu, 2014, s. 46). Ayrıca emek piyasasındaki aşırı düzenlemelerin ve emek faktörü üzerinde ki vergi yükünün ağır olması istihdam yaratmayan büyümeye sebep olan bir diğer nedendir (Abdioğlu ve Albayrak, 2017, s. 216). Emek faktörü, sektör özelliğinden dolayı sosyal devlet yapılanması çerçevesinde yasal haklar ile korunmaktadır. Bu hakların korunmasından ortaya çıkan bazı vergisel yükümlülükler oluşmaktadır. Vergisel yükümlülükler, işverenlerin maliyetini düşürmesi açısından olumsuz olarak etkilemektedir (Çaşkurlu, 2014, s. 46). Türkiye’de iş yaratma kapasitesi OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında emek piyasası üzerindeki yüksek vergi oranları nedeniyle düşük seyir izlemektedir (Abdioğlu ve Albayrak, 2017, s. 216). Aşağıdaki Grafik 7, 2005-2017 dönemine ait Türkiye ekonomisinde işgücüne katılım oranını vermektedir.

Grafik 7: 2005-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi İşgücüne Katılım Oranı (Aylık)

Kaynak: TCMB

Grafik 7’de Türkiye ekonomisinde 2005-2018 dönemi işgücüne katılım oranları verilmiştir. Bu oranlar Türkiye ekonomisinde işgücüne katılımın artış veya azalış şeklinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de, 1980 yıllarından itibaren ekonomik büyümenin işsizlik oranlarını istenilen seviyelere düşürememesinin nedenlerinden biri de, dışa açılma politikaları çerçevesinde, kısa vadeli yabancı portföy yatırımlarının ülkeye girmesidir. Bu durum dışa bağlı bir ülke ekonomisinde, ekonomik büyümeye sebep olan bu faktörlerin kırılğan hale gelmesi ve kalıcı bir şekilde istihdam oranları artışına engel olmasından kaynaklanmaktadır. Ülkeye hızlı bir şekilde girip ekonomik veya siyasi belirsizliklerden dolayı ülkeden ani bir şekilde çıkması ülkeyi bu duruma sürüklemektedir. Ülke ekonomisinin dışa bağımlı olması o ülke ekonomisi büyüse bile istihdam yaratmayı zorlaştıracaktır. Bu dönem sonrasında dış ticaretin artması ile birlikte makine ve yeni üretim tekniklerin ithalat oranlarının artması neticesinde meydana gelen verimlilik şokları da istihdam oranlarının artmasını engellemektedir. Artış gösteren yeni tekniklerin ithalat oranlarının artması uzmanlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak işçilerin sahip olduğu vasıf ile teknolojinin beraberinde getirdiği niteliklerin uyum gösterememesi, artış gösteren üretim oranlarına rağmen işsizlik oranını arttırmaktadır (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 3).

Aşırı açık sermaye hesabı ve finansal spekülasyonlar Türkiye’de istihdam yaratmayan büyümenin nedenlerindedir (Abdioğlu ve Albayrak, 2017, s. 216). Dışa

açık ekonomilerde sermaye piyasaları ve finansal spekülâtif hareketleri ekonominin yapısını değiştirerek emek-yoğun olarak faaliyet gösteren sektörlerin alanını daraltmaktadır (Çaşkurlu, 2014, s. 50). Türk finansal piyasalarda ki yüksek reel faiz oranları kısa vadeli finansal sermayeyi büyük ölçüde Türkiye'ye girdirmektedir. Bunun sonucunda ulusal paranın değer kazanması ile birlikte cari açık oranları artmaktadır. Ulusal paranın değer kazanması ile birlikte ihracat sektörlerimiz olan tekstil, giyim, gıda gibi emek-yoğun sektörlerin alanı daralmaktadır (Abdioğlu ve Albayrak, 2017, s. 216). Aynı zamanda sermaye piyasaları ve finansal spekülâtif hareketler kayıt dışılığı arttırmakta ve reel sektörü baskı altına almaktadır. Bu durum yeni iş alanlarının oluşumunu engellemektedir. Hatta mevcut iş alanlarının ortadan kaldırılmasına bile sebep olmaktadır (Çaşkurlu, 2014, s. 50).

Tablo 4

1990-2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Kayıtdışı İstihdam Oranları (Bin)

Yıllar	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı	Yıllar	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı
1990	18.538	55.6	2003	10.943	51.7
1991	19.023	51.9	2004	9.843	50.1
1992	19.086	50.1	2005	9.666	48.2
1993	18.047	48.6	2006	9.593	46.9
1994	19.400	47.1	2007	9.423	45.4
1995	20.587	54.3	2008	9.220	43.5
1996	21.195	53.3	2009	9.328	43.8
1997	21.204	49.5	2010	9.328	43.8
1998	21.779	51.9	2011	10.139	42.0
1999	22.049	49.9	2012	9.685	39.2
2000	21.581	50.6	2013	9.379	36.7
2001	21.524	52.8	2014	9.069	34.9
2002	21.354	52.1	2015	8.937	33.5

Kaynak: Mahiroğulları, 2017, s. 551

Kayıt dışı istihdam, ekonomide gerçekteşen üretim ve hizmetlerden elde edilen gelirlerin, vergi kesilmemesi, düşük ücretle çalıştırılması, sosyal güvenlik sisteminin dışında kalarak kaza, yaşlılık gibi imkanlardan yararlanılmamasına sebep olmaktadır. Bu durum hem ekonomik hem sosyal sorunlara sebebiyet vermektedir. Söz konusu durum hem gelişmekte olan ekonomilerde hem de gelişmemiş ekonomilerde görülebilmektedir. Ülkemizde de kayıt dışı istihdam oranları oldukça yüksektir (Mahiroğulları, 2017, s. 548). Türkiye ekonomisi için kayıt dışı istihdam oranları yukarıdaki Tablo 4'de verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde kayıt dışı istihdam oranlarının

1990'dan beri düşüş göstermiştir. Bunların sebepleri işsizlik oranlarının yükselmesi, Güneydoğu bölgesinde artan terör olayları nedeniyle kırdan kente göçlerin artması, yüzde yüze varan enflasyon oranları, işyeri teftişlerinin yetersizliği, yabancı kaçak işsizlik oranlarının artması, sosyal güvenlik sisteminin 35 ve 40 yaşındakilere emeklilik imkanı tanınması gibi. 1994'te 5 Nisan Kararları, 2001 ekonomik krizi, aynı şekilde 2008 yılında Amerika'da yaşanan Amerikan Mortgage krizleri kayıt dışı istihdam düzeyini olumsuz yönde etkileyen başka nedenlerdir. 2005 yılından sonra düşüşe geçen kayıt dışı istihdamın 2010 yılına kadar duraklama trendine girdiği gözlenmektedir. 2005 ve 2015 yılları arasında ise kayıt dışı istihdam oranları incelendiğinde beş puanlık bir gerileme gerçekleşmiştir. Fakat (Tablo 4) toplam kayıt dışı istihdam oranları içerisinde çalışanların kayıt dışılık oranı %59,9, ücretsiz aile işçileri oranı ise %89,9 gibi yüksek oranda seyirler izlemektedir. 2015 yılında ise toplam kayıt dışı istihdam oranları içerisinde ücretli yevmiyeli çalışan işçilerde 15 puanlık bir düşüş gerçekleşerek kayıt dışılıkta %32'den %17'ye doğru gerileme gözlenmiştir (Mahiroğulları, 2017, s. 551).

Tablo 5

2005-2015 Dönemi Toplam Kayıtdışı İstihdamın İşteki Durumuna Göre Dağılımı (Bin)

İşteki Durum	2005 Yılı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı	2015 Yılı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı
Ücretli Yevm.	11.435	3.658	32.0	17.132	2.948	17.2
İşveren	1011	282	25.6	1.103	141	12.8
Kendi Hesabı	4.689	3.031	64.6	4.471	2.680	59.9
Ücretsiz Aile	2.841	2.695	94.9	2.748	2.470	89.9
Toplam	20.066	9.666	48.2	25.454	8.239	32.4

Kaynak: Mahiroğulları, 2017, s. 552

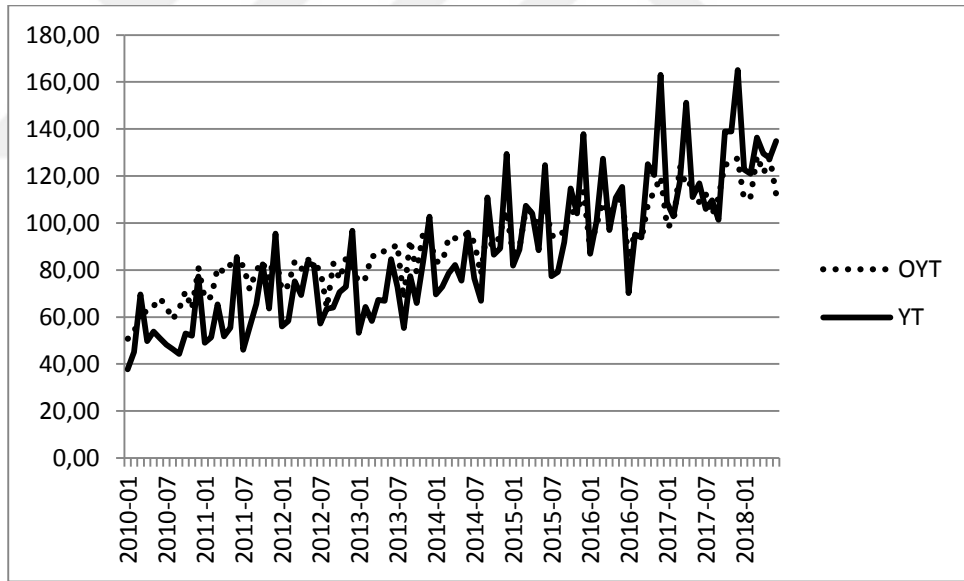
3.5.3. Teknolojik Yenilikler

Türkiye ekonomisinde istihdamın yaratılmamasının bir başka nedeni ise, yapısal dönüşümdür. 2001 krizi öncesinde Türkiye'nin en önemli üretim ve ihracat kaynağı, emek-yoğun üretimi gerçekleştiren ve istihdam oranı yüksek olan tekstil

sektörü idi. O dönemlerde Çin ucuz tekstil ürünleri üretiyordu. Türkiye ise, Çin'in ucuz tekstil ürünleriyle rekabet edememiş ve kriz nedeniyle de Türk tekstil sektörü küçülmüştür. Türkiye'nin en önemli üretim ve ihracat kaynağı olan tekstil sektörünün küçülmesi ile birlikte işsizlik oranları büyük ölçüde artmıştır. Türkiye ekonomisi, sermaye-yoğun sektörlere (otomobil, beyaz eşya vb.) yönelmiş, fakat emek-yoğun olarak çalışan tekstil işçileri bu alanlarda istihdam edememiştir. Bu durum işsizliğin azalmamasına yol açmıştır (Barışık vd., 2010, s. 99-100).

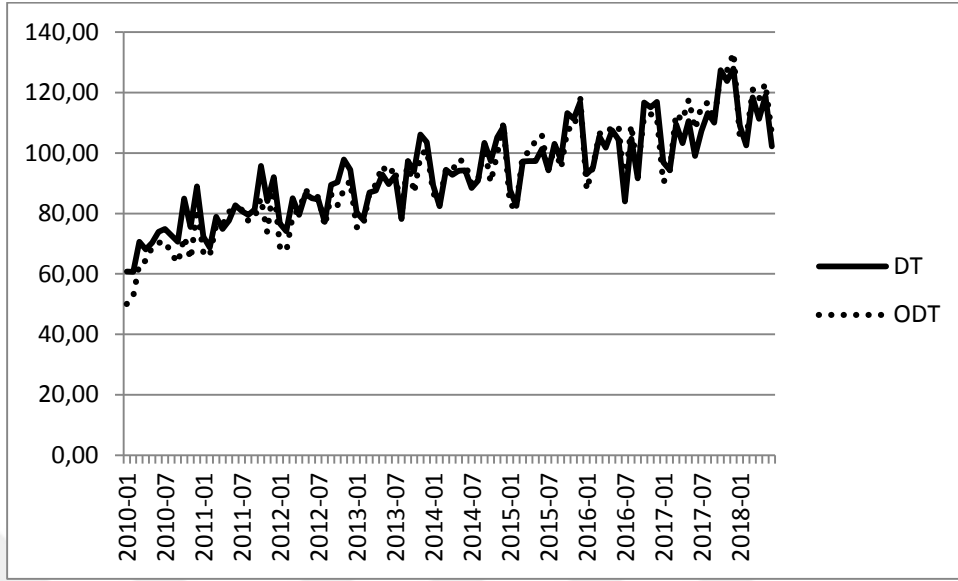
Teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler emek üzerindeki iş yükünü azaltmıştır. Fakat ekonomik yapının değişmesi ile birlikte teknoloji kullanımını arttırdığından üretimde emek faktörünün payını azaltmıştır (Çaşkurlu, 2014, s. 46). Teknolojik ilerlemeler ile birlikte ekonomide büyüme gerçekleşmiştir, fakat bu durum istihdam oranlarını istenilen seviyelere çıkaramamıştır.

Grafik 8: 2010-2018 Dönemi İçin Türkiye Ekonomisi Teknoloji Üretim Düzeyi-1
(Aylık)

Kaynak: TCMB

Grafik 9: 2010-2018 Dönemi İçin Türkiye Ekonomisi Teknoloji Üretim Düzeyi-2
(Aylık)

Kaynak: TCMB

Grafik 8 ve Grafik 9, 2010-2018 dönemi Türkiye ekonomisi için düşük, orta-düşük, orta-yüksek ve ileri teknoloji üretim düzeylerini vermektedir. Grafikler incelendiğinde ilk olarak ileri teknoloji üretim düzeyi 2015 yılına kadar en alt seviyelerde seyir izlemektedir. İleri teknoloji üretim düzeyi 2015 yılından itibaren tüm teknoloji seviyelerinin üzerine çıkarak artış göstermiştir. 2015 yılına kadar en çok düşük teknoloji üretim düzeyi en üst seviyelerde seyir izlerken 2015 yılından itibaren en alt seviyelerde seyir izlemiştir. Orta-düşük ve orta- ileri teknoloji üretim seviyelerine bakıldığında ise genel olarak birbirine yakın bir üretim seviyesi seyir izlemiştir.

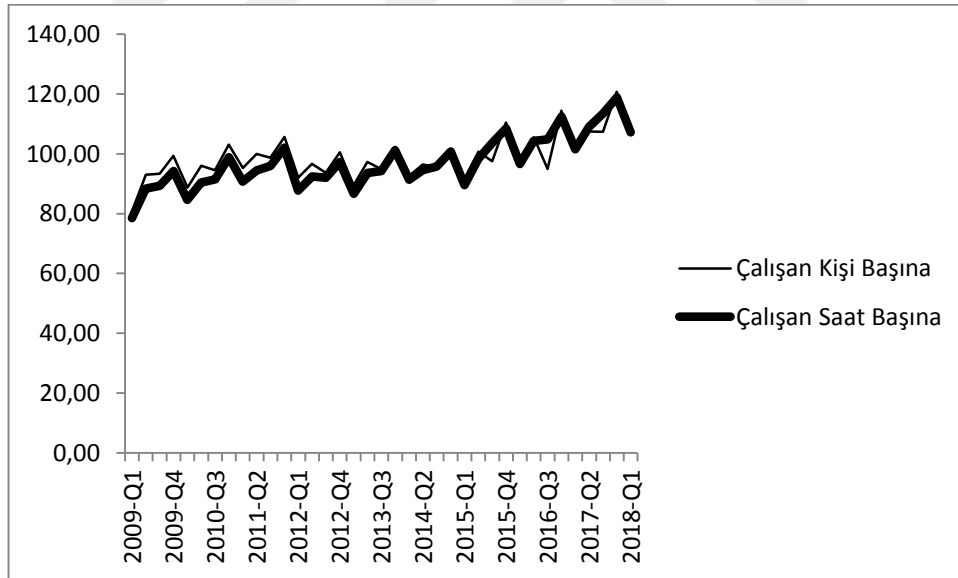
Türkiye'nin 2000'li yıllarda yapısal dönüşüm sürecine girmesi ile birlikte reel çıktı düzeyinin artmasına rağmen işsizlik oranlarının azalmamasına neden olmuştur. Bu dönemde artan ithalat oranları ile birlikte ülkeye yeni mal ve hizmetler daha düşük maliyetle girmektedir. Bu sebeple 2001 krizinden sonra yeniden ayağa kalmak isteyen eski firmaların istihdam düzeylerinde artış olması engellenmektedir (Demirgil, 2010, s. 150).

Ekonomik büyüme ve istihdam arasında öncesinde belirlenmiş kendi kendine yürüyen herhangi bir ilişki yoktur. Her ekonomik büyüme istihdam yoğun olmayabilir. Dünya ülkelerine bakıldığında ve bu ülkelerin tarihsel geçmişi incelendiğinde yoksulluktan hızlı kurtuluşun en önemli nedeni imalat sektöründeki gelişmedir. Ülke ekonomilerinin erken kalkınma göstermelerinde ki aşama boyunca imalat sektöründeki

gelişme emek-yoğun bir seyir izlemektedir. Bu sebeple istihdam yaratımı ve istihdam oranlarındaki artışlar imalat sektöründen kaynaklanmaktadır. Eğer herhangi bir ülke yeniden yapılan süreci içerisindeyse istihdam oranlarındaki azalış ekonomik büyüme ile birlikte görülmektedir (Çaşkurlu, 2014, s. 46-47).

Teknolojik yenilikler emek faktörünün yerine geçerek faktör ikame potansiyelini arttıracaktır. Küreselleşme olgusu firmaların yeni piyasalara girme isteğini yükseltecektir. Bu firmalar uluslararası teknoloji transferi ile teknoloji yapısını güçlendirecek ve alanında uzmanlaşacaktır. Bu durum gündeme faktör ikamesi yapma durumunu getirmektedir. Bu durumun sonucunda yatırım ve ekonomik büyüme gerçekleşmekte fakat emekçiler ortaya çıkan faydadan pay sahibi olamamaktadır. Sonuç olarak ikame potansiyelinin büyük olması emekçilerin kazanacağı payı düşürmektedir (Çaşkurlu, 2014, s. 49). Bu durumda ekonomik büyüme istenilen seviyelere ulaşsa da yeteri kadar istihdam yaratamamaktadır.

Grafik 10: 2009-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi Toplam Sanayinin Çalışan Kişi Başına ve Çalışılan Saat Başına Değişimi (Üçer Aylık)

Kaynak: TCMB

Yukarıdaki Grafik 9 Türkiye ekonomisine ait 2009-2018 dönemi toplam sanayinin çalışan kişi başına ve çalışılan saat başına değişimini vermektedir. Grafik 9'a genel olarak bakıldığında söz konusu değişkenler birbirleriyle orantılı olarak artıp azalmaktadır. Örneğin 2017'nin son çeyreğinde değişkenler 2009-2018 dönemi için en çok artışa sahip olmaktadır. 2009 yılında ise söz konusu yıllar arasında en düşük

seviyesini görmüştür. Söz konusu serilerin birbirleriyle aynı doğrultuda artıp veya azalması aralarında yakından bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani sanayi sektöründe çalışanların çalışma saatleri arttıkça üretimde de artış yaşanabileceği söylenebilir.

3.5.4. Diğer Nedenler

Kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi ile birlikte doğurganlık oranları düşmektedir. Bu durum kadınların iş hayatına daha aktif bir şekilde katılmalarına teşvik eder ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir (Barro, 2001, s. 16). Fakat Türkiye’de eğitim sektöründe iş dünyasının talep ettiği işgücü, yaratıcı girişimcinin yetiştirilememesi sonucunda ekonomik büyümeye rağmen istihdam yaratılamamasına neden olmaktadır. Bu durum eğitim sektöründe, bazı alanlarda yetişmiş eleman fazlalığına neden olurken bazı alanlarda ise eleman kıtlığına sebep olabilmektedir. Bazı alanlarda yetişen eleman fazlası olduğundan işe girmekte zorlanmakta, bu durum ise işsizliği kalıcı hale getirmektedir. Bunun yanı sıra işsizlik histerinin var olması doğal işsizlik oranını arttırabilmektedir (Barışık vd., 2010, s. 100).

2001 yılından sonra uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı bir diğer istihdam yaratmayan büyümenin nedenleri arasında yer almaktadır. Türkiye’de uygulanan bu programla birlikte mali disiplinin sağlanması adına devletin, düzenleyici pozisyonundan denetleyici pozisyona geçmesi, bu sebeple Kamu İktisadi Kuruluşlarının özelleştirilmesiyle üretime katkısı olmayan elemanların işten çıkarılması ekonomik büyümeye rağmen işsizliği arttıran nedenlerden biri olmuştur. Ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizliğin artmasının bir diğer nedeni ise, enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanmasıdır. Bu strateji nedeniyle fiyat artışına gidemeyen üreticiler, maliyetlerini azaltmaya yönelik stratejiler oluşturabilmektedirler. Buna bağlı olarak üreticiler, işçi sayısını azaltıp çalışma saatlerini artırma yoluna gidebilmektedirler. Üreticiler, daha fazla üretim düzeyi için az işçi çalıştırarak işsizliğin artmasına neden olabilmektedirler (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 3).

BÖLÜM IV

TEORİK VE AMPİRİK LİTERATÜR

4.1. Literatür Araştırması

İktisat literatüründe ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ele alan ilk ampirik çalışma Arthur Okun tarafından gerçekleştirilmiştir. Okun, 1962 yılında yapmış olduğu çalışmada ABD ekonomisi için söz konusu değişkenleri ele almış ve bu değişkenler arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Okun'a göre çıktı oranlarındaki %1'lik bir artış oranı işsizlik oranlarını yaklaşık olarak %3 oranında düşürecektir. Bu ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki negatif yönlü ilişki Okun Kanunu olarak literatürde yerini almaktadır. O yıllardan bu yana ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ele alan birçok çalışma mevcuttur. Geçmişten günümüze söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi ele çalışmalarda farklı ülke örnekleri, farklı dönemler ve farklı yöntemler kullanılmıştır. İlk olarak yapılan çalışmaların sonucu Okun Yasasını desteklerken son zamanlarda söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda ise elde edilen sonuçlar ele alınan ekonomiye, döneme ve uygulanan ekonometrik yöntemlere göre farklılık göstermiştir. Bu durum ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki güçlü ilişkinin varlığını sorgulamış, ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşmemesi literatüre “istihdam yaratmayan büyüme” kavramının girmesine sebep olmuştur.

Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi simetrik bir şekilde ortaya koyan bazı çalışmalar mevcuttur. Zamanla dünya ülkelerinde ve Türkiye’de gerçekleşen ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşmemesi ekonomik büyüme ve işsizlik arasında simetrik bir ilişkinin varlığını ortaya koymuş ve yeni tartışma konusu oluşturmuştur. Bu sebeple söz konusu değişkenler arasında asimetrik bir ilişkinin varlığı ön plana çıkarmıştır. Bu durumu desteleleyen farklı ülkeler, farklı dönemler ve farklı ekonometrik yöntem için birçok çalışma ele alınmıştır. Bu çalışmalar ekonomik büyüme ve işsizlik arasında asimetrik bir ilişkinin olabileceğini ortaya koymuştur.

Prachowny (1993) Okun katsayısını ABD ekonomisi için 1947:1-1986:2 ve 1965:1-1988:4 üçer aylık dönemleri için ele almıştır. Prachowny çalışmasında ekonomik büyüme oranları, işsizlik oranları, haftalık çalışma saatleri verilerini kullanarak değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Çalışmanın sonucunda büyüme oranlarındaki %6'lık bir artış işsizlik oranlarında %1'lik bir azalışa sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi simetrik olarak ele alan çalışmalardan birine Weber'in 1995'te yapmış olduğu çalışması da örnek olarak verilebilir.

Yabancı literatürde ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenlerini ele alan bazı çalışmalar mevcuttur. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bazı diğer çalışmalar ise Moosa (1997), Lee (2000), Harris ve Silverstone (2001), Viren (2001), Cuaresma (2003), Silvapulle vd. (2004), Huang ve Lin (2006), Holmes ve Silverstone (2006), Pereira (2013)'nin çalışmalarıdır.

Moosa (1997) çalışmasında işsizlik oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Okun yasası çerçevesinde 1960-1995 dönemi yıllık verileri kullanarak G7 ülkeleri için test etmiştir. Çalışmada Harvey'nin (1985, 1989) yıllık verilere uygulanan yapısal zaman serisi modeli, çıktı ve işsizlik serilerinde gözlemlenmemiş eğilim ve döngüsel bileşenlere ayırmak için ele alınmıştır. Çalışma iki değişken arasındaki güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.

Lee (2000), on altı OECD ülkesi için 1955-1996 yılları çıktı ve işsizlik verilerini kullanarak Okun katsayısının geçerli olup olmadığını çalışmasında araştırmıştır. İlk olarak çalışmada aralık ve fark modelleri kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada potansiyel çıktı ve işsizlik oranlarını elde etmek için Hodrick-Prescott (HP, 1997) filtresi, Beveridge-Nelson (BN, 1981) ayrıştırma yöntemi ve NAIRU çerçevesini içeren Kalman filtresi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda değişkenler arasında asimetric bir ilişkinin varlığı ABD ve OECD ülkeleri için büyük oranda farklılık göstermiş ve asimetric bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Harris ve Silverstone (2001) çalışmalarında ise, yedi OECD ülkesi için 1978-1998 dönemleri reel GSYH ve işsizlik oranları verilerini kullanarak Okun katsayısını ele almışlardır. Çalışmada Enders ve Granger (1998) ve Enders ve Siklos (2001) yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Kanada hariç diğer altı ülkede söz konusu değişkenler arasında asimetric bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Viren (2001) çalışmasında 1960-1997 dönemleri yıllık çıktı ve işsizlik verilerini kullanarak yirmi OECD ülkesi için doğrusal olmayan Okun eğrisini ele almıştır. Söz konusu çalışmada Granger ve Terasvirta (1993) ve Hansen (1997) yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçta çıktı oranlarındaki bir artışın işsizlik üzerine etkisini, işsizlik oranlarında meydana gelen bir azalış söz konusu olduğunda çıktı oranları yüksek ise işsizlik üzerinde şiddetli bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Cuaresma (2003) çalışmada, GSYH ve işsizlik verilerini ele alarak ABD ekonomisi için Okun katsayısını tahmin edilmiştir. Yine aynı çalışmada söz konusu değişkenler arasındaki ilişki Hodrick-Prescott (HP, 1997) filtreleme yöntemi ile araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre büyümenin işsizlik oranları üzerinde eşzamanlı etkisinin asimetrik olduğu, bunun ekonominin durgunluk döneminde genişleme dönemine kıyasla daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Ekonominin genişleme dönemlerinde işsizliğe yönelik şokların daha kalıcı etkilerinin olduğu gözlenmiştir.

Silvapulle vd. (2004) çalışmalarında Birleşik Devletler 1947:1-1999:4 dönemi için üçer aylık büyüme ve işsizlik oranları arasındaki asimetrik ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmada Harvey'in (1989) yapısal zaman serisi modelinin tek değişmeli versiyonu kullanılmış ve ekonominin daralma dönemlerinde ekonomik büyümenin işsizlik oranları üzerindeki etkisinin çok daha şiddetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Huang ve Lin (2006) ise çalışmalarında 1948:1-2004:2 dönemi üçer aylık GSYH ve işsizlik verilerini kullanarak ABD ekonomisi için Okun yasasının geçerliliğini incelemiştir. Harvey (1989) tarafından önerilen yapısal zaman serisi modeli çalışmada kullanılmıştır. Söz konusu değişkenler arasında asimetrik bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Holmes ve Silverstone (2006) çalışmalarında ABD ekonomisi için 1963:1-2004:3 dönemi reel GDP ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Okun yasası çerçevesinde test etmişlerdir. Çalışmada Markov-Switching rejim değişim modeli kullanılmıştır. Sonuç olarak ilgili dönemlerde ABD ekonomisi için büyüme ve işsizlik arasında simetrik bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Pereira (2013) ise çalışmasında ABD ekonomisi için 1948:01-2012:04 dönem arasındaki üçer aylık GSYH ve işsizlik oranları verileri kullanılarak Okun kanununun geçerliliği ele alınmıştır. Hodrick-Prescott (HP, 1997) filtreleme yöntemi büyüme ve işsizlik oranlarını elde etmek için kullanılmış ve ARDL ve Markov Switching yöntemi kullanılarak ise ekonomilerin kriz sonları daralma ve genişleme dönemlerinde söz konusu değişkenler arasında asimetrik bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Türkiye’de de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ele alan birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazıları Uysal ve Alptekin (2009), Barışık vd. (2010), Ceylan ve Şahin (2010), Demirgil (2010), Kanca (2012), Özdemir ve Yıldırım (2013), Eser (2014), Altunöz (2015), Tanrıöver ve Biçer (2015), Abdioğlu ve Albayrak (2017)’in yapmış olduğu çalışmalarıdır.

Uysal ve Alptekin (2009) çalışmalarında Türkiye ekonomisi için büyüme işsizlik arasındaki ilişkiyi 1980-2007 dönemi yıllık veriler kullanılarak VAR modeli ile incelemişlerdir. Çalışmada ADF testi ile birlikte büyüme ve işsizlik oranlarının durağanlıkları sınanmıştır. Söz konusu değişkenliklerin durağanlıkları sağlandıktan sonra VAR modeli uygulanmıştır. VAR modelinin ardından Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Granger nedensellik testinin sonucuna göre, işsizlikten büyümeye doğru Granger nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Büyümenin yüksek veya düşük oranlarda olması işsizlik oranlarını etkilememektedir. Bu sonuç işsizliğin sadece büyüme ile ilişkisinin olmadığına, geniş planda düşülmesi gereken bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Barışık vd. (2010) çalışmalarında Türkiye için 1988:03-2009:04 dönemi işsizlik oranları ve GSYİH verilerini kullanarak Okun Yasası kapsamında ele almışlardır. Söz konusu seriler, Hodrick-Prescott yöntemi ile trend bileşenlerinden ayrıştırılmıştır. Bununla birlikte devresel işsizlik oranı ve devresel çıktı açığını elde etmişlerdir. Çalışmalarında Okun katsayılarının ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde farklı bulunması Okun Yasasında asimetrik ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Çalışmalarında Markov-Switching rejim değişim modeli kullanılarak ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde değişkenler arasında asimetrik ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ülkemizde ekonomik büyümenin istihdam yaratmadığı sonucu elde edilmiştir.

Ceylan ve Şahin (2010) çalışmalarında 1950-2007 dönemi yıllık verileri kullanarak işsizlik oranları ve reel gayri safi milli hasıla arasındaki ilişkinin ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Çalışmada ilk olarak Okun Yasası’nın Türkiye ekonomisi için simetrik olup olmadığı araştırılmış, söz konusu değişkenler arasında asimetrik bir ilişkinin varlığına bakılırken TAR ve M-TAR modellerini içeren ko-entegrasyon analizi kullanılmıştır. Türkiye ekonomisi için Okun katsayısının asimetrik olduğu tespit edilmiştir. Yani reel çıktının ekonominin genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile ekonominin daralma

döneminde işsizliği arttırma etkisinin aynı olmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmada, ekonomik büyüme ile işsizlik arasında asimetrik ilişkinin varlığının uzun dönemde geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

Demirgil (2010) çalışmasında ise, 1987:02-2007:03 dönemi için Okun Yasası'nın Türkiye ekonomisi için geçerli olup olmadığını test etmiştir. Söz konusu dönemler için istihdam, çıktı düzeyi ve verimlilik artışları kullanılmıştır. Modelde çıktı düzeyi için cari fiyatlarla reel GSYİH, istihdam için işsizlik oranları ve verimlilik artışları için çalışan başına düşen çıktı miktarındaki artış kullanılmıştır. Çalışmada Okun Yasası'nın fark ve aralık modeli kullanılmıştır. İlk olarak fark modeli için hareketli regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bundan sonra ise çalışmada verimlilik artışlarının modele dahil edildiği fark ve dinamik değerleri, birinci dereceden otoregresif ardışık korelasyon sorununu çözmek amacı ile Prais-Winsten yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra meydana gelen çıktı artışlarına rağmen işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşmemesi Okun Yasası'nın Türkiye ekonomisi için her zaman geçerli olmayacağını göstermiştir. Ayrıca Türkiye'de çıktı artışı ve işsizlik oranları arasındaki ilişki ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde farklılık göstermiştir. Özellikle Türkiye'de 2002 yılından sonraki verimlilik artışı işsizlik oranlarını düşürmeden reel çıktı düzeyini arttırdığı gözlenmiş, bu durumda Türkiye ekonomisi için istihdam yaratmayan büyümenin varlığına işaret etmiştir.

Kanca (2012) çalışmasında 1970-2010 dönemleri Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İlk olarak serilerin durağanlığı ADF testi uygulanarak incelenmiştir. Söz konusu dönem için ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenleri arasındaki ilişkide durağanlık analizleri sonucunda seriler birinci dereceden durağan çıkmışlardır. Seriler birinci dereceden durağan bulduktan sonra Engle-Granger eş-bütünleşme testi uygulanmıştır. Bu testin sonucuna göre denklem eş-bütünleşik bulunmuştur. Bunun nedeni ise, ADF test istatistiğinin mutlak değerinin kritik değerden büyük çıkmasına bağlı olduğuna ulaşılmıştır. Sonuçlara göre, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki uzun dönemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun ardından söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin yönü Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır. Bu testin sonucuna göre, Türkiye ekonomisi için söz konusu değişkenler arasında karşılıklı bir nedenselliğin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani işsizlik oranları büyümeyi etkileyen

faktörler arasında yer alamamakta fakat büyüme oranlarındaki değişimler işsizliği olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu durum ise Türkiye ekonomisi için Okun yasasının ortaya koyduğu asimetrik ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Özdemir ve Yıldırım (2013) çalışmalarında Türkiye ekonomisi için 2004:1-2013:4 dönemini kapsayan, ekonomik büyümenin istihdam üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığını özçıkırmalı dalgacık Granger nedensellik analizi ile araştırılmıştır. İstihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ilk olarak Granger nedensellik analizinin varlığı ile incelenmiştir. Buna bağlı olarak özçıkırmalı dalgacık Granger nedensellik yaklaşımı testi uygulanmıştır. Bu yaklaşım orijinal gözlemler arasındaki nedenselliği ortaya koymuştur. Bunun için ilk olarak, serilere dalgacık dönüşümü uygulanarak seriler farklı frekans bantlarına ayrılmıştır. Sonrasında ise bu serilerin aynı ölçekleri arasında Granger nedensellik ilişkisi ortaya koyulmuştur. Çalışmalarının sonucu istihdam yaratmayan büyümenin geçerli olmadığını göstermiştir. Bunun sebebi orijinal veriler için ekonomik büyümeden istihdama doğru Granger nedenselliğinin bulunmasıdır. Çalışmanın sonucunda kısa dönemde istihdam yaratmayan büyüme söz konusu olduğuna, orta dönemde istihdam ve ekonomik büyüme artışı birbirini desteklediğine, uzun dönemde ise bu ilişki ortadan kalktığına ulaşılmıştır.

Eser (2014) çalışmasında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki negatif yönlü ilişkinin varlığını Türkiye ekonomisi için geçerli olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu sebeple 1970-2010 dönemi için söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen Juselius testi ile araştırılmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemde negatif bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır.

Altunöz (2015) çalışmasında Türkiye ekonomisi için Okun yasasının geçerliliğini 2000:Q1-2012:Q1 üçer aylık dönemleri için test etmiştir. ADF ve PP testleri uygulayarak serileri birinci dereceden durağan olduğuna ulaşmıştır. Ardından çalışma 2000-2001 ve 2008 krizlerini içerdiğinden yapısal kırılmayı ön planda tutan Zivot-Andrews birim kök testi uygulayarak kırılmanın durağanlık üzerindeki etkisini sınamıştır. Seriler arasında uzun dönemli ilişkinin olmadığı sonucuna ise Engle-Granger analizi ve Johansen Yöntemini kullanarak ulaşılmıştır. Granger nedensellik analizinin sonucuna göre iki seride (büyüme ve işsizlik) birbirinin Granger nedeni olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Varyans ayrıştırma sonuçlarına göre ise, işsizliğin oluşumunda ekonomik büyümenin etkisi görülürken, ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Tanrıöver ve Biçer (2015) çalışmalarında Okun Yasası çerçevesinde ekonomik çıktı açığı ve işsizlik oranı açığını sınamak için 2005:01-2015:04 dönemi Türkiye ekonomisi için reel sanayi üretim endeksi ve işsizlik oranlarını kullanmışlardır. Bu çalışmada Okun (1962) tarafından geliştirilen aralık modeli kullanılarak, Türkiye ekonomisi için istihdam yaratmayan büyümeye neden olan faktörler ortaya konulmuştur. Çalışmada, öncelikli olarak söz konusu değişkenleri elde etmek için Beveridge ve Nelson (1981) trend ayırıştırma yöntemi kullanılmış, buradan hareketle söz konusu değişkenlere ait stokastik trendler ile gerçekleşen değerleri arasındaki fark olan söz konusu değişkenler elde edilmiştir. Daha sonra söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade eden Okun katsayısı elde edilmiştir. Okun aralık modelleri sonucuna göre, konjonktürel dalgalanmaların daralma dönemlerinde çıktı artışlarına göre işsizlik oranlarını daha az azalttığı veya daha az istihdam yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Konjonktürel dalgalanmaların genişleme dönemlerinde ise, çıktı artışlarına göre işsizlik oranlarını daha fazla arttırdığı veya daha fazla istihdam yarattığı sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümede meydana gelen artış işsizlik oranlarını düşürecektir. Fakat söz konusu değişkenler arasındaki bu ters yönlü ilişki konjonktürün genişleme ve daralma dönemlerinde değişiklik göstermektedir. Çalışma, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan diğer çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir.

Abdioğlu ve Albayrak (2017) çalışmalarında Türkiye ekonomisi için istihdam yaratmayan büyüme olgusunu tarım, sanayi ve hizmet sektörleri bazında istihdam esneklik katsayıları ile araştırılmıştır. Bu kapsamda 1988-2015 dönemi için istihdam esneklikleri EKK yöntemi ile tahmin edilmiştir. Aynı zamanda sanayi ve hizmet sektörlerinin alt sektörleri (madencilik, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su, inşaat, ulaştırma ve ticaret) içinde bu kapsamda araştırma yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak serilerin durağanlığı ADF birim kök testi ile sınanmıştır. HP filtresi kullanılarak reel GSYH ve istihdam serileri elde edilmiştir. Esneklik katsayılarının sanayi ve hizmet sektöründe yüksek bulunması ekonomik büyümenin istenilen seviyelerde istihdam yaratmadığını göstermiştir. Alt sektörler bazında istihdam esneklikleri katsayıları incelendiğinde sanayi sektöründe madencilik, hizmet sektöründe ise en yüksek esneklik katsayısına inşaat sektörü sahip olmuştur. Yani ekonomik büyümedeki artış en çok bu sektörlerde istihdam yaratmaktadır. Asimetrik ilişkiyi test etmek amacıyla tüm sektörler incelendiğinde inşaat ve madencilik sektörleri arasında asimetrik bir ilişki ortaya konulmuştur. Yani madencilik sektöründe pozitif GSYH açığının, inşaat sektöründe ise

negatif GSYH açığının istihdam üzerindeki etkisinin daha baskın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak çıktıdaki artış veya azalış oranlarının istihdam yaratma üzerindeki etkisi incelendiğinde asimetrik esneklik katsayılarının birçok sektör için asimetrik değil simetrik olduğuna ulaşılmıştır. Bu durum Türkiye ekonomi için sektörler bazında üretim artışları gerçekleşse de bu durum yeteri kadar istihdam yaratamamaktadır.

Çalışmada ilk olarak söz konusu zaman serilerin durağanlığı ADF (1979), birim kök testi ile araştırılmıştır. Ardından HP (1997) filtresi kullanılarak seriler trendden arındırılmıştır. Sonrasında Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmiştir. Söz konusu seriler arasında eşbütünleşmenin varlığına rastlanmamıştır. Ardından seriler arasında uzun ve kısa dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL modeli oluşturulmaktadır. Modelin sonucunda seriler arasında uzun veya kısa dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Bu durum ekonomik büyümede gerçekleşen artış veya azalışın işsizlik oranlarını etkilemediğini ortaya koymaktadır. Oysa Okun (1962)'na göre ekonomik büyümede gerçekleşen bir artışın işsizlik oranlarını azaltması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde hem Okun Yasasının geçerliliği söz konusu değildir hem de istihdam yaratmayan büyümenin varlığı söz konusudur.

BÖLÜM V

İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME: TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ARDL YÖNTEMİ İLE BİR İNCELEME

5.1. UYGULAMA

Okun Yasası (1962) ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yani ekonomik büyümede meydana gelen artış veya azalış işsizlik oranlarını etkilemektedir. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalarda ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranları istenilen seviyelere düşmemektedir. Çalışmanın bu kısmında Okun Yasası kapsamında istihdam yaratmayan büyümenin varlığı Türkiye ekonomisi için araştırılmıştır.

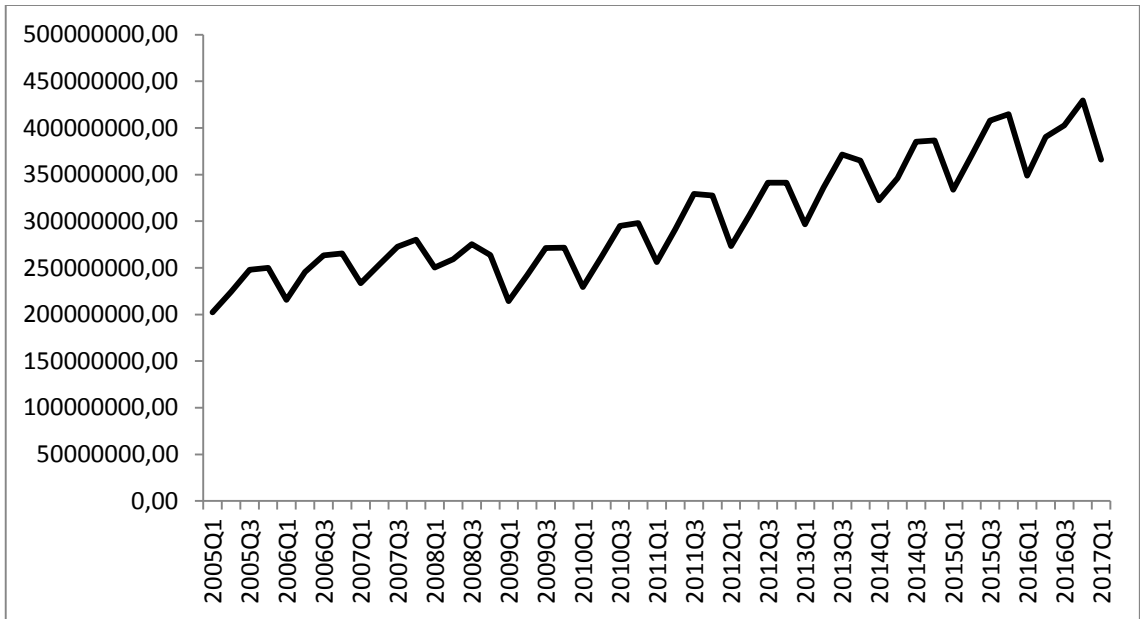
Çalışmada ilk olarak söz konusu zaman serilerin durağanlığı araştırılmıştır. Bu nedenle GSYH açığı ve işsizlik açığı serilerine Augmented Dickey Fuller (ADF) (1979) birim kök testi uygulanmıştır. Ardından Hodrick-Prescott (HP) (1997) filtresi kullanılarak seriler trendden arındırılmış ve bu şekilde çıktı açığı ve işsizlik açığı değişkenleri elde edilmiştir.. Sonrasında Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmiştir. Ardından seriler arasında kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (Autoregressive Distributed Lag-ARDL) modeli oluşturulmuştur.

5.1.1. Veri Seti

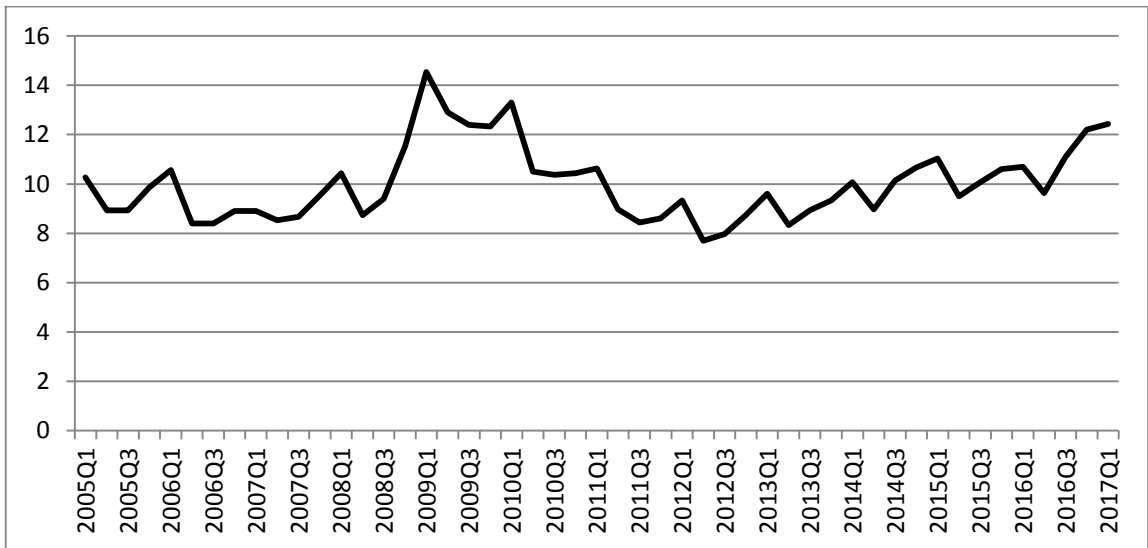
Çalışmada Okun Yasası kapsamında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi sınamak amacıyla 2005:I-2017:I dönemi GSYH ve işsizlik oranları üçer aylık verileri, Türkiye ekonomisi için incelenmiştir. Veri setinin 2005 yılından başlamanın sebebi, üçer aylık işsizlik oranları verilerinin 2005 yılı ve sonrası için revize edilmiş olmasındandır. İlk olarak söz konusu seriler mevsimsellik etkilerden arındırılmış, ardından GSYH serisinin logaritması alınarak analize başlanmıştır. Bu sebeple söz konusu dönemlere ait GSYH “Y” ile işsizlik oranları serileri ise “U” ile temsil edilmektedir. Çalışmada söz konusu serilere HP filtresi uygulamasında yer alan 1600 düzgünleştirme katsayıları kullanılarak GSYH açığı ve işsizlik açığı serileri elde

edilmiştir. Bu kapsamda GSYH açığı “YGAP” ile, işsizlik açığı “UGAP ile gösterilmiştir. GSYH açığı serisinin birinci farkı “ Δ YGAP” ile, işsizlik açığı serisinin birinci farkı ise “ Δ UGAP” ile gösterilmiştir. Veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının internet sitesindeki elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) temin edilmiştir. Çalışmada EViews 9 paket programı kullanılmıştır.

GSYH ve işsizlik oranları verileri mevsimsellik etki içerdiğinden ilk olarak söz konusu seriler X12-ARIMA yöntemi ile mevsimsellik etkilerden arındırılmıştır. GSYH ve işsizlik oranları serilerinin düzey grafikleri aşağıdaki Şekil 7 ve Şekil 8’deki gibidir:

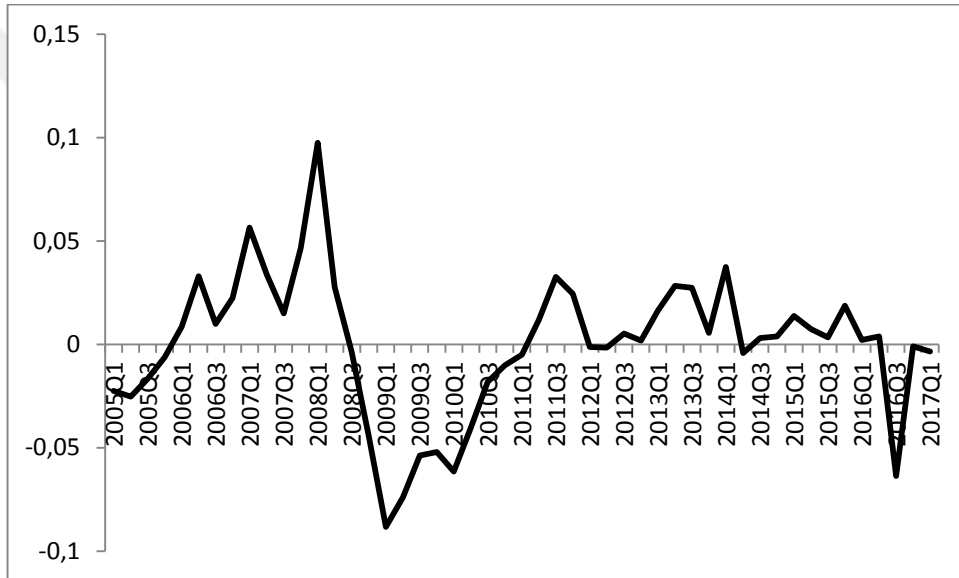
Şekil 7. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Reel GSYH

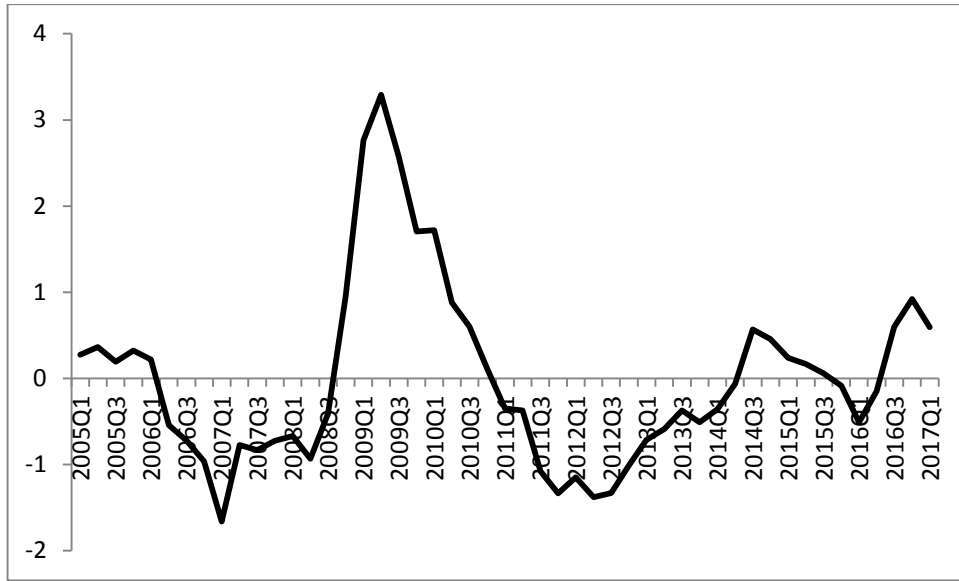
Şekil 8. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İşsizlik Oranı

Zincirleşmiş Hacim Yöntemi Endeksi ile elde edilmiş GSYH ve işsizlik oranları serilerinin düzey grafikleri yukarıdaki Şekil 7 ve Şekil 8’de yer almaktadır. Söz konusu seriler yüksek derecede mevsimsellik içerdiğinden öncelikli olarak seriler mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. Serilerin mevsimsel etkilerden arındırılmasında X12-ARIMA yöntemi kullanılmıştır. Serilerin mevsimsel etkilerden arındırılmasının sebebi, serilerde bulunan dış etkiler, yapısal kırılmaların var olması veya olabilmesi ve takvim etkilerinin (dini ve milli bayramlar vb.) bulunmasıdır (Tanrıöver ve Biçer, 2015, s. 9).

Söz konusu serilere HP filtresi uygulamasında kullanılan 1600 düzgünleştirme katsayıları yardımıyla GSYH açığı ve işsizlik açığı serileri elde edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada kullanılacak serilere ilişkin açık değişkenlere ait şekiller aşağıdaki gibidir.

Şekil 9. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Çıktı Açığı

Şekil 10. 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İşsizlik Açığı

5.1.2. Hodrick-Prescott Filtresi

Bu çalışmada Okun Yasası kapsamında istihdam yaratmayan büyümenin varlığını araştırmak amacıyla, reel GSYH ve işsizlik serilerine ilişkin açık seriler kullanılmıştır. Bu amaçla HP filtresi yardımıyla reel GSYH’nın potansiyel GSYH’dan farkı ve işsizliğin doğal işsizlik oranından sapması elde edilmiştir.

Geleneksel zaman serileri trend, konjonktürel hareketler, mevsimsel hareketler ve düzensiz hareketler içermektedir.

$$Y_t = T_t + C_t + S_t + \varepsilon_t \quad (5.1)$$

Denklem (5.1)’de Y_t herhangi bir zaman serisini, T_t trendi, C_t konjonktürel hareketleri, S_t mevsimsel hareketleri, ε_t ise sıfır ortalama ve varyansa sahip [$\varepsilon_t \sim NID(0, \sigma^2)$] düzensiz hareketleri ifade etmektedir.

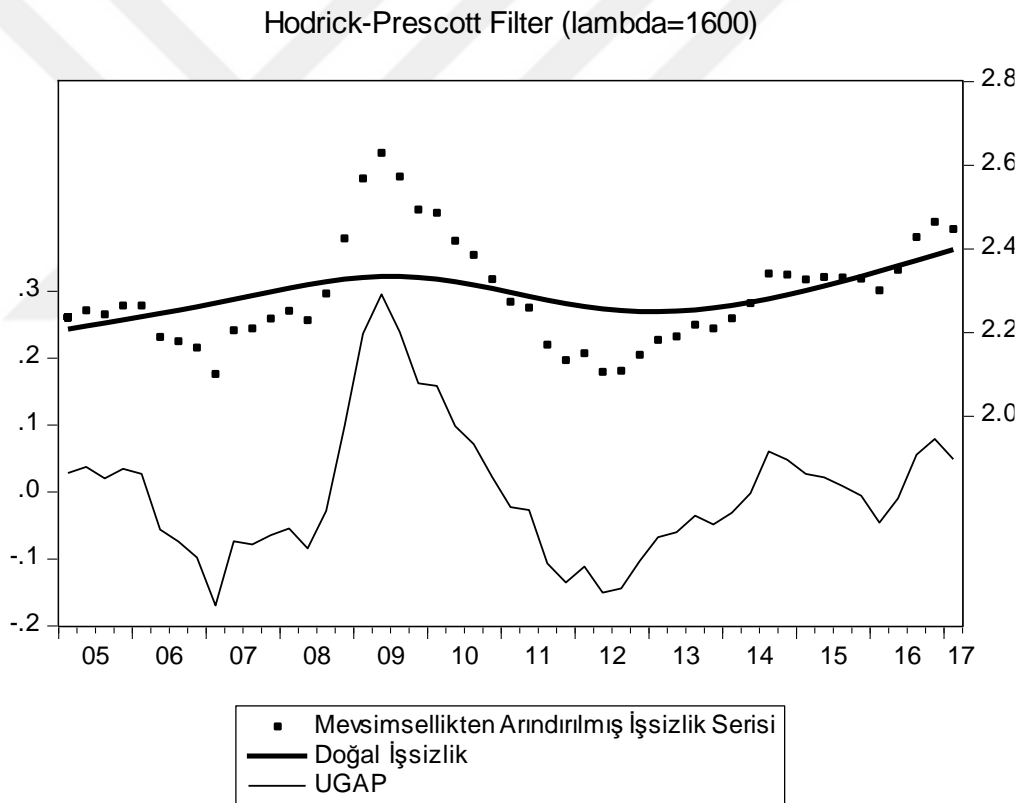
Reel GSMH oranları ve işsizlik oranları üçer aylık olduğundan mevsimsel bileşen içermektedir. Bu nedenle (5.1) nolu denklemde yer alan mevsimsel bileşen S_t , çalışmada ele alınan reel GSMH serisinde ve işsizlik oranları serisinde bulunmaktadır. Bu sebeple söz konusu seriler X12-ARIMA yöntemi ile mevsimsel etkilerden arındırılmıştır.

Literatürde birçok trendden ayırıştırma yöntemi mevcuttur. Hodrick-Prescott (1997) filtresi çeşitli yönleriyle avantajlara sahiptir. Bu sebeple herhangi bir zaman serisi trend veya fark durağan olsa bile Hodrick-Prescott (HP) filtresi serinin trendden arındırıldıktan sonra durağan olmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı diğer yöntemler

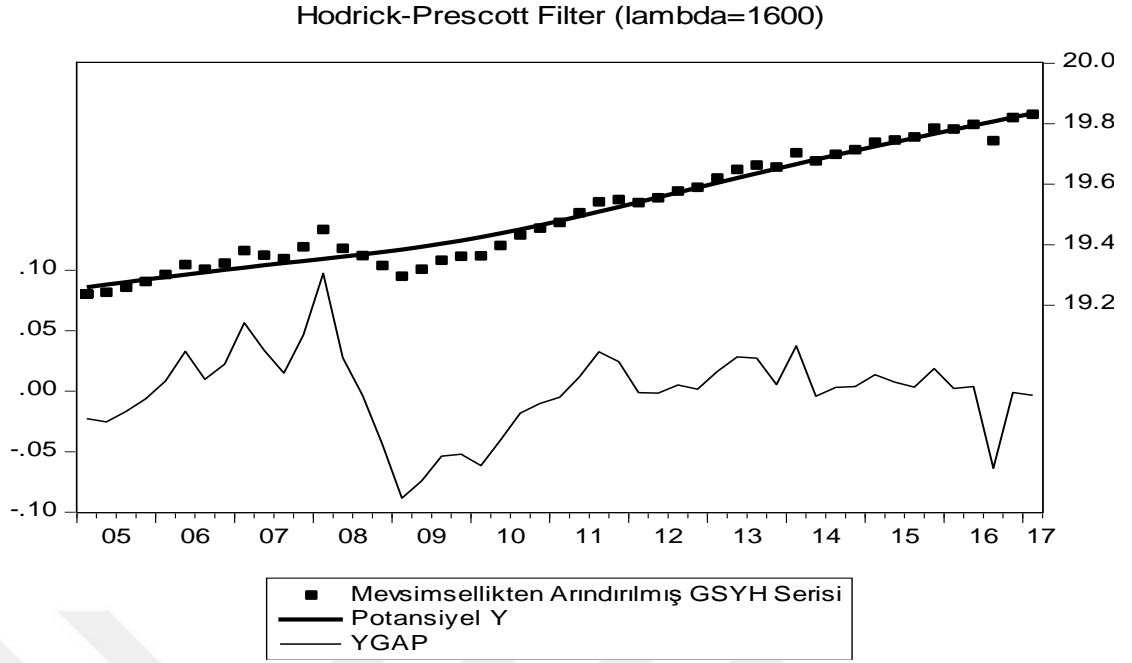
trend veya fark durağan bir serinin durağanlığını garanti etmediğinden, bu çalışmada HP filtresi yöntemi kullanılmıştır (Yamak ve Tanrıöver, 2012, s. 20). HP yöntemi aşağıdaki gibidir.

$$\min \sum_{t=1}^T \{(y_t - \tau_t)^2 + \lambda[(1 - L)^2 \tau]^2\} \quad (5.2)$$

Denklem (5.2)'de L gecikme katsayısını, T gözlem sayısını, λ düzeltme parametresini temsil etmektedir. $\lambda = 0$ ve $\lambda = \infty$ olması HP trendinin sırasıyla orijinal seriye ve doğrusal bir trende eşit olduğunu ifade etmektedir. Seriler üçer aylık olduğu için λ parametresi 1600 olarak kabul edilmektedir (Yamak ve Tanrıöver, 2012, s. 20). HP filtresi uygulamasında 1600 düzgünleştirme katsayıları kullanılmasıyla elde edilen GSYH açığı ve işsizlik açığı bileşenlerinin grafikleri Şekil 11'de ve Şekil 12'de yer almaktadır.

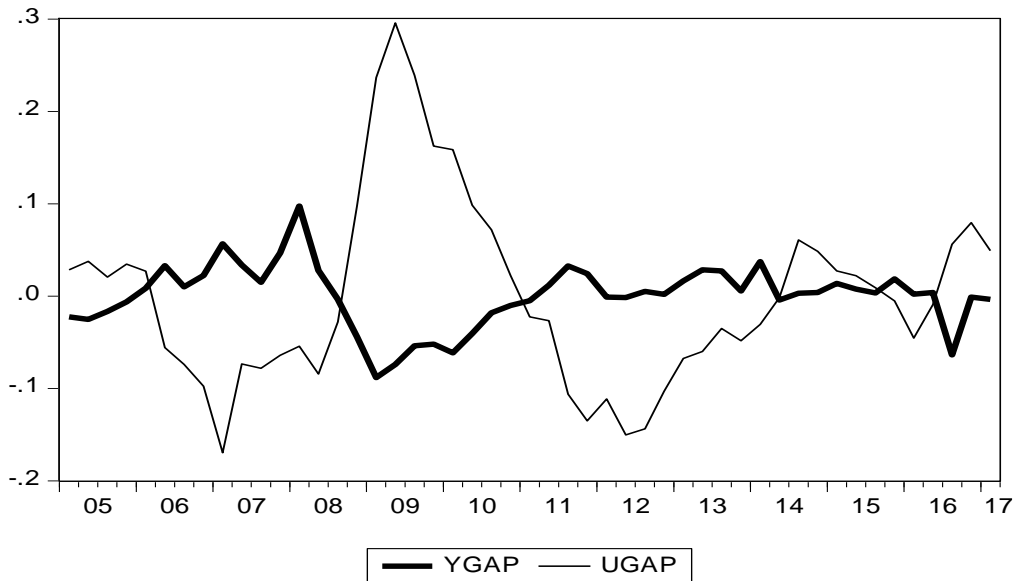

Şekil 11. İşsizlik Açığı ($\lambda=1600$)

Şekil 12. GSYH Açığı ($\lambda=1600$)

Şekil 12’de de Şekil 11’deki gibi derin sapmalar gözlenmektedir. Şekil 12’de 2009 yılı için 10’a yakın derin sapmalar mevcuttur. Bu durum da 2008 yılının son aylarında başlayan ve etkilerini 2009 yılında gösteren kriz için sapmanın %10 olduğuna işaret etmektedir. Sonuç olarak GSYH açığındaki sapma $\lambda=1600$ iken yüzde 10 civarındayken, işsizlik açığı için $\lambda=1600$ iken yüzde 3’tür.

Şekil 13. GSYH Açığı ve İşsizlik Açığı

5.1.3. Birim Kök Analizi

Durağan olmayan zaman serilerine yapılan regresyon analizleri sahte regresyon içerebilmektedir. Sahte regresyon ilişkisiyle karşılaşmamak için çalışmada çıktı açığı ve işsizlik açığı serilerine durağanlık sınaması yapılmıştır. Durağanlık sınamasında ADF (1979) birim kök testi kullanılmıştır.

Dickey-Fuller (1979) tarafından ortaya atılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi, durağanlıkları araştırılacak olan serilerin kendi gecikmeli değeri ve farkının gecikmesini içermektedir. ADF birim kök testinin uygulandığı (5.3) nolu denklem aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{t=1}^p \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5.3)$$

Denklem (5.3)'te yer alan Δ serinin birinci farkını, ε_t ise hata terimlerini ifade etmektedir. ADF birim kök testinde $H_0: \delta = 0$ serilerin durağan olmadığını yani birim kök içerdiğini, $H_1: \delta < 0$ ise serilerin durağan olduğunu, birim kök içermediğini ifade etmektedir. Bu sebeple H_0 hipotezin 'de δ parametresi önem taşımaktadır. Eğer δ parametresi sıfıra eşit ise seri durağan değildir ve H_0 'nin reddedileceği anlamına gelir. H_0 Hipotezi reddedilip alternatifi olan H_1 hipotezi kabul edildiğinde denklemde yer alan LY_t serisi birim kök içermemektedir. Buna göre ADF test istatistiğinin mutlak değeri, tablo kritik değerinin mutlak değerinden büyük ise seri durağandır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait ADF test sonuçları aşağıdaki Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6

ADF Test Sonuçları

Değişkenler	Sabitli	p	Sabitli Trendli	p	Sabitsiz Trendsiz	p
UGAP	-2.6229*	1	-2.5869	1	-2.6511***	1
Δ UGAP	-4.5227***	0	-4.4816*	0	-4.5743***	0
YGAP	-2.8377*	0	-2.8077	0	-2.8677***	0
Δ UGAP	-7.5700***	0	-7.4998***	0	-7.6510***	0

Not: Δ fark operatörünü, p optimal gecikme uzunluğunu ve *, **, *** sırasıyla %10, %5, %1 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Tablo 6'da ADF birim kök testi sonuçlarına bakıldığında hem GSYH açığı serisi hem de işsizlik açığı serisi seviyesinde durağan bulunmuştur. Yani her iki serinin

bütünleşme dereceleri $I(0)$ 'dır. Söz konusu seriler her ne kadar sabitli-trendli formda seviyesinde durağan görünmese de, kullanılan seriler açık değişken olduğundan yani trend içermediğinden, sabitli-trendli form sonuçları dikkate alınmamıştır. Yani her iki serinin de bütünleşme dereceleri $I(0)$ 'dir.

5.1.4. Eşbütünleşme Analizi

Literatürde seriler arasında eşbütünleşmenin var olup olmadığını araştıran birçok yöntem bulunmaktadır. Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ile söz konusu serilerin hangi düzeyde durağan olduğuna bakılmadan iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığı araştırılabilmektedir (Tanrıöver ve Yamak, 2015, s. 192). Bu çalışmada seriler seviyesinde durağan bulunduğundan Pesaran vd. (2001) Sınır Testi yaklaşımı uygulanmıştır. Bu amaçla modelde iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınamak için Kısıtlanmış Hata Düzeltme Modeli (Unrestricted Error Correctio Model- UECM) oluşturulmuştur.

$$\Delta UGAP_t = \beta_0 + \beta_1 UGAP_{t-1} + \beta_2 YGAP_{t-1} + \sum_{j=1}^m \beta_{3,j} \Delta UGAP_{t-j} + \sum_{j=0}^m \beta_{4,j} \Delta YGAP_{t-j} + \varepsilon_t \quad (5.4)$$

Denklem (5.4)'te Δ fark operatörünü, $UGAP$ işsizlik açığını, $YGAP$ GSYH açığını, m optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Modelde gecikme uzunluğu (m), SIC (Schwarz bilgi kriteri)'ne göre belirlenmiştir. (5.4) nolu denklem için eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınamak amacıyla model için hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur.

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0 \quad (5.7)$$

$$H_1: \beta_1 \neq 0, \beta_2 \neq 0$$

$$H_0: \beta_1 = 0 \quad (5.6)$$

$$H_1: \beta_1 \neq 0$$

(5.5) nolu hipoteze ilişkin hesaplanan F istatistiği, Pesaran vd.'nin (2001) tablo kritik değerleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi için öncelikle serilerin bütünleşme dereceleri dikkate alınmaktadır. Eğer söz konusu serilerden biri $I(0)$ diğeri $I(1)$ ise tablo alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma sonucu F istatistiği üst kritik değerden büyük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilmektedir. F istatistiği üst kritik değerden

küçük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Hesaplanan F istatistiğinin tablo alt ve üst kritik değerlerinin arasında kalması durumunda ise kesin bir yorum yapılamamakla birlikte eşbütünleşme testi uygulanması gerekmektedir (Tanrıöver ve Yamak, 2015, s. 193).

Söz konusu seriler $I(0)$ ise F istatistiği tablo alt kritik değeri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F istatistiği tablo alt kritik değerinden büyük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir. F istatistiği tablo alt kritik değerinden küçük ise seriler arasında eşbütünleşmenin varlığından söz edilememektedir. Seriler $I(1)$ ise F istatistiği tablo üst kritik değeri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F istatistiği tablo üst kritik değerinden büyük ise seriler arasında eşbütünleşme vardır şeklinde yorumlanır. Bu durumda (5.5) nolu hipotezdeki H_0 hipotezi reddedilerek söz konusu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilmektedir. Eğer F istatistiği tablo üst kritik değerinden küçük ise söz konusu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilememektedir. Bu durum ise (5.5) nolu hipotezdeki H_0 hipotezi kabul edilerek söz konusu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermektedir (Tanrıöver ve Yamak, 2015, s. 193).

Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımına göre, söz konusu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek için (5.4) nolu denklemde optimal gecikme uzunluğu 3 olarak tespit edilmiş, bu gecikme uzunluğunda ardışık bağımlılığın olmadığı da gözlemlenmiştir. Optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde üçer aylık veriler kullanıldığından maksimum gecikme uzunluğu 8 olarak ele alınmıştır. (5.4) nolu denklemlerin gecikme uzunluğuna ilişkin sonuçlar Tablo 7'de özetlenmiştir.

Tablo 7*Sınır Testi İçin Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi-Model (5.4)*

<i>m</i>	SIC	(χ^2_4)
1	-3.6778	13.0607**
2	-3.7041	10.1596**
3	-3.8345	5.1876
4	-3.7823	5.2570
5	-3.7646	5.6327
6	-3.6853	7.3845
7	-3.5659	11.3139**
8	-3.6282	6.4891

Not: *m* (5.4) nolu modelin optimal gecikme uzunluğunu, (χ^2_4) dördüncü dereceden ardışık bağımlılığın araştırıldığı Breusch Godfrey test istatistiğini, (**), %5 anlamlılık düzeyini göstermekte ve hata terimleri serisinde ardışık bağımlılık sorununun olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 8*Sınır Testi Sonuçları-Model (5.4)*

<i>k</i>	<i>F</i> İstatistiği	<i>t</i> İstatistiği	<i>F</i> istatistiğinin Alt Kritik			Uzun Dönem İlişki
			Değeri			
			%1	%5	%10	
1	7.2550 ***	-2.2230 ***	6.84	4.94	4.04	H ₀ Red

Not: *k* denklemdeki bağımsız değişken sayısını, *F* (5.4) nolu denkleme ilişkin hesaplanan kısıtlı istatistiğini ve *t* değişkeninin parametresini yani β_1 'e ait *t* istatistiğini, (***) %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Tablo üst kritik değerleri Pesaran vd. (2001, s.300) kritik değer Case-III'den elde edilmiştir.

Söz konusu seriler için yapılan sınamada (5.4) nolu denklem için hesaplanan *F* istatistiği 7.2550 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ise Pesaran (2001)'de alt sınır %1, % 5, ve %10 anlamlılık düzeyleri için sırasıyla 6.84, 4.94 ve 4.04 olarak verilmiştir. Hesaplanan *F* istatistiği kritik değerinin alt sınırından küçük olduğu için %1 anlamlılık düzeyinde “eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurulan *H*₀ hipotezi reddedilmiştir. Çıktı açığı ve işsizlik arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.5. ARDL Sınır Testi Modeli

Söz konusu seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla Gecikmesi Dağıtılmış Otopregresif (Autoregressive Distributed Lag-ARDL) modeli oluşturulmaktadır. Bunun için ilk olarak uzun dönem ilişkisiyi sınamak amacıyla oluşturulan ARDL modeli aşağıdaki denklem (5.7)'de ki gibidir:

$$UGAP_t = \beta_0 + \sum_{j=1}^p \beta_{1,j}UGAP_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2,j}YGAP_{t-j} + \varepsilon_t \quad (5.7)$$

Denklem (5.7)'de yer alan p ve q sırasıyla GSYH açığı ve işsizlik açığı serilerine ait optimal gecikme uzunluğunu temsil etmektedir. Söz konusu serilerin gecikme uzunluklarının belirlenmesinde SIC bilgi kriteri kullanılmıştır. Bunun için ilk olarak bağımlı değişkenin gecikme uzunluğu (p), sonrasında bağımlı değişkenin gecikme uzunluğuna (q), bağlı olarak bağımsız değişkenin gecikme uzunluğu elde edilmiştir. Bu bağlamda tahmin edilecek model ARDL (p, q) olarak belirlenmiştir. Bunun için ARDL (p, q) modelindeki uzun dönem katsayı aşağıdaki eşitlik yardımı ile açıklanmıştır (Tanrıöver ve Yamak, 2015, s. 193).

$$\varphi = \frac{\sum_{j=0}^q \beta_{2,j}}{1 - \sum_{j=1}^p \beta_{1,j}} \quad (5.8)$$

Eşitlik (5.8)'de φ uzun dönem katsayısını ifade etmektedir. Hesaplanan uzun dönem katsayısının istatistiksel olarak anlamlılığına bakılarak, GSYH açığı ve işsizlik açığı arasındaki uzun dönem ilişkisinin büyüklüğü işareti belirlenmektedir.

Tablo 8'deki sonuçlara göre uzun dönem ilişkiyi sınavan ARDL modelinin işsizlik açığının bağımlı, GSYH açığının bağımsız değişken olduğu durum için araştırılmıştır. Bunun için uzun dönemli ilişki sınavacak model (5.7) nolu denklemdir. Söz konusu seriler için uzun dönem ilişkinin araştırıldığı model ARDL (2,4) modeli olarak tespit edilmiştir. ARDL (2,4) modelinin tahmin sonuçları ve uzun dönem katsayıları Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9*ARDL (2,4) Modelinin Tahmin Sonuçları-Model (5.7)*

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği
<i>Sabit</i>	4.3100	0.0089
<i>UGAP</i> _{t-1}	0.7378***	4.9865
<i>UGAP</i> _{t-2}	0.0571	0.3843
<i>YGAP</i>	-0.8316***	-4.081
<i>YGAP</i> _{t-1}	-0.3418	-1.3056
<i>YGAP</i> _{t-2}	0.3036	1.1395
<i>YGAP</i> _{t-3}	0.0704	0.2342
<i>YGAP</i> _{t-4}	0.7478***	3.0461
Uzun Dönem Katsayılar		
<i>Sabit</i>	0.0002	0.0089
<i>YGAP</i>	-0.2657	-0.1677

Not: *YGAP* çıktı açığı değişkenine ait uzun dönem katsayısını, (***) %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

ARDL (2,4) modelinin tahmin sonuçlarına göre, uzun dönem katsayısı -0.2657 olarak tespit edilmiştir. Ancak söz konusu uzun dönem katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Her ne kadar yukarıdaki (5.4) nolu model sonucuna göre çıktı açığı ve işsizlik açığı arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiş olsa da, uzun dönem katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olduğundan bu ilişkinin yönü ve işareti hakkında herhangi bir yorum yapılamamaktadır. Bir sonraki aşamada, söz konusu seriler arasındaki kısa dönem ilişkiyi ortaya koymak için ARDL yöntemine dayalı hata düzeltme modeli (5.10) nolu denklem yardımı ile kurulmuştur.

$$\Delta UGAP_t = \beta_0 + \beta_1 \varepsilon_{t-1} + \sum_{j=1}^m \beta_{2,j} \Delta UGAP_{t-t-j} + \sum_{j=0}^n \beta_{3,j} \Delta YGAP_{t-t-j} + \varepsilon_t \quad (5.10)$$

(5.10) nolu denklemde yer alan ε_t hata terimi katsayısını, ε_{t-1} ise uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı (5.7) nolu denklemin hata teriminin bir önceki dönem değerini göstermektedir. İlgili denkleme ait optimal gecikme uzunlukları m ve n sırasıyla 2 ve 4 olarak tespit edilmiştir. Buna göre ARDL (2,4) hata düzeltme modelinin tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10*ARDL (2,4) Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları-Model (5.10)*

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği
<i>Sabit</i>	-0.0006	-0.1309
ε_{t-1}	-1.0602***	-3.2094
$\Delta UGAP_{t-1}$	0.7560**	2.6203
$\Delta UGAP_{t-2}$	0.0344	0.2371
$\Delta YGAP_t$	-0.8394***	-4.2588
$\Delta YGAP_{t-1}$	-3.3442	-1.0436
$\Delta YGAP_{t-2}$	0.2854	0.7202
$\Delta YGAP_{t-3}$	0.0625	0.1991
$\Delta YGAP_{t-4}$	0.7050**	2.6958

Not: (**) ve (***) sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Hata düzeltme modelindeki hata terimi katsayısının (ε_{t-1}) hem istatistiksel olarak anlamsız çıkması hem de mutlak değerinin 1'den büyük bulunması sonuçların yorumlanmasını mümkün kılmamıştır. Bu kapsamda söz konusu değişkenler arasındaki kısa dönem ilişki hakkında yorum yapılamamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat literatüründe ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki ile ilgili birçok farklı görüş bulunmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen artışın işsizlik oranlarını düşüreceği görüşü hakimdir. Bu durum ise Okun Yasasını ifade etmektedir. Yani ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Fakat son yıllarda görülmektedir ki dünya ve Türkiye ekonomilerinde ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranları istenilen seviyelere düşmemektedir. Bu durum literatüre “istihdam yaratmayan büyüme” kavramının girmesine sebep olmuştur. Okun Yasası tartışılmaya başlanmış ve ülkelere göre farklılık göstermiştir. Ekonomilerin konjonktürel daralma ve genişleme dönemlerinde ekonomik büyüme işsizlik oranları seviyesinde farklılık göstermiştir. Bu nedenle çalışmada ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin varlığının ortaya konulmuştur.

Çalışmanın uygulama aşamasında Türkiye ekonomisi için 2005:I-2017:I dönemi üçer aylık GSYH ve işsizlik oranları verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Bunun için ilk olarak söz konusu seriler mevsimsellik etkilerden arındırılmış, ardından GSYH serisinin logaritması alınarak analize başlanmıştır. Çalışmada söz konusu serilere HP filtresi uygulamasında yer alan 1600 düzgünleştirme katsayıları kullanılarak GSYH açığı ve işsizlik açığı serileri elde edilmiştir. GSYH açığı ve işsizlik açığı serilerinin durağanlık derecelerini belirlemek için ADF birim kök testi uygulanmıştır. Durağanlık testleri sonucunda seriler seviyesinde durağan bulunmuştur.

Söz konusu seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Analizin sonucunda söz konusu seriler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Sonrasında seriler arasında kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL modeli oluşturulmaktadır. Söz konusu seriler için uzun dönem ilişkinin araştırıldığı model ARDL (2,4) modeli olarak tespit edilmiştir. ARDL (2,4) modelinin tahmin sonuçlarına göre çıktı açığı ve işsizlik açığı değişkenleri arasında her ne kadar uzun dönemli bir ilişki olsa da, bu ilişkinin büyüklüğü ve yönü ortaya koyulamamıştır. Bir sonraki aşamada kısa dönem ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ARDL yöntemine dayalı hata düzeltme modeli oluşturulmuştur. Hata düzeltme modelindeki hata terimi katsayısının hem istatistiksel olarak anlamsız çıkması sonuçların yorumlanmasını mümkün kılmamıştır. Bu kapsamda söz konusu değişkenler arasındaki kısa dönem ilişki hakkında yorum yapılamamaktadır.

Analiz sonuçlarına göre Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Yani ekonomik büyümede gerçekleşen artış veya azalışların işsizlik oranlarını etkilemektedir. Ancak bu ilişkinin yönü ve özellikle büyüklüğünün ortaya konulamamış olması istihdam yaratmayan büyüme hakkında yorum yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak bilinmektedir ki Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan yüksek ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşmediği gözlenmektedir. Sonuçlar göstermektedir ki Okun Yasası'nın göstermiş olduğu asimetrik ilişki Türkiye ekonomisi için varlığını göstermemektedir. Türkiye ekonomisi için istihdam yaratmayan büyüme söz konusudur.

Türkiye ve birçok ülkede yapılan çalışmalar göstermektedir ki ekonomik büyüme yeteri kadar istihdam yaratamamıştır. Ekonomik büyümenin yeteri kadar istihdam yaratamamasının bazı nedenleri mevcuttur. Bu nedenlerden biri verimlilik artışlarıdır. Bir ülkede teknolojik ilerleme yaşanırken aynı zamanda beşeri sermayede yeteri kadar donatılmalı ve teknolojik sistem ile de uyum sağlamalıdır. Sanayi sektöründeki verimlilik artışlarına bakıldığında ise üreticiler aynı girdi oranları ile daha fazla üretim yapmayı amaçlanmıştır. Yani işçi başına düşen üretim miktarının artmaya yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu durum ekonomik büyümeye sebep olurken istihdam oranlarını yeteri kadar yükseltememiştir.

İstihdam yaratılamamasının bir başka nedeni ise tarım sektöründe yaşanan çözümlerin sanayi ve hizmet sektöründe işgücüne katılım oranlarını arttırmasıdır. Yani tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne geçişin hızlı bir şekilde gerçekleşmesidir. Özellikle tarım sektöründe çalışan işçilerin hızlı bir şekilde kentlere göç ederek burada sanayi ve hizmet sektöründe çalışmak istemeleri, bu alanlardaki çalışanların gerektirdiği özelliklere sahip olmamaları istihdam yaratılamamasının bir başka nedenidir. Ayrıca bu durum tarım sektöründe istihdam oranlarını da azaltmaktadır. Hizmet sektöründe ise küçük işletmelerin yerini büyük işletmelerin alması küçük esnafın işsiz kalmasına neden olan bir başka etmendir. Bu durumda büyüme gerçekleşir fakat işsizlik oranlarında da artış meydana gelebilmektedir.

Ekonomik büyümenin istihdam yaratamamasının nedenleri arasında işgücü piyasasında asimetrik bilginin varlığı, ara eleman yetiştirmedeki yetersizlik, açık işler ile işsizlerin birleşmesinde oluşan zaman kaybı yer almaktadır. Bu durum ekonomide işsizlik oranlarını arttıran başka nedenlerdir.

Emek faktörü üzerindeki vergi yükünün artması ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen istihdam yaratılamamasının bir başka nedenidir. Bir başka etken ise özellikle 1980’li yıllardan sonra dışa açılma politikaları ile birlikte kısa vadeli yabancı portföy yatırımlarının ülkeye girmesidir. Bu durum dışa bağlı ekonomilerde ekonomik ve siyasi belirsizliklerden dolayı ülkeden ani bir şekilde para çıkışına sebep olmaktadır. Ülkeden hızlı bir şekilde para çıkışı ise kalıcı olarak istihdam oranlarını azaltmaktadır. Bir başka etken olarak ise verimlilik şokları gösterilebilmektedir. Dış ticaret oranlarında artış meydana gelse bile yeni ürün tekniklerinin ithalat oranlarının artması verimlilik şoklarına neden olarak istihdam oranlarının artmasını engellemektedir.

Dışa açık ekonomilerde sermaye piyasaları ve finansal spekülasyon hareketleri emek-yoğun sektörlerin alanını daraltmaktadır. Aynı şekilde bu durum dışa bağıllığı arttırarak reel sektörü baskı altına alıp yeni iş olanlarının oluşumunu engelleyerek bazı iş alanlarını ortadan kaldırmaktadır. Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen istihdam yaratılamamasının bir başka nedeni ise yapısal dönüşümdür. 2001 krizinden önce Türkiye ekonomisi emek-yoğun sektör alanında daha yaygın üretim yapmaktaydı. Türkiye aynı dönemde Çin’in ucuz tekstil üretimiyle baş edememiş ve sermaye-yoğun sektör alanına yönelmiştir. Fakat emek-yoğun alanda çalışan tekstil işçileri sermaye-yoğun alanda yeteri kadar donanıma sahip olmadığından istihdam edemedikleri için işsizlik oranları artış göstermiştir. 2001 krizinden sonra ise reel çıktı düzeyi artmasına rağmen istihdam oranları istenilen seviyelerde artış gösterememiştir. Bunun sebebi ise ithalat oranlarında meydana gelen hızlı artış ile birlikte ülkeye ucuz mal ve hizmetin girmesidir. Bu sebeple 2001 krizinden sonra yeniden ayağa kalmak isteyen firmaların istihdam düzeylerinde istenilen seviyelerde artış gerçekleşmemiştir.

Türkiye’de 2001 yılından sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte Kamu İktisadi Kuruluşları özelleştirilmiştir. Bu durum üretime katkısı olmayan işgücünün işten çıkarılması ile birlikte işsizlik oranlarını arttırmıştır. Bir başka etken ise enflasyon hedeflemesi stratejisidir. Üretici firmalar üretimde fiyat artışına gidemediklerinden maliyeti düşürmek adına işçi sayısını azaltıp maliyetleri arttırmışlardır. Bu sebeple üreticilerin daha fazla üretim düzeyi için az işçi çalıştırmak istemeleri işsizliğin artmasına neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde kadınlar işgücünün önemli bir parçasıdır. Son yıllarda kadınların eğitim seviyelerinin artması ile birlikte doğurganlık oranları da düşmüştür.

Bu durum kadın işgücünün iş hayatına daha çok ve aktif olarak katılmasına neden olmuştur. Ekonomik büyüme, bu durumdan olumlu bir şekilde etkilenmiştir. İşgücünün önemli bir parçası olan kadınların iş hayatına daha çok katılması doğal işsizlik oranlarını arttırmıştır.

Türkiye ekonomisinin en önemli makroekonomik sorunlarından biri ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmaması ve işsizlik probleminin hala devam ediyor olmasıdır. Tüm bu sorunların çeşitli ekonomik ve sosyal nedeni bulunabilmektedir. Ekonomik büyüme oranlarını arttırmaya ve işsizlik oranlarını düşürmeye yönelik politika yapıcıları tarafından çeşitli politikalar üretilmiştir. Üretilen bu politikaların yanı sıra işsizlik sorununu gidermeye yönelik farklı bazı politikalar da geliştirilebilir. Bunlardan biri pasif işgücü politikası uygulayan SGK gibi kurumların işsizlik sigortaları ve işsizlik yardımı gibi uygulamalarının bulunmasıdır. Ülkemizde işsiz sayısı fazla olduğundan işsizlik sigortaları, işsizlik yardımları gibi devlete yüksek maliyet olarak geri dönen ve ekonomiyi olumsuz etkileyen durumlardan kaçınılabılır. Bunun yerine aktif işgücü politikaları uygulanabilir. Bu tür uygulamalar işsizlere yeni iş imkanı bulmayı sağlayabilir, yeni istihdam alanları açabilir ve en önemlisi emek arz ve talebini dengede tutabilir. Böylece işverenler ile iş arayanlar bir araya gelebilir. Bu tür uygulamalarda bulunan İŞKUR gibi mesleki eğitim programları uygulayan, iş ve meslek danışmanlığı yapan, daha fazla işsiz kesime ulaşarak iş imkanı sağlayan kuruluşlar desteklenebilir. Bu anlamda özellikle İŞKUR'un etkinliği artırılabilir ve güçlendirilebilir. Bunun yanı sıra özellikle girişimcilere büyük destekler veren KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) gibi kurum ve kuruluşlar arttırılarak daha çok desteklenebilir ve daha çok girişimciye ulaşılabilir.

Türkiye'de tüm bölgelerin refah düzeyi aynı olmadığından nispeten refah düzeyi daha düşük bölgelere daha çok yatırım yapılabilir. Bunun için özellikle yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olan bölgelerin potansiyelleri açığa çıkarılıp o alanda çalışan sayısı arttırılabilir ve diğer bölgelere işçi göçü engellenebilir. Bunun için yatırımcılar daha çok desteklenerek yatırımcıların önündeki bürokrasi engelleri kaldırılabilir ve buna destek olarak daha çok kredi imkanı sağlanabilir. Bu şekilde nispeten refah düzeyi düşük bölgelerin yatırım olanakları arttırılarak farklı bölgelere işçi göçü büyük oranda azaltılabilir.

Ülkemizde kırsal kesimlerden kentlere doğru işçi göçü artmaktadır. Bu durum tarım sektöründe çalışan kesimin sanayi ve hizmet sektörüne doğru kaydığını yani

sektörler arası hareketliliği göstermektedir. Sektörler arası bu tür hareketlilikler hem iş verimini düşürmekte hem de sanayi ve hizmet sektöründe işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Ayrıca tarım sektöründe çalışanların diğer sektörlere yönelmesi mesleki bilgi, birikim ve beceri eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple kırsal kesimde tarım ile uğraşan çiftçilere daha çok devlet desteği verilerek kırsal kesimden kente doğru işçi göçü büyük oranda azaltılabilir.

Türkiye diğer ülkelere kıyasla karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olduğu alanları değerlendirebilir ve bu alanlara yatırımların daha fazla yapılması için teşvikleri artırılabilir. Bu şekilde Türkiye avantajlı olduğu sektörlerde dış piyasada rekabet gücünü daha da artırılabilir. Örneğin tekstil ürünleri, gıda ve sanayi ürünleri, bitkisel ürünler gibi daha çok ihracatını yaptığımız ve karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olduğumuz alanlara daha çok yatırım yapılabilir. Bu anlamda sanayiye korumaya yönelik politikalar da geliştirilebilir. Böylece yatırımcı ve çalışan sayısı artırılabilir.

İşsizlik oranlarını düşürmeye ve ekonomik büyümeyi arttırmaya yönelik yüksek potansiyele sahip yeni iş alanları yaratılarak ve yeni pazarlar oluşturularak üretim kapasitesi artırılabilir. Bunun için bazı sektörlerde mesleki eğitim verilebilir ve o alanda vasıflı eleman eksikliği giderilebilir. Bu anlamda özellikle beşeri sermayeye yönelik yatırımlar artırılabilir. Bunun için bireylerin tecrübe kazanacakları alanlar artırılarak eğitim olanakları güçlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Z., ve Albayrak, N. (2017). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Alt Sektörler Bazında Bir Araştırma. *KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 13, 215-228.
- Adak, N. (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21, 2, 105-116.
- Agata, A. D. & Freni, G. (2003, May). The Theory of Economic Growth: A 'Classical' Perspective: *The structure of growth models: a comparative survey* (chap. 2). Retrieved May, 2003, from <https://phamtrung.wikispaces.com/file/view/the+theory+of+economics+growth.pdf>
- Aksu, L. (2017). Türkiye’de İstihdam, Verimlilik ve İktisadi Büyüme İlişkilerinin Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 4, 1, 39-94.
- Aktan, C. C., ve Şen H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye*, 42, 2, 1225-1230.
- Aktaş, C. (2009). Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18/2, 35-47.
- Altunöz, U. (2015). Reel Büyüme ve İşsizlik Bağlamında Türkiye İçin Okun Yasası Analizi. *Kamu-İş*, 14(1), 29-44.
- Apaydın, F. (2013). Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Ataman, B. C. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53, 1, 59-72.
- Ateş, S. (1998). Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aykırı, M. (2008). Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Barışık, S., Çevik, E.İ., ve Çevik, N. K. (2009). Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 159(2), 88-101.
- Barro, R. J. (2001). Human Capital and Growth. *The American Economic Review*, 91, 2, 12-17.
- Berhani, R. (2015). Economic Growth and Openness in Transition: A Study of Western Balkans. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies MCSER Publishing, Rome-Italy*, 4, 1, 423-434.
- Callen, T. (2008). What Is Gross Domestic Product? *Finance & Development*, 45,4, 48-49.

- Ceylan, S., ve Şahin, B.Y. (2010). İşsizlik ve Ekonomik İlişkisinde Asimetri. [Asymmetry in the Relationship Between Unemployment and Economic Growth]. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 157-165.
- Cheem, N. P. (2003, March). Quarterly Growth Rates. *Statistics Singapore Newsletter*, 7-10.
- Cuaresma, J. (2003). Okun's Law Revisited. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 65(4), 439-451.
- Cuaresma, J., C. (2003). Okun's Law Revisited. *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*. 65,4, 439-453.
- Çalgan, A. T. (2007). Türkiye'de İstihdam Üzerindeki Mali Yükler ve İstihdama Etkileri. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Çaşkurlu, E. (2014). İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme) Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47, 2, 43-76.
- Çiftçi, D.D. (2015). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli Denemesi ve Ampirik Uygulama. Doktora tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Demir, S. (2015). Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demirgil H. (2010). Okun Yasası'nın Türkiye İçin Geçerliliğine Dair Ampirik Bir Çalışma. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2/2, 139-151.
- Department For International Development (n.d.). Growth Building Jobs And Prosperity in Developing Countries, Retrieved January 2, 2017, from <http://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf>
- Dickey, D.A. & Fuller, W.A. (1979). Distributions Of The Estimators For Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal Of The American Statistical Association*. 74, 427-431.
- Dikmen, N. (2006). Nominal Gsyh ve Politika Tercih: St. Louis Model Uygulaması. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20, 2, 87-105.
- Dinler, Z. (2006). *İktisada Giriş*. (göz.gez.bs.). Bursa: Ekin.
- Doyar, B.V. (2015). Enerji Tüketimi-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Nevşehir.
- Duruel, M., ve Kara, M. (2009). Küresel İşsizlik ve İstihdamda Yeni Perspektifler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 357- 363.
- Eğilmez, M. (2013). *Kolay Ekonomi*. İstanbul: Remzi.

- Eğilmez, M. (2013). *Makro Ekonomi Türkiye'den Örneklerle*. İstanbul: Remzi.
- Ercan F., ve Özar Ş. (2000). Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86, 22-71.
- Eser Y. B. (2014). Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Tisk Akademi*, 9, 18, 26-47.
- Eser, B. (2012). Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eser, K., ve Ekiz Gökmen, Ç. (2009). Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1,2, 41-56.
- European Competitiveness Report 2001 (2001). *Economic Growth and Standards of Living* (chap. 2). Retrieved January 2, 2017, from <http://debis.deu.edu.tr/userweb/sedef.akgungor/dosyalar/economic%20growth.pdf>
- Feldstein, M. S., & Ellwood, D. T. (1982). Teenage Unemployment: What is the Problem?. Richard B. Freeman and David A. Wise, eds (Vol. Ed.), *The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences* (p. 17-35). The National Bureau Of Economic Research, <http://www.nber.org/chapters/c7870.pdf> 17-35.
- Fırat, E. (2012). Konjonktür Teorileri Işığında Türkiye'deki İktisadi Dalgalanmalar. *İnternational Conference On Eurasian Economies 2012. session 2d: Mikroekonomi II*. 406-413.
- Fırat, E., ve Demirtaş, C. (2012). Konjonktürel Teoriler Işığında Türkiye'de Yaşanan 2000-2001 Krizinin Değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 4, 1, 23-32.
- Fisunoğlu, M., ve Köksel Tan, B. (2009). Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat. *Ekonomik Yaklaşım*, 20, 70, 31-60.
- Golovko, A. (2009, 17-19 Haziran). *Çekim Modeli: Avrasya Ülkelerinin Dış Ticareti*. EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi'nde sunulmuş tebliğ. Özü www.econanadolu.org/en/index.php/past-congresses/econ-2009/articles2009/3375-ekim-Modeli-Avrasya-ikelerinin-Ticareti.html. Erişim Tarihi: 3 Ocak 2017.
- Göçer, İ. (2015). Okun Yasası: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1, 1, 1, 1-12.
- Göktaş Yılmaz, Ö. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi*. 2, 11-29.
- Greiner, A. (n.d.). Models Of Economic Growth. *Mathematical Models İn Economics*. 2, 1-7.

- Gündoğan, N., ve Biçerli M. K. (2005). *Çalışma Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Güney, Alptekin. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş*, 10, 4, 135-159.
- Harris, R., & Silverstone, B. (2001). Testing for Asymmetry in Okun's Law: A Cross-Country Comparison. *Economics Bulletin*, 5(2), 1-13.
- Harris, R., & Silverstone, B. (2001). Testing for Asymmetry in Okun's Law: A Cross-Country Comparison. *Economics Bulletin*, 5(2), 1-13.
- Himmetoğlu, A. C. (2010). Uluslararası Ekonomik Dalgaların Firma Düzeyinde Finansal Etkileri: Medya Sektöründe Bir İnceleme. Yüksek lisan tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Hodrick, R. J. & Prescott, E. C. (1997). Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 29, 1, 1-16.
- Holmes, M. & Silverstone, B. (2006). Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach. *Economics Letters*, 92, 293-299.
- Holmes, M. J., & Silverstone, B. (2006). Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach. *Economics Letters*, 92, 293-299.
https://www.bea.gov/faq/index.cfm?faq_id=463 Erişim Tarihi: 24.09.2016.
- Huang, H. C., & Lin, S. C. (2006). A flexible Nonlinear Inference to Okun's Relationship. *Applied Economics Letters*, 13, 325-31.
- Kanca O. C. (2012). Türkiye'de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 2, 1-18.
- Kara M. ve Duruel M. (2005). Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 367-396.
- Kazgan, G. (2012). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi.
- Khemraj T., Madrick J., & Semmler W. (2006). Okun's Law and Jobless Growth. *The New School Policy Note*, 3, 3-10.
- Kızılgöl, Ö. (2006). Türkiye'de Büyüme Oranı İle İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki.
- Koç Y. (2014). Marksist Emek Değer Kuramı ve Emperyalist Dönemde Kapitalist Sömürü. *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 239, 1-13.
- Konukman, A. ve Türel, R. A. (2010). Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler. *Ekonomik Yaklaşım*, 21, 75, 77-122.
- Kökocak, A. K. (2005). Türkiye Ekonomisi Konjenktür Hareketlerinin Yeni Klasik Analizi. *Mevzuat Dergisi*, 8, 90, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/06a/--06.htm> Erişim Tarihi: 6.11.2016.

- Kurz, H. D., & Salvadori, N. (n.d.). Theories of Economic Growth – Old and New. Retrieved January 3, 2017, from <http://growthconf.ec.unipi.it/papers/Kurz.pdf>
- Kuzgun, İ. (2009). Türkiye’de Özürlülerin Ücret Karşılığı İstihdamını Belirleyen Değişkenler ve Öneriler. *Journal Of Yasar University*, 4, 15, 2451-2466.
- Landefeld, J. S., Seskin, E. P., & Fraumeni, B. M. (2008). Taking the Pulse of the Economy: Measuring GDP. *Journal of Economic Perspectives*, 22, 2, 193-216.
- Lee, J. (2000). The Robustness of Okun’s Law: Evidence from OECD Countries. *Journal of Macroeconomics*, 22, 331–356.
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22, 2, 547-565.
- Masatçı, K. (2004), İktisadi Büyümede Beşeri Sermayenin Rolü: Türkiye Uygulaması. Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Masoud, N. (2014). A contribution to the theory of economic growth: Old and New. *Journal of Economics and International Finance*, 6(3), 47-61.
- Moosa, I. A. (1997). A Cross-Country Comparison of Okun’s Coefficient. *Journal of Comparative Economics*, 24, 335–356.
- Obasaju, B. O., Lawal, A. I., Rotimi, E. M., & Ogunjobi, O. An ‘Econographic’ analysis of the relevance of the Thomas Malthus theory to Nigeria and Ethiopia. *European Journal of Business and Management*. 5, 28, 18-26.
- Okun, A. (1962). Potential GNP: Its Measurement and Significance. *Proceedings of the Business and Economics Section of the American Statistical Association*.
- Özdemir, B. K. ve Yıldırım, S. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi: Özçıkarcımlı Dalgacık Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 97-116.
- Özduvak, T. S. (2015). *Makro İktisat*. İstanbul: İkinci Sayfa.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2,1, 63-72.
- Özpınar, Ş., Demir, Ö., ve Keskin, S. (2011). Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3,2, 133-142.
- Özsağır, A. (2008). Düünden Bugüne Büyümenin Dinamiği. *KMU İİBF Dergisi*, 14, 1, 1-16.
- Paya, M. (2007). Para Teorisi ve Para Politikası. İstanbul: Filiz.

- Pereira, R. M. (2013). Okun's Law Across the Business Cycle and During the Great Recession: A Markov Switching Analysis. *The College of William and Mary Department of Economics*, 139, 1-23.
- Pesaran, M., Shin, Y. & Smith, R.J. (2001), Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Prachowny, M. F. J. (1993). Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates. *Review of Economic and Statistics*, 75, 331-336.
- Saeed, K. (2008). Limits to Growth Concepts in Classical Economics. 1-41.
- Sardadvar, S. (2011). Neoclassical Growth Theory and Standard Models (chap. 2). *Economic Growth in the Regions of Europe, Contributions to Economics*.9-22.
- Silvapulle, P., Moosa, I. A., & Silvapulle, M. J. (2004) . Asymmetry in Okun's Law. *Canadian Journal of Economics*, 37(2), 353-74.
- Sims, E. (2012). Intermediate Macroeconomics: Economic Growth and the Solow Model. Retrieved January 3, 2017, from http://www3.nd.edu/~esims1/solow_model.pdf
- Smith, A. (2011). *Milletlerin Zenginliği*, (H. Derin, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Snowdon, B., & Vane Howard R. (2012). Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü (N. Yıldırım, D. Mumcu Akan, H. Deniz, A. Arı, F. Karagöz Özenç, B. Engin Balın, B. Kablamacı, A. Atınay Cingöz, E. Ersoy, Çev.). Ankara: Efil Yayınevi.
- Solak, L. (2012). İşsizlik Sorunu, Türkiye'de İşsizlikle Asgari Ücret, Sanayi İstihdam Oranı ve Yolsuzluk Arasındaki İlişkinin Analizi. Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Solow, Robert M. (1994). Perspectives on Growth Theory. *The Journal of Economic Perspectives*. 8, 1, 45-54.
- Somashekar, N. T. (2003). Development and Environmental Economics: *Economic Development And Growth* (chap. 1). Retrieved January 2, 2017, from www.newagepublishers.com/samplechapter/000186.pdf
- Taban, S., ve Kar, M. (2014). *Kalkınma Ekonomisi*. Bursa: Ekin.
- Tanrıöver, B., ve Biçer, B. (2015). Okun Kanunu ve Stokastik Trend Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'de İstihdam Yaratmayan Büyümenin Dinamikleri. *EY International Congress on Economics II "Europe And Global Economic Rebalancing"* Ankara November, 5-6, 1-20.

- Tanrıöver, B., ve Biçer, B. (2015). Yapısal Şokların Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Beveridge Eğrisi Tahmini. *Internatonal Journal of Academic Value Studies*. 1(1), 12-25.
- Tanrıöver, B. ve Yamak, N. (2015). Nominal Faiz Oranı-Genel Fiyat Düzeyi İlişkisinin Gibson Paradoksu Çerçevesinde Analizi. *Maliye Dergisi*, 168, 186-200.
- Taşar, İ. (2015). İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Yapısal Dönüşümü. Yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Tatar, M. (2006). Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği. Yayınlanmış Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Turan Koyuncu, F. (2017). Konjonktür Teorileri Perspektifinden Arz ve Talep Şoklarının İktisadi Dalgalanmalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 7(1), 70-77.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2016). İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi. *Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*. 1, 1-12.
- Uyar Bozdağlıoğlu, E. Y. (2008). Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 45-65.
- Uyar Bozdağlıoğlu, E., Y. (2007). Türkiye’nin İthalat ve İhracatının Eşbütünlüğe Yöntemi İle Analizi (1990-2007). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/3, 213-224.
- Uysal, D. ve Alptekin, V. (2009). Türkiye Ekonomisinde Büyüme-İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması (1980-2007). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 69-78.
- Uzun, D. (2015). Aktif İstihdam Politikalarının Uzun Süreli İşsizliğe Etkileri ve Türkiye’de İstihdamın Yapısal Analizi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Ünen, Ç. (2015). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde Wagner Yasası Analiz (1998-2014). Yüksek lisans tezi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Kayseri.
- Ünsal, E. M. (2007). *İktisada Giriş*. Ankara: İmaj.
- Viren, M. (2001). The Okun Curve is Non-Linear. *Economics Letters*, 70, 253–275.
- Yakubu, I. (2012). Malthusian Population theory and the Nigerian Economy: A Political Economy Approach. *International Journal of Human Resource Studies*, 2, 4, 197-206.
- Yamak, N. ve Tanrıöver B. (2012). Asimetrik İktisadi Dalgalanmalar: Teori ve Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 2, 17-24.

- Yapar Saçık, S. (2009). Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme. *KMU İİBF Dergisi*, 11, 16, 162-171.
- Yıllancı, V. (2009). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 10(2), 324-335.
- Yıldırım, E., Lopcu, K., Çakmaklı, S., ve Özkan, Ö. (2010). Yeni Keynesyen Makro Ekonomik Bir Model: Türkiye Uygulaması. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 10, 4, 1269 – 1277.
- Yılmaz, Eser, B. (2014). Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Tisk Akademi*, 2, 26-48.
- Yılmaz, M. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

EKLER**(3,3) Sınırlı Model****EK-1**

Dependent Variable: DUGAP				
Method: Least Squares				
Date: 07/31/18 Time: 13:54				
Sample (adjusted): 2006Q1 2017Q1				
Included observations: 45 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.000153	0.004830	0.031623	0.9750
UGAP(-1)	-0.264282	0.118883	-2.223042	0.0328
YGAP(-1)	-0.175767	0.398220	-0.441382	0.6617
DUGAP(-1)	-0.037258	0.150892	-0.246919	0.8064
DUGAP(-2)	-0.040460	0.147409	-0.274477	0.7853
DUGAP(-3)	0.182099	0.128663	1.415321	0.1658
DYGAP	-0.806527	0.216150	-3.731323	0.0007
DYGAP(-1)	-1.108338	0.336336	-3.295327	0.0023
DYGAP(-2)	-0.799507	0.323999	-2.467625	0.0186
DYGAP(-3)	-0.666034	0.295912	-2.250782	0.0308
R-squared	0.670414	Mean dependent var		0.000323
Adjusted R-squared	0.585663	S.D. dependent var		0.050175
S.E. of regression	0.032297	Akaike info criterion		-3.834539
Sum squared resid	0.036509	Schwarz criterion		-3.433059
Log likelihood	96.27713	Hannan-Quinn criter.		-3.684871
F-statistic	7.910428	Durbin-Watson stat		1.874381
Prob(F-statistic)	0.000003			

Wald Test:
Equation: Untitled

Test Statistic	Value	df	Probability
F-statistic	7.255035	(2, 35)	0.0023
Chi-square	14.51007	2	0.0007

Null Hypothesis: C(2)=C(3)=0
Null Hypothesis Summary:

Normalized Restriction (= 0)	Value	Std. Err.
------------------------------	-------	-----------

C(2)	-0.264282	0.118883
C(3)	-0.175767	0.398220

Restrictions are linear in coefficients.

ARDL (2,4)

EK-2

Wald Test: Equation: Untitled			
Test Statistic	Value	df	Probability
t-statistic	-0.167713	37	0.8677
F-statistic	0.028128	(1, 37)	0.8677
Chi-square	0.028128	1	0.8668
Null Hypothesis: $(C(4)+C(5)+C(6)+C(7)+C(8))/(1-(C(2)+C(3)))=0$			
Null Hypothesis Summary:			
Normalized Restriction (= 0)	Value	Std. Err.	
$(C(4) + C(5) + C(6) + C(7) + C(8)) / (1 - C(2) - C(3))$	-0.265755	1.584586	
Delta method computed using analytic derivatives.			

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.368368	Prob. F(4,33)	0.2661
Obs*R-squared	6.401978	Prob. Chi-Square(4)	0.1711

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı : Sabiha ÇİFTÇİ
Doğum Yeri : ADANA
İletişim : sabihaldindas@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi (Ortak) Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2015-2018.

Lisans : Çukurova Üniversitesi, 2011-2015.